



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

SİYON AŞIKLARI HAREKETİ (1884-1897)

Halil ÇAKMAKTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

SİYON AŞIKLARI HAREKETİ (1884-1897)

Halil ÇAKMAKTAŞ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Halil ÇAKMAKTAŞ tarafından hazırlanan “Siyon Aşıkları Hareketi (1884-1897)” başlıklı bu çalışma, 16/01/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Başkan)

(Danışman)

(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Halil ÇAKMAKTAŞ

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Selda GÜNER ÖZDEN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

16/01/2024

Halil ÇAKMAKTAŞ

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmanın bir nebze de olsa siyonizm fikrinin tarihsel sürecinin anlaşılmasına fayda sağlayacağını ümit ediyorum. Tezimin akademik hayatımın başlangıcına vesile olmasını ve bilimsel bir yetkinlikle bu alanda nice çalışmalar yapmayı tüm kalbimle temenni ediyorum.

Siyonizm fikriyatı çerçevesinde bir tez konusu belirlemek istediğimi söylediğimde gösterdiği ilgi alakasından dolayı danışmanım Doç. Dr. Selda Güner Özden'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Kıymetli hocamın akademik birikimi, yol göstericiliği ve tavsiyeleri sayesinde tezimi tamamlayabildim. O olmasaydı böyle bir tezin ortaya çıkması mümkün olmayacaktı.

Son düzeltmelerimi yaparken tavsiyeleri dolayısıyla Prof. Dr. Mehmet Özden hocama müteşekkirim. Vakitlerine ayırarak jürime katılan, tez hakkında fikirlerini ve görüşlerini paylaşarak katkı sağlayan Prof. Dr. Ümmügülsüm Polat ve Doç. Dr. Selim Tezcan hocalarıma hassaten çok teşekkür ederim.

Tez süreci boyunca desteğini bir an olsun eksiltmeden yanı başımda duran, karamsarlığa ve üzüntüye kapılmama izin vermeyip motivasyon konuşmalarıyla sıkıntılarımı omuz veren, yoldaşım, sırdaşım, biricik eşim Erva Çakmaktaş'a çok teşekkür ederim. Kendisini iyi bir eş olmanın yanında en iyi arkadaşım olmasını Allah'ın bir lütfu olarak görüyorum.

Bugünlere gelmemde büyük emekler sarfeden, eğitim hayatım boyunca beni hiç yalnız bırakmayan ve sevgisini daima hissettiren sevgili anneme çok teşekkür ederim. Yaşadığı takdirde gururlanarak gülümseyeceğine ve bir espriyle karışık yüzümde tebessüm bıraktıracığına inandığım merhum babama özlemimi ve minnetimi ayrıca ifade etmek isterim. Onların emekleri ve bana olan inançları sayesinde tezimi başarıyla tamamlamaktan dolayı mutluluk duyuyor ve Cenab-ı Allah'a hamd ediyorum.

ÖZET

ÇAKMAKTAŞ, Halil, *Siyon Aşıkları Hareketi (1884-1897)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Siyon Aşıkları Hareketi Rus Çarı II. Aleksandr'ın 1881 yılında suikaste kurban gitmesi ve ardından yaşanan Yahudi pogromları sebebiyle Doğu Avrupa'da doğdu. Bu durum, Leon Pinsker gibi Yahudi liderlerini harekete geçirmiş ve Haskala düşüncesiyle tatbik edilen asimilasyon ve entegrasyon politikalarının beyhude olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla entegrasyon yerini göçe bırakmıştır. 19. yüzyılda bireysel imkân ve desteklerle göç edilen Filistin toprakları, Yahudiler için biçilmiş kaftandı. Çünkü Filistin, Yahudiler için bir hafızaydı, zürriyeti, tarihsel bilinçti. Pinsker'in 1882 yılında yazdığı *Auto-Emancipation* adlı manifesto, Yahudilerin kaderlerinin kendi elinde olduğunu ilan etti. Asimilasyonun beyhude kanısına varan maskilim, Yahudi halkının entelektüelleriydi. Yahudilere liderlik ederek çare arıyor ve örgütleniyordu: Siyon Aşıkları. İlk yerel ve bölgesel dernekler olarak örgütlenen bu yapı, seküler ve muhafazakâr Yahudileri birleştirdi. 1884 Kattowitz Konferansı ile merkezi bir yapıya kavuştu. Siyon Aşıkları, Filistin'e göçün organizasyonu ve sürdürülebilirliği için Baron Edmond Rothschild gibi hayırsever Yahudilerin destekleriyle Filistin'de koloniler kurdu. Herzl öncesi bu koloniler, pratik siyonizmin gelişiminde mühim rol oynadı. Bu çalışmada, Filistin'e gerçekleştirilen Yahudi göçünün öncülerinden Siyon Aşıkları Hareketi incelenecektir. Aynı zamanda bu çalışma, Yahudi göçünün katalizörü konumundaki Siyon Aşıkları'nı neden-sonuç ilişkisiyle açıklayarak Leon Pinsker'a temas edecektir. Hareketin gelişimi ve fikrî çıkarımları çerçevesinde siyonizme etkisi açıklanacaktır. Böylece siyonizm fikrinin gelişimine değinip halen gündemi meşgul eden Yahudi-Arap çatışmasının kökenlerini anlamaya katkı sunması hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yahudi Göçleri, Siyonizm, Filistin, Leon Pinsker

ABSTRACT

ÇAKMAKTAŞ, Halil, *The Lovers Of Zion (1884-1897)*, Master's Thesis, Ankara, 2024.

The Lovers of Zion Movement was born in Eastern Europe due to the assassination of the Russian Tsar Alexander II in 1881 and the Jewish pogroms that followed. This situation mobilized Jewish leaders such as Leon Pinsker and showed that the assimilation and integration policies implemented with the Haskala idea were futile. Integration was therefore replaced by emigration. In the 19th century, the Palestinian territories, to which Jews migrated with individual means and support, were a perfect fit for the Jews. Because for the Jews, Palestine was a memory, a descendant, a historical consciousness. Pinsker's manifesto *Auto-Emancipation*, written in 1882, declared that the fate of the Jews was in their own hands. The maskilim were the intellectuals of the Jewish people who became convinced of the futility of assimilation. They led the Jews in seeking remedies and organizing: The Lovers of Zion. Organized as the first local and regional associations, this structure united secular and conservative Jews. With the 1884 Kattowitz Conference, it became centralized. The Lovers of Zion established colonies in Palestine with the support of philanthropic Jews such as Baron Edmond Rothschild for the organization and sustainability of immigration to Palestine. These pre-Herzl colonies played a crucial role in the development of practical zionism. In this study, the Lovers of Zion Movement, one of the pioneers of Jewish immigration to Palestine, will be analyzed. At the same time, it will touch upon Leon Pinsker by explaining the Lovers of Zion, the catalyst of Jewish immigration, with a cause-and-effect relationship. In addition, the development of the movement and its impact on zionism within the framework of its intellectual implications will be explained. Thus, it aims to contribute to the development of the idea of zionism and to understand the origins of the Jewish-Arab conflict that still occupies the agenda.

Key Words: Jewish Migrations, Zionism, Palestine, Leon Pinsker

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ANTİSEMITİZM VE SİYONİZM ARASINDA: 19. YÜZYIL AVRUPASINDA YAHUDİLERİN DURUMU	9
1.1. AVRUPA’DA ANTİSEMITİZMİN KÖKENLERİ.....	9
1.2. YAHUDİ DÜŞÜNCESİNDE HASKALA ÜZERİNE TARTIŞMALAR.....	13
1.3. AVRUPA’DA MODERN ANTİSEMITİZMİN YANSIMALARI	16
2. BÖLÜM: ASİMİLASYON VE MİLLİYETÇİLİK ARASINDA BİR LİDER: LEON PINSKER (1821-1891).....	21
2.1. LEON PINSKER’İN SELF-DETERMİNASYON ÇAĞRISI: “KENDİ KENDİNİ ÖZGÜRLEŞTİRME” (AUTO-EMANCIPATION).....	23
2.2. PRATİK SİYONİZM VE POLİTİK SİYONİZM ARASINDA PINSKER .	27
2.3. HAREKETİN DİĞER ÖNCÜLERİ.....	30
2.3.1. Samuel Mohilever (1824-1898)	30
2.3.2. Moshe Leib Lilienblum (1843-1910).....	34
3. BÖLÜM: THE EXODUS: SİYON AŞIKLARI HAREKETİ.....	37
3.1. ÖRGÜTLENME SÜRECİ	40
3.2. KURUMSALLAŞMA: 1884 KATTOWITZ KONFERANSI.....	46
3.3. FİLİSTİN’E YAHUDİ GÖÇÜ VE YAHUDİ KOLONİLERİ	50
3.3.1. Osmanlı Devleti’nin Yahudi Göçüne Bakışı.....	54
3.3.2. Sorunlar ve Olanaklar Bakımından Koloniler	59
3.4. EKONOMİK ARKA PLAN: BARON JAMES DE ROTHSCHILD (1845- 1934)	62

3.5. SİYON AŞIKLARI HAREKETİ'NDEN DÜNYA SİYONİST ÖRGÜTÜ'NE	
(1897).....	69
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA	84
EKLER.....	101



KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e.: Adı geçen eser

bkz.: Bakınız

ed.: Editör

çev.: Çeviri

E.T.: Erişim tarihi

JCA: Jewish Colonisation Association

JNF: Jewish National Fund

s.: Sayfa

WZO: World Zionist Organization

BOA: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi

DH. MKT.: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi

ŞD.: Şûra-yı Devlet Evrakı

Y. A. Res.: Sadaret Resmi Maruzat Evrakı

Y. PRK. AZJ.: Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal

Y.PRK.EŞA.: Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik

Y.PRK.UM.: Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayet

Y. PRK. TKM.: Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği

GİRİŞ

Fransız ihtilalinin sonuçları 19. yüzyılda tüm Avrupa toplumuna temas ederek sosyo-politik anlamda sınıfları ve ulusları etkilemiştir. Yahudiler, Avrupa toplumunun bir parçası olduğu günden beri gerek dini sebepler nedeniyle gerekse ekonomik ve sınıfsal ayrımlar nedeniyle ötekileştirilen bir toplum olmaktan kaçamamış ve varlıklarını sürdürmek için çabalamıştır. 18. Yüzyıla değin gettolarda ikinci vatandaş olarak yaşamaya mecbur bırakılan Yahudiler, Haskala ile bu durumdan kurtulmak istemişlerdir. Bunun için asimilasyon ve entegrasyon çabası göstermiş ancak Avrupa toplumunun zihnindeki Yahudi tezahürünü yıkmayı başaramamışlardır. Her ne kadar asimilasyon vasıtasıyla dinlerinden, dillerinden, giyinişlerinden ve kültürlerinden feragat ettiyseler de 19. Yüzyılda antisemitizmin bilimsel (ırkçılık), teolojik (Tanrı katili) ve kültürel alanda kendisini göstermesi sebebiyle başarısız oldular. Bu durum, dönemin Yahudi asimilasyonu savunucularını sadece hayal kırıklığına uğratmamış, aksine Yahudi ulusal bilincine etki ederek Yahudi milliyetçiliğini tetikleyen aktörlerden biri olmuştur. Özellikle Fransa, Almanya ve Doğu Avrupa’da Yahudi nüfusunun yoğun olması, pogromların ve antisemitizmin bu coğrafyada süreklilik göstermesi, Yahudilerin birlikteliğine ve çözüm arayışına neden olmuştur. 1881 yılında Rus Çarı II. Aleksandr’ın suikaste kurban gitmesiyle gerçekleşen pogromlar, Avrupa Yahudilerinin geleceği hususunda Yahudilerin bir şeyler yapma gerekliliğini ve hareketini meydana getirmiştir. Yahudiler göçü, hayatlarını devam ettirme de bir savunma mekanizması olarak kullanmış, istenmedikleri ya da baskılara maruz kaldıklarında bir tedbir olarak tercih etmiştir. Dr. Leon Pinsker (1821-1891) gibi önceleri asimilasyona inanan ancak sonradan kurtuluşun benzeşme ve bütünleşme de değil, Yahudi birlikteliğinde olduğunu düşünen *maskilim*¹ yönü siyonizm fikrine kaymıştı. 1881’deki pogrom sonrası maskilimi harekete geçiren kimliklerindeki değişim ve anlam arayışı olmuş, Pinsker’in yazdığı *Auto-Emancipation* adlı manifesto da bu değişimin tezahürü durumundadır.²

¹ Haskala düşüncesinin Avrupa’da yaşayan Yahudiler tarafından benimsenmesinin gerekliliğini savunan taraftarlarına, aydınlanmış kişi anlamına gelen *maskil*, çoğuluna ise *maskilim* adı verilmiştir. Avrupa’da gerçekleşen aydınlanma düşüncesinden etkilenen maskilim, Yahudilerin Haskala düşüncesiyle birlikte bütünleşme ve özgürleşme anlayışının kabul göreceği inancındaydılar. Avrupa’daki Yahudi toplumunun entelektüel ve kültürlü kesimini oluşturan maskilim, Avrupa’da bir geleceğinin olması için sosyal ve kültürel entegrasyonun şiddetli savunucusuydular. Immanuel Etkes, “Haskalah”, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, <https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/haskalah> (E.T. 01.10.2023)

² Shlomo Avineri, *The Making of Modern Zionism*, Basic Books, New York, 2017, s. 86.

Pinsker bu manifestosuyla Yahudileri realitenin karşı konulmazlığına davet ediyor ve kaderlerinin kendi elinde olduğunu en üst perdeden dillendiriyordu. Antisemitizmi tedavisi mümkün olmayan kalıtsal hastalık olarak görerek “*ya şimdi ya asla*” parolasıyla özgürlüğün ve kurtuluşun kendi toprakları üzerinde bir yurt edinilmesiyle başlanacağını ifade ediyordu. Bunun için birlikte hareket etmenin, inisiyatif almanın ve özgüven sahibi olmanın ulusal doğuşun gerçekleşmesi için elzem olduğunu deklare etmişti.³ Peki, Yahudi halkının ulusal doğuşu hangi topraklar üzerinde gerçekleşecekti? Siyon Aşıkları, bu soruya cevap verdi: Yahudi halkı için bir gelecek olacaksa ulusal fikrin yeniden canlanması için *Siyon*’a yani vaat edilen topraklara yönelmek gerektiğini söyleyerek bu inancı pekiştirdi.⁴ Filistin’in atalarının toprağı olması nedeniyle tarihsel bağlarının olması, dini açıdan bu toprakların kutsal sayılması Yahudiler tarafından ilgiyle karşılanmasına sebep oldu. Pinsker’in zihnindeki karşılığıysa dini gerekçelerden ziyade kendini var etmeye dayalıydı. Dolayısıyla Yahudi halkı için olması gerektiğine inanılan çözüm, pragmatik bir perspektif ve gerçekçi bir eylemdi.⁵

Bir devlet hedefinden yoksun olarak Doğu Avrupa’dan Filistin’e özgür yaşam niyetiyle yola çıkan Yahudilerin faaliyetleri siyasal ve politik olmaktan uzaktı. İlk olarak yerel ve bölgesel olarak örgütlenen Siyon Aşıkları, Romanya, Rusya ve Polonya’da teşkilatlandılar. İnsani düzeyi ve etki kapsamı sınırlı olan bu hareketin nihai hedefi Filistin’den toprak edinmek ve toprağına bağlı bir Yahudi kolonisi kurmak için zirai ve zanaat alanında bir işçi sınıfını oluşturmaktı.⁶ Siyonizmin doğuşunun Filistin’de toprak edinerek başladığı düşünülse de aslında ilk göçlerde *Eretz Israel*’de⁷ bir egemenlik tasarlanmamış yani Theodor Herzl (1860-1904) ile başlayan bir politik siyonist anlayış söz konusu olmamıştır. Hakeza Pinsker da bir dini referans ve kutsiyet atfetmediğinden dolayı önceleri Amerika Birleşik Devletleri’ne Yahudi göçünü düşünmüştü, Filistin

³ Albert A. L. Finkelstein, (çev.), *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*, Rabbiniowicz, London, 1891, s. 50.

⁴ Aaron Friedenwald, *Lovers of Zion*, The Zion Association of Baltimore, 1894, s. 7.

⁵ Avineri, *a.g.e.*, s. 85.

⁶ İlan Greilsammer, *Siyonizm*, çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi, 2021, s. 31.

⁷ Eretz Israel, İbranice “İsrail Diyarı” diye olarak anılan bölgeye verilen addır. Ahd-i Atik’te Kenan Diyarı olarak bilinse de günümüz sıkça kullanılan adıyla “Arz-ı Mev’ud” olarak bilinmektedir. Ahd-i Atik’te sınırları şu şekilde belirtilmiştir: Güneyde Tsin çölünden Edoma’ya kadar, kuzey sınırı Cebelilübnan (kimi yerde Toros Dağları olduğu kanaati mevcuttur), doğu sınırı Taberiye ve Lut gölü çevresidir. Yahudiler için daima geri dönme hevesinde yaşadıkları olan topraklar, mesih inancıyla pekiştirilmiştir. Mesih’in yeryüzüne inerek tüm Yahudileri orada birleştirme metaforu mevcuttur. Bu bakımdan siyonizm fikriyle işleyiş bakımından paralellik gösterir. İdealize edilen Arz-ı Mev’ud Yahudiler nezdinde Yehova tarafından vaat edilen bir toprak olma özelliğı taşıır. Abdurrahman Küçük, “Arz-ı Mev’ud”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 3, İstanbul 1991, s. 442-444.

fikrine daha sonra katılmıştı.⁸ Siyon Aşıkları'nın yerel ve bölgesel çapta göç organizasyonunda etkili olamamıştı zira göçün finansal yükünü taşımaya muktedir değildi. Dolayısıyla 1884'te Kattowitz'de bir konferans düzenleyerek yerel ve bölgesel dernekler bir araya gelmiştir. Merkezi bir yapı kurarak ortak hareket ve kurumsal bir çatı altında aynı amaç için birlik oldular. Bu tablo, aynı zamanda çalışmanın sınırlarını belirleyen bir durumdur. 1884 Kattowitz Konferansı, çalışmanın tarihsel aralığının başlangıcıdır zira bu konferansla beraber Siyon Aşıkları Hareketi bir birlik kurarak kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Toplantıya Rabbi Samuel Mohilever (1824-1898), Moshe Leib Lilienblum (1843-1910) ve Leon Pinsker gibi dönemin önemli Yahudi isimleri de katılmıştır. Rusya, Romanya, Almanya, İngiltere ve Fransa'dan gelen 35 delegenin katıldığı bu toplantı merkezi bir komite kurulması kararı alınarak kolonizasyonların uygulanması hususlarına vurgu yapıldı.⁹ Pinsker'in lider olduğu merkezi komite, kısıtlı imkanlarla göç sorununa karşı harekete geçti ancak göç için mali imkansızlıklar peşini bırakmadı. Ayrıca hareket içerisinde dindar-seküler tartışmaları da kısır bir döngü oluşturdu ve iç çekişmelere yol açtı. Filistin'de bulunan kolonilerin gerek çiftçilerin teknik bilgisinin yetersizlikleri gerekse mali kaynak eksiklikleri nedeniyle sıkıntıya düşmesiyle Laurence Oliphant (1829-1888) aracılığıyla Baron Edmond James de Rothschild'e (1845-1934) başvurdular.¹⁰ Rothschild'in koloniler için sağladığı destekler ve ciddi bağışlar sayesinde Siyon Aşıkları bulunduğu buhrandan bir çıkış umudu yakaladı. Ayrıca 1890'da Rusya'nın Odessa şehrinde *Suriye ve Filistin'deki Yahudi Çiftçi ve Zanaatkarlarla Dayanışma Derneği* diğer adıyla *Odessa Komitesi* olarak anılan dernek kuruldu¹¹ ve Filistin'deki Yahudi tarım arazileri için finansal destek sağlama ve bağış toplama adına Rus hükümeti nezdinde resmi bir girişim oldu. Siyon Aşıkları'nın Odessa Komitesi adı altında bir dernek kurulana dek herhangi bir yasal statüsü yoktu. Çarlık Rusyası'nda jurnalleme korkusuyla dikkatli adımlar atan ve geride herhangi bir evrak bırakmamaya özen gösteren Siyon Aşıkları, çalışmalarının engellenmesine karşı bu şekilde tedbir almıştır. Resmi bir dernek hüviyetine kavuşana dek yapılan tüm toplantılar genelde öne çıkan isimlerin evlerinde

⁸ Jean-Christophe Attias, Esther Benbassa, *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, çev. Nihal Önal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 183.

⁹ Greilsammer, *a.g.e.*, s. 33.

¹⁰ Walter Laqueur, *A History of Zionism*, Schocken Books, New York, 2003, s. 78.

¹¹ Shmuel Ettinger, "Zionism", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 21, 2007, s. 545.

gerçekleşmiş ve polis takibinden kaçınılmıştır. Dolayısıyla da bu durum aslında çalışmayı kısırlaştıran hususlardan biri olmuştur. Zira Odessa Komitesi kurulana dek Siyon Aşıkları'na dair kapsamlı ve teferruatlı vesikalar bulunmamaktadır. Yapılan çalışmaların raporlarına ve tutanaklarına dair detaylı veri bulunmaması sebebiyle genellikle dönemin şahitleri, Siyon Aşıkları müntesiplerinin aktarımları, yazıları ve konuşmaları yoluyla tarihsel dokümanlar günümüze kadar gelmiştir.

Siyon Aşıkları tarihlerinde gerçekleşen iki önemli vaka, hareketin kilometre taşı olmuştur. Bunlardan ilki Kattowitz Konferansı bir diğeri de Odessa Komitesi'nin kurulması olmuştur. Yossi Goldstein, Kattowitz'de gerçekleştirilen konferansı, Yahudi ulusal hareketin ilk girişimi olarak tanımlar ve siyonist girişimin örgütsel yapıları olan Dünya Siyonist Örgütü (WZO) ve Yahudi Ulusal Ajansı'nın köklerini Kattowitz'e dayandırarak açıklar.¹² Bu perspektiften bakıldığında Siyon Aşıkları'nın bir Yahudi ulusal hareketinin kıvılcımını oluşturduğunu, siyonizm fikrine giden yolda ilk taşları döşediğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu çalışma, politik siyonizmin ilk basamağını oluşturan Filistin'de Yahudi demografisinin geliştirilmesi, toprak-Yahudi temasının sağlanmasına vurgu yaparak siyonist paradigmanın başlangıcına temas edecektir.

Nathan Birnbaum (1864-1937), 1890'da dergisinde kaleme aldığı bir yazıyla "siyonizm" kavramını da ilk kez kullanan isim olmuştur. Siyon kavramı her ne kadar eski olsa da siyonizm kavramının oluşturulması, kullanılması ve ideolojik anlamda kavramsallaştırılması çok eski değildir. Siyonizm kavramı, birçok kez tanımlanmış ve farklı açılardan sosyolojik, ideolojik ve teolojik temalar eşliğinde tarif edilmiştir. Sosyoloji Profesörü Guy Bajoit'in siyonizm tanımlaması, çalışmanın ihtivası ve perspektifi açısından en iyi tanımlamalardan biridir:

*"Siyonizm, becerikli bir biçimde, kendini koşullara uydurmayı ve dönüştürmeyi başarmış ve bu yoldan çeşitli stratejileriyle Batı emperyalizminin desteğini elde etmiş ve Yahudi devleti kurma tasarılarını uygulamaya koymuş siyasal bir akımdır."*¹³

¹² Yossi Goldstein, "The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective" AJS Review, Cilt: 40, Sayı: 1 (Nisan 2016), s. 54.

¹³ Guy Bajoit, "Siyonizm ve Emperyalizm", *Siyonizm ve Irkçılık*, ed. ve çev. Türkkaya Ataöv, İleri Yayınları, 2019, s. 219.

Çalışma, siyonizmin siyasallaştırılmasını ve devlet tasarısına giden yolun basamaklarını Siyon Aşıkları zemini üzerinde irdelenecektir. Hiç şüphesiz Yahudi göçleri, Siyon Aşıkları'nın ve siyonizm kavramının kesiştiği ve yürütülmesine inandığı ortak paydadır. Ancak yöntemlerin değişiklik göstermesi, antisemitizmden kurtuluş ve özgür yaşam isteğinin devletleşme sürecine evrilmesi ve Siyon Aşıkları'nın bölgesel aktörlüğünün Dünya Siyonist Örgütü'ne dönüşerek küresel bir aktör haline geçiş yapması aralarındaki farklardan bazılarıdır. Tarihsel süreç içerisinde konjonktür, göçün şekillenmesine katkıda bulunan ve ilişkilerinde yol ayrımlarını oluşturan etkenlerden biri olmuştur. Avrupa devletleri ile Osmanlı hükümetinin desteklerini almak için araçlar vasıtasıyla görüşmelerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte gerçekleştirilen kolonizasyonlara Osmanlı Devleti'nin bakışı neydi? Osmanlı, ilk zamanlar Yahudi göçlerini yakından takip etmiş ancak göçün mütemadiyen devam etmesiyle de sert tedbir almak mecburiyetinde kalmıştır. Rusya'dan göçen Yahudilere müsamahakâr davranılmaması gerektiğini¹⁴ söylemiştir. Ayrıca vesikalarda, Osmanlı hükümetinin Yahudilerin Filistin'e göçünün Ermeni meselesine benzer bir soruna dönüşeceği endişesi taşıdığını ve Rothschild'in Sadrazam Cevad Paşa'ya Yahudilerin Filistin'e göç etmesine razı edebilmek için başvurduğunu¹⁵ görüyoruz. Osmanlı hükümetinin bölgeye olan ilgisi Yahudi göçünün artmasıyla nedeniyle daha da gelişerek bir sorunla karşı karşıya kalmamak adına Yahudi göçüne karşı yaptırımlar ve engellemelerde bulunmuştur. Bu tedbirler karşısında Yahudi göçleri azalarak da olsa devam etmiştir. Böylece Yahudiler, göçlerle *yeni yishuv*¹⁶ dedikleri yerleşim alanlarını oluşturmuş ve *Kibbutz* öncesi *Kvutza*¹⁷ yerleşimlerini oluşturarak Yahudi kolonileri kurmaya devam etmiştir. Siyon

¹⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Y.PRK.EŞA 13/67 (17 Mayıs 1307 / 29 Mayıs 1891).

¹⁵ BOA, Y. PRK. AZJ, 30/37 (24 Cemâziyelâhir 1312 / 10 Kanûn-ı Evvel 1310 / 22 Aralık 1894).

¹⁶ Filistin'e göç eden Yahudiler için kullanılan bu terim, "cemaat, yerleşim" gibi anlamlara gelse de kutsal topraklara olan bağlılığı vurgulayarak o bölgede ikamet eden Yahudi topluluklarına verilen addır. Yair Wallach, "Rethinking theyishuv: late-Ottoman Palestine's Jewishcommunities revisited", *Journal of Modern Jewish Studies*, 2017, Cilt: 16, Sayı: 2, s. 276.

¹⁷ Toplu yaşam dürtüsüyle bir araya gelen Yahudiler, Rusya'daki sosyalist akımdan etkilenerek işbirliğine dayalı bir ekonomik ve sosyal organizasyon oluşturmuş ve bu tarım yerleşimlerine verilen Kvutza yani İbranice'deki anlamıyla grup demıştır. SSCB'deki *kolhoz* sistemine benzeyen Kvutza, kolektif bir tarım anlayışındaydı. Patron ya da toprak sahibi gibi mülk sahipleri olmaksızın ortaklık anlayışıyla hareket eden bu komün anlayışı, sadece fiziksel bir uğraş gerektiren yapı değildi. Kültürel anlayışla da hareket ederek bireye değer veren manevi ihtiyaçlarını da karşılayan bir birlikti. Grup çalışmasıyla ilerleme kaydeden ve Filistin'deki öncüler olan Kvutza, Kibbutz'ları doğuran bir yapı olmuştur. Aralarındaki fark ise Kvutza tarımsal bir anlayış ve küçük ölçekli bir yapı ortaya koyarken, Kibbutz ile sanayi ve büyük tarım arazileri işlenmiş ve Filistin'deki Yahudi popülasyonunun artmasıyla Kvutza, Kibbutz'a evrilmiştir. Itzhak

Aşıkları'nın Doğu Avrupa'daki Yahudiler arasında ortaya çıkması ve Rusya'daki sosyalist akımlardan etkilenen Yahudileri içinde barındırması sebebiyle sosyalizm ve siyonizm fikrini taşıyan müntesipleri bir araya getirmiştir. Sosyalizm, Yahudi hayatını normalleştirme ve üretim sahasında var etme prensibinde iken siyonizm düşüncesi ise bu normalleşmenin olacağı ve üretim sahasının konumlandırılacağı yeri tayin etmiştir. Bu durum ile Siyon Aşıkları'nın, sosyalizmin kolektif tarım çalışma anlayışı ile siyonizmin toprağa bağlı Yahudi oluşturma anlayışını birleştirmesini dolaylı yoldan görmekteyiz. Filistin'deki koloniler, insani ve saf niyetlerle kurulmuş olsa da yapılan faaliyetler Yahudilerin Filistin'e bağlılığını sağlamış ve bu durum gelecekte bir siyasal zemini hazırlamıştır. Siyon Aşıkları bu siyasal zeminin katalizörü konumunda yer alarak Yahudi yerleşimlerinin aktörü ve finansal kaynaklarını yaratmada etkili olmuştur. Aynı zamanda pratik siyonizmin temasını oluşturan faaliyetlerde bulunarak Filistin'de Yahudi demografisini geliştiren çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ayrıca Filistin'de zirai faaliyetlerin Yahudi halkı tarafından yapılmaya başlanması ve tarımsal üretimde söz sahibi olunması, Arap-Yahudi rekabetini ortaya çıkararak etnik kolonileri meydana getirmiştir. Buna paralel olarak Filistin'de bu ekonomik rekabet, ulusal bir hal almıştır.¹⁸ Bu durum, Filistin topraklarındaki etnik milliyetçilik ruhunun temelini oluşturan faktörlerden biridir. Dolayısıyla bugün dahi gündemi meşgul eden Yahudi-Arap anlaşmazlığının kökenlerini kavramada göz ardı edilmemesi gerekir.¹⁹ 1882-1903 yılları arasında Filistin'e göç eden Yahudi sayısı 25 bin civarındadır. Siyon Aşıkları Hareketi'nin etkinliğini, Herzl dönemi ve sonrasında kıyaslarsak (Filistin'e göç ve siyonizmin uluslararası etkinliği açısından) zayıf olduğu aşıkardır. 1897 Basel Konferansı ile kurulan Dünya Siyonist Örgütü'nün kuruluş tarihini çalışmanın sınırı olarak belirleyerek Herzl öncesi erken siyonizm düşüncesine dolayısıyla Yahudi göçlerine odaklanılmıştır. Siyon Aşıkları'nın ortaya çıkışı, Yahudiler tarafından benimsenmesi ve gelişmesi, 1897 Basel Konferansı'na giden yolun zeminini oluşturmaları bakımından yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla siyonizm ve Yahudi kavramlarının bir araya getirilerek “Yahudi vatani” paradigması bu dönemde şekillendirilerek ortaya atılmıştır.

Kerstein, “The Conflict Between National and International Ideas in The Kibbutz Movement”, University of Ottawa, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ottawa 1967, s. 65-67.

¹⁸ Gabriel Piterberg, *Siyonizmin Dönüşleri Mitler, Siyaset ve İsrail'de Araştırmacılık*, çev. Aysun Bacan, İthaki, İstanbul, 2015, s. 128.

¹⁹ Greilsammer, *a.g.e.*, s. 34.

Bu çalışmada, Doğu Avrupa Yahudilerinden hareketle erken siyonizm düşüncesi ana hatlarıyla incelenecektir. İsrail devletinin oluşumunda ve siyonizm fikrinin temelinde bulunan “Filistin’e göç” kavramı, *Siyon Aşıkları Hareketi* üzerinden ele alınarak bir araştırma sunulacaktır.

Kaynak ve Literatür Değerlendirmesi

Çalışmada, birincil kaynakların çoğunluğunu Siyon Aşıkları Hareketi’ne müntesip ya da hareketin önemli kişilerine ve çalışmalarına temas eden isimlerin eserleri oluşturmaktadır. Başlıca kaynaklık eden Leon Pinsker’in *Auto-Emancipation* eseri olmuştur. Eserden alıntılar yapılarak Siyon Aşıkları’nı oluşturan süreci anlama ve antisemitizmin etkilerini kavramada önemli bir kaynak sağlamıştır. Aaron Friedenwald’in (1836-1902)²⁰ *Lovers of Zion* adlı eseri, Siyon Aşıkları’nın Filistin’deki koloni çalışmaları hakkında önemli istatistiksel bilgiler vermiştir. Simon Dubnow’un (1860-1941) Çarlık Rusyası’nda ve Doğu Avrupa Yahudilerinin tarihine dair araştırmasını teşkil eden *History of The Jews in Russia And Poland From the Earliest Times Until the Present Day* literatürde önemli bir boşluğu dolduran çalışmalardan birisi olması dolayısıyla literatür sahasından büyük ölçekte yararlanılmıştır. Kültürel siyonizmin kurucusu Asher Ginzberg ya da bilinen adıyla Ahad Ha’am (1856-1927) dönemin hem tanıklarından biri olması hem de kolonilerdeki noksanlıkları tenkit eden çalışmalar yayınlarak eleştiri sunması, çalışmaya karşıt görüş perspektifi sağlamıştır. Ayrıca Ha’am, Yahudilik üzerinden Siyon Aşıkları’nı değerlendirmiş, toprak-Yahudi paradigmasını kültürel boyutuyla ele almıştır. Yahudilerin maddi imkanlar yanında manevi olgunluğa erişilmesi hususunda yazılar yayınlarak önemli eleştirilerde bulunmuştur. Dünya Siyonist Örgütü liderlerinden Nahum Sokolow’un (1859-1936)

²⁰ ABD’nin Maryland Eyaleti’nin Baltimore şehrinde doğan Friedenwald, geleneksel bir Yahudi ailesine sahip olması dolayısıyla hem seküler hem de dini eğitim alarak büyüdü. Maryland Üniversitesi’nde tıp eğitimi aldı. 1860’ta mezun oldu ve eğitimine devam etmek adına Avrupa’ya gitti. Göz hastalıkları alanında ihtisas yaparak bu alanda yetkinliğe ulaşan Friedenwald, Ortodoks bir ailede büyümesi sebebiyle erken yaşta İbranice eğitim almış, Yahudi metinleri üzerine araştırmalarda bulunmuştur. Yahudiliğe ve Yahudi halkının sorunlarına kayıtsız kalmamış yerel ve ulusal Yahudi derneklerinde aktif olarak görev almıştır. Alliance Israelite Universelle Baltimore şubesi başkanlığı, Yahudi Yayın Derneği’nde ve Amerikan Siyonistleri Federasyonu’nda başkan yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. Filistin’deki Yahudi kolonilere hakkında bir dizi konuşmalar yapmış, siyonist idealin Amerika’daki en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Cyrus Adler, Harry Friedenwald, “Friedenwald”, *Jewish Encyclopedia*, <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/6366-friedenwald>.

Bkz. https://personal.stevens.edu/~llevine/aaron_friedenwald_ip2.pdf. (E.T.: 12.11.2023)

History of Zionism çalışması ve İsrail Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı Chaim Weizmann'ın (1874-1852) *What Is Zionism?* eseri incelenerek siyonizmin teorik ve pratik perspektifine değinilerek problematik geliştirilmiştir. *Encyclopedia Judaica* ve *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* ve *Encyclopedia of Zionism and Israel* gibi ansiklopedi maddelerine sıkça başvurularak Siyon Aşıkları müntesiplerinin biyografilerine ve literatürdeki kavramsal tanımlamalar açıklanmıştır. Yossi Goldstein'in *The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective* ve *Reflections On The Failure of The Lovers of Zion* makalesi, Dimitry Shumsky'in *Leon Pinsker and 'Autoemancipation!': A Reevaluation* makalesi son dönemde literatüre önemli katkı sağlayan araştırmalardan bazılarıdır. Bu araştırmalardan yararlanılarak çalışmaya hem tarihsel hem güncel veri desteği sağlanmıştır. Çalışmada Filistin'e Yahudi göçü olgusuna Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) vesikaları üzerinden dikkat çekilmiştir. Siyon Aşıkları'nın Yahudi göçü ve koloni çalışmaları bu vesikalar üzerinden değerlendirilmeye tabii tutulmuştur. Aynı zamanda karşıt görüşler üzerinden tahlil yapılarak objektif bilginin saptanması amaçlanmıştır. İsrail Devleti'nin kurulması (1948) sonrası siyonizm fikri üzerine gerçekleştirilen araştırmalar, çalışmaya zenginlik katarak literatürü genişletmiştir. Ancak çalışma sınırlılığı göz önünde bulundurularak çalışmada Herzl'a ve Dünya Siyonist Örgütü'ne dair detaylı bir araştırma sunulmamıştır. Yalnızca problematik çerçevesinde değinilmiştir. Siyon Aşıkları Hareketi perspektifinden hareketle bir metadoloji yönetilerek incelemelerde bulunulmuştur. Son olarak Türkiye'de Siyon Aşıkları Hareketi'ni ihtiva eden araştırmalar incelediğinde bölüm ya da alt başlık olarak literatürde geçtiği ancak detaylı ve kapsamlı araştırmadan yoksun olduğu gözlenmiştir. Bu çalışma, *Siyon Aşıkları Hareketi*'ni tanımlamak, ortaya çıkış sebeplerini ve yaptıkları çalışmaları araştırmak, dolayısıyla siyonizme etkisini konu edinerek literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

1. BÖLÜM: ANTİSEMİTİZM VE SİYONİZM ARASINDA: 19. YÜZYIL AVRUPASINDA YAHUDİLERİN DURUMU

1.1. AVRUPA'DA ANTİSEMİTİZMİN KÖKENLERİ

Yahudiler tarihlerinde kitlesel olarak iki kez büyük sürgün yaşamıştır. Bunlardan birincisi Babil Sürgünü (MÖ 587) Babil Kralı Buhtunnasr (MÖ 605-562) tarafından Babil'e sürülmüş ve kutsal tapınakları Süleyman mabedi yıktırılmıştır. Bu olay dolayısıyla tarih boyunca Yahudilerin zihinlerinden silinmemiş, Buhtunnasr baş düşman ve en fazla felaket getiren kişi olarak yorumlanmıştır.²¹ Süleyman mabedinin yıkılışı ve sürgün Yahudi psikolojisinde derin yaralar açmış, kutsal kitapları Tanah'ta da bundan bahsedilmiştir. Yahudiler tarihlerinde ikinci büyük sürgünü, MS 70 yılında Romalılar döneminde yaşamışlardır. MS 66 yılında Romalılara karşı Yahudiler ayaklanmış, bu isyana karşı İmparator Vespasian'ın oğlu Titus Flavius Vespasianus (MS 39-81) tarafından Kudüs yerle bir edilmiş, Süleyman Tapınağı ikinci kez yıkılmıştır. Bu isyan sonucunda Yahudilerin bir kısmı hapse atılmış, bir kısmı ise sürgün ve köle edilmiştir. Titus'un bu davranışının en temel sebebi, Yahudilerin İmparatorluğa karşı menfi duruşları nedeniyle güvenlerinin sarsılması olmuştur.²² Yahudilerin büyük bir kısmı bu tarihten itibaren Filistin dışına çıkartılarak diasporada bir hayat sürmeye başlamıştır. Bu sürgün bir bakıma Yahudilerin göç ruhuyla hareket etmesine yol açmış, ileriki dönemlerde yaşayacakları zorunlu göçleri, zihinsel olarak daha kolay kabullenme sürecine yardımcı olmuştur. Gittikleri her yerde siyasi ve ekonomik manada uyum sağlama çabası içinde olan Yahudiler, geleneksel yaşantı ve inançlarından kopmamış, dini inanç ve kültürel kimliklerini koruyarak kapalı bir dini cemaat halini almıştır. Roma dönemindeki sürgün ve zulümde Yahudilerin çok azı Filistin'de kalmış olup çoğunluk Yakın Doğu, Akdeniz ve Avrupa'ya göç etmiştir.²³ Putperest Roma döneminde Yahudiler gittikleri yerde çok iyi karşılanmıyorlardı. Kapalı bir toplum olduklarını her yerde belli ediyor; farklı dinden ve toplumdan kimseyle evlenmiyor, sünnet oluyor, Roma tanrılarına kurban sunmuyor ve *misanthropic* (insanlardan kaçan)

²¹ Matthias Henze, *The Madness of King Nebuchadnezzar/The Ancient Near Eastern Origins and Early History of Interpretation of Daniel 4*, Brill, Leiden, Boston, Köln, 1999, s. 104.105.

²² Hatice P. Erdemir, Halil Erdemir, *Kudüs'te Yahudi İsyanı ve Yahudiler*, History Studies International Journal of History, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s. 125-126.

²³ Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman, Pozitif Yayınları, İstanbul, s. 192.

olarak görülüyorlardı²⁴. Diğer topluluklarla eşit görülüyorlardı fakat Roma vatandaşı olarak özgür yaşayabiliyorlardı. Yahudiler, genel olarak Akdeniz havzasında yayılım göstermiş, Mısır, Kıbrıs, Kuzey Afrika ve İspanya’da koloni oluşturmuşlardır.²⁵ Pagan imparatorlar döneminde dini kısıtlamalara maruz kalmayan Yahudiler eşit olarak görülmüş fakat MS 313’te Milano Fermanı ile Roma imparatoru I. Konstantin’in (MS 272-337) Hristiyanlığa yasal statü vermesiyle birlikte toplumsal anlamda zor günler yaşamaya başlamışlardır. Ancak Yahudilerin ekonomik ve idari anlamda toplum dışına itilmeleri, yaptırımlara maruz kalmaları, Hristiyanlığı resmi din olarak kabul eden I. Theodisius döneminde olmuştur.²⁶ Yahudiler bu dönemden sonra Hristiyan Avrupa’da yaşam mücadelesi vermeye başlayacak ve Hristiyanlığın yaşantılarına etkisi görülmeye başlanacaktır. Araştırmacı-Yazar Pierre-André Taguieff, rivayet, dedikodu ve asparagas haber şeklinde dolaşımda olan ve kriminalize edilen antisemit propagandanın sosyopolitik nedenlerini 7’e ayırır ve bunlardan sırasıyla şu şekilde bahseder: İnsanlık soyundan nefret ettikleri iddiası, Yahudilere atfedilen ritüeller ve cinayetler, Tanrı katili imajı, İsa’yı reddetmeleri sebebiyle göçebe ve vatansız yaşadıkları görüşü, faiz ve mali spekülasyon yaparak sömüren bir toplum olduğu kanısı, komploculukla dünyayı tahakküm etme ve örgütlenme eğiliminde oldukları savı ve ırksal üstünlük fikrini radikalleştirerek kabile milliyetçiliği güttükleri fikridir.²⁷

Ortaçağ Avrupası’nda gelişen antisemitizmde İsa Mesih’in çarmıha gerilerek öldürülmesinde rol oynayan “Tanrı Katili” imajı Yahudiler için bir tanımlama ve düşmanlığın başlıca sebebi olmuştur. Yahudiler pis koktukları, şeytana hizmet ettikleri, alışılmışın dışındaki adetleri (hayvan kesme, pişirme, sünnet vs.) gerekçeleriyle gittikleri her yerde farklı gözle bakılmıştır. Bu durum Haçlı Seferleri öncesi Yahudilere karşı bir antisemitizm birikimine yol açmış, Ortaçağ Avrupa’sında Yahudilere dair anlatılan hikayeler antisemitist hareketlerin artmasına sebep olmuştur.²⁸ Avrupa’da kilisenin 813’de aldığı bir kararda Hristiyan bir kimsenin dindaşına faiz karşılığında

²⁴ Johnson, *a.g.e.*, s. 168.

²⁵ Johnson, *a.g.e.*, s. 165-166.

²⁶ Ulaş Töre Sivrioğlu, “Bizans İmparatorluğu’nda Yahudiler (M.S.330-1453)”, *History Studies International Journal of History*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2015, s.108.

²⁷ Pierre-Andre Taguieff, *Antisemitizm*, çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi, Birinci Baskı, 2017, s. 55-56.

²⁸ Kutsal topraklarda Hristiyanların katliamlara uğradığını anlatan hikayeler ve Avrupa’da yahudilerin Hristiyan çocuklarını kaçırıp ayinlerde kanını içtiğini ve katlettiğine dair batıl inançlar yaygındı. “İmansız” ve “Tanrı Katili” yahudilere karşı bu durum, nefretin artmasına ve kimi zaman açığa çıkmasına neden olmuştu. Emrullah Kaleli, *Ortaçağ Avrupa’sında Yahudilerin Genel Durumu ve Las Siete Partidas’a (1265) Göre Yasal Statüleri*, Turkish Studies Historical Analysis, Cilt: 14, Sayı: 3, 2019, s. 582.

borç para vermesi yasaklanmış, bu karar 1139'da II. Lateran Konsili'nde yeniden tekrarlanmıştır.²⁹ Bu durum karşısında Hristiyanlar, Yahudilerden borç para almaya başlamış, Yahudiler arasında sarrafların ve sermaye sahiplerinin artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla hem halka hem de devletlere finansman sağlayarak tefeci konumuna gelmişlerdir. Borçlarını ödemekte zorlanan Avrupalılar, zenginleşen tefeci Yahudileri gördükçe öfkeleri büyümüştür. İngiltere'de I. Edward döneminde alınan borç paralar geri ödenmekte zorlanınca Yahudilerin mallarına el koyularak 1289'da İngiltere'den kovulmuştur.³⁰ Hristiyan fanatizmi Batı ve Orta Avrupa'da kendisini iyice göstererek antisemitist hareketler halk ve devlet nezdinde Yahudileri dışlıyor, istenmeyen cemaat olarak yansıtıyordu. Bununla birlikte Batı Avrupa'daki Yahudi sürgünü sanılanın aksine 1492'te Granada'nın düşmesinden önce başlamış, Yahudiler XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Doğu Avrupa'ya, İtalya'ya ve Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmeye başlamıştır.³¹ Yahudilerin Hristiyan Avrupa'ya göre Osmanlı topraklarında inançlarını özgür yaşamaları ve iyi bir gelecek vaadi olması dinsel çatışmaların olmamasından kaynaklıdır. İslam'ın ehl-i kitap diyerek Yahudilere zimmi statüsünde haklar vermesi ve inançlarında serbest bırakılmaları, engizisyonun ve o dönemdeki Hristiyanlık anlayışının uzak olduğu bir konudur. Zira Hristiyanlık ve Yahudiliğin çatıştığı konular dini metinler üzerinden şekillenip vahyin doğru yorumu ile ilgili (Eski Ahit-Yeni Ahit) özsel bir durum oluşturmuşken Yahudilik ve Müslümanlıktaki ayrım, tahrif edilmiş kitap teması üzerinden şekillenmiştir.³² II. Bayezid'in emriyle Osmanlı topraklarına kabul edilen Yahudilerin bu coğrafyada yaptıkları en önemli atılımlardan biri 1493'te David ve Samuel ibn Nahmias Yahudi kardeşler aracılığıyla ilk matbaayı kurmuş olmalarıdır.³³ XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudiler, ticari, iktisadi ve toplumsal manada hareket

²⁹ Emin Ertürk, "Kilise, Faiz, Kapitalizm: Gunahtan Meşruiyete Sancılı Bir Geçişin Anatomisi", *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 8, Yıl: 8, Sayı: 20 (2019/1), s. 114-115.

³⁰ Johnson, *a.g.e.*, s. 269.

³¹ Osmanlı İmparatorluğu'na yahudi göçleri dalgalar halinde gerçekleşmiş, 1492'de Alhambra Kararı ile din değiştirme ya da sürgün arasında karar vermeye zorlanan Yahudiler, Sultan II. Beyazid'in gönderdiği gemilere binerek Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Bu yahudilere "Sefarad" denilmiştir. İstanbul, Selanik, İzmir, Halep, Kudüs civarına yerleşen Yahudiler, Osmanlı toplumuna uyum sağlamış, devletin ekonomik ve iktisadi faaliyetlerinde roller üstlenerek devletin ekonomisine katkı sağlamışlardır. David B. Ruderman, *Erken Modern Dönem Yahudi Tarihi*, çev. Lizet Deadato, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2013, s. 19-21.

³² Mark R. Cohen, *Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler*, çev. Ahmet Fethi, Köprü Kitapları, İstanbul, 2013, s. 226-229.

³³ Jacques Attali, *Yahudiler, Dünya ve Para Yahudi Halkının Ekonomik Tarihi*, çev. Berna Günen, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2009, s. 217.

sahibi olmuşlar, Osmanlı sarayında görev alabilecek kadar yükselmişlerdi. Aynı dönemlerde İtalya’da Yahudiler, Hristiyanların yaşamadığı gettolarda yaşamaya mecbur bırakılmıştı.³⁴ Avrupa’daki Rönesans hareketlerinin etkisi, Yahudiler üzerinde de kültürel ve bilimsel anlamda kendini göstermiştir. Rönesans ile ortaya çıkan entelektüel anlayışın Yahudiler nezdinde içselleştirilmesi daha kolay olmuştur. Çünkü Yahudi toplumunda öğrenmek dini bir görev addedilmiş, cahillik büyük bir günah olarak görülmüş ve Yahudi halkı eğitilmiş insana büyük değer vermiştir.³⁵ Bilimsel öğrenimin yaygınlık kazandığı bu zaman diliminde Yahudi öğrenciler, İtalya’da bulunan Padua Üniversitesi’nde öğrenim görmüş özellikle tıp alanında okuyan Yahudi öğrenciler Yahudi olmayanlarla kültürel ve sosyolojik bir etkileşim kurmuş, Yahudiler içinde bir entelektüel grubunun oluşmasına önayak olmuştur.³⁶ Bu durum Yahudilerin fizik, kimya, astronomi, matematik gibi pozitif bilimlerle tanışmasına ve bilimsel gelişmeleri yakinen takip etmelerine olanak sağlamıştır. Yahudiler, tarihlerinde daimî olarak sürgünde yaşayan bir toplum olmaları ve tarihsel süreç içerisinde gittikleri yerde toprak sahibi olma gibi durumları olmadığından tüccarlık ve zanaatkarlıkla uğraşmıştır. Dolayısıyla Yahudi toplumu için başarılı olmak bir seçenek değil, daima zaruriyet halini almıştır. Çünkü Yahudilerin girdikleri toplumda kabulü katkı sunacağı becerisiyle doğru orantılı olmuştur. Bu sebeple gerek dinlerinin öğretisi çalışacaksın emri ile, gerekse hayatlarını idame ettirebilmek adına yaşama tutunma motivasyonu Yahudiler, tarihe baktığımızda bulundukları toplumda çalışma azimlerinden ödün vermeyerek sessiz ve sakin bir hayat sürmeyi amaçlamışlardır. Aynı zamanda azınlık ve “öteki” olmaları sebebiyle de bulundukları toplumda daima azınlık olmanın dezavantajlarıyla muhatap kalmışlardır. Ancak Yahudiler, sürgün yaşamın etkisi ve azınlık statüsünde vatandaş kalmaları sebebiyle nereye giderlerse gitsinler statükoya uyum sağlayarak evrensel bir kimliğe sahip olmasını da bilmiştir. Bunun yanı sıra toplum olarak İslâm’ın ümmet anlayışı ve Hristiyanlığın kardeşlik bağından çok daha sıkı bir inanç ve ırk kardeşliğine sahip olmuştur.³⁷ Bunun sebepleri arasında ırksal, kültürel ve dini inanç bakımından

³⁴ Ruderman, *a.g.e.*, s. 46.

³⁵ Werner Sombart, *Yahudiler ve Modern Kapitalizm*, çev. Sabri Gürses, Küre Yayınları, İstanbul, 2016, s. 238.

³⁶ Ruderman, *a.g.e.*, s. 94-96.

³⁷ Reuven Firestone, *Yahudiliği Anlamak İbrahim’in / Avraam’ın Çocukları*, çev. Çağlayan Erendag, Levent Kartal, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2004, s. 71.

aynı paradigmaya sahip olmaları ve bulundukları yerde toplumsal kaynaşma anlayışlarının siyasal ve finansal entegrasyonu tamamlamak olmuştur.

1.2. YAHUDİ DÜŞÜNCESİNDE HASKALA ÜZERİNE TARTIŞMALAR

En geniş tabiriyle Yahudilerin gettolardan çıkıp Avrupa toplumuyla bütünleşmesi anlamına gelen Haskala, Yahudi toplumunu ideolojik ve sosyolojik olarak etkilemiş bir harekettir. Haskala, kelime kökeni itibariyle İbranice olup akıllılık ve anlayış anlamında bir kavramdır ve bu düşüncenin taraftarlarına da Maskil adı verilmiştir.³⁸ Yahudi aydınlanması olarak tarif edilen Haskala, toplumsal manada Yahudilerin yaşadıkları toplumun dilinin ve kültürünün benimsenmesi, kapalı bir millet-din grubundan çıkıp özgürleşmesi fikri temel prensiplerden biridir. 18. Yüzyılda Avrupa’da Haskala’yı oluşturan dört farklı grup vardır; Yahudi üniversite öğrencileri ve doktorlar, burjuva ve tüccarlar, maskilim diyebileceğimiz vaizler, bilginler ve bağımsız maskilim, Haskala’nın entelektüel çevresini oluşturuyordu.³⁹ Maskilim, iyi Almanca ve iyi İbranice öğrenerek ahlaki değerlerini sentezleyerek artırmayı hedef bilmiştir. Talmud’un ötesinde bir şeyler öğrenmeye cesaret etmeyi parola olarak bilerek Yahudi dünyası dışında bir yaşama dönmeyi kurtuluş olarak addetmiştir.⁴⁰ Ekonomik, sosyal ve toplumsal farklılıklar barındıran bu grupların üzerinde 18. Yüzyılda gerçekleşen Avrupa Aydınlanma düşüncesinin etkisi yadsınamazdır. Zira Aydınlanma hem ekonomik hem de toplumsal getirileri nedeniyle bir rasyonel devrimi bir araya getirmiş, hem de bunun altyapısını meydana getirerek modern toplumun entelektüel kimliğini oluşturmuştur.⁴¹ Ancak Batı Aydınlanmasının paradigmasına baktığımızda evrensel insani değerlerin yeniden oluşturulması ve tüm insanlığa fayda gözetmesi hedefleniyorken Yahudi Aydınlanmasında etnik ve dini bir toplumun faydası gözetilmiş ve münhasır Yahudi toplumunun taleplerinin karşılanması amaçlanmıştır. Başta *laicism*’in Yahudi toplumuna temas etmesiyle dini yaşantı ve uygulamalarda yenilikçi bir düşünce oluşturularak rasyonalizmin merkeze alınması ve dini katı kuralların, kültürel anlayışın

³⁸ Seda Özmen, *18. Yüzyıl Yahudi Aydınlanma Hareketi Haskala ve Moses Mendelssohn*, Ayışığıkitapları, 2. Baskı, 2022, s. 51.

³⁹ Özmen, *a.g.e.*, s. 64-65.

⁴⁰ Louis C. Dubin, “Toplumsal ve Kültürel Bağlam: On Sekizinci Yüzyıl Aydınlanması”, *Yahudi Felsefesi Tarihi*, ed. Daniel H. Frank ve Oliver Leaman, çev. Abdullah Şevki, Hece Yayınları, 2018. s. 661.

⁴¹ Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 16.

ve özbenliğin eleştirisi gerçekleştirilerek bir adım atılmıştır. Yahudilerin, Yahudi olmayan dünya ile temaslarına yeni bir anlayış getirilmesi hedeflendi.⁴² Bu bir nevi Yahudilerin dünyayı yani Batı'yı yeniden keşfetmesidir. Özellikle Almanya'da Yidiş dilinin yerini Almanca almış, Yahudi gelenekleri Alman toplumunun içinde zayıflamış ve Yahudi tarihine artan merak nedeniyle *Wissenschaft des Judentums* (Yahudilik Bilimi) adıyla çağdaş, tarihsel, filolojik ve eleştirel Yahudi araştırmaları ön plana çıkmıştır.⁴³ Yahudiler, dini kitaplarının ötesine geçerek bir sosyo-kültürel benimsemeyi ve Avrupa'nın toplumsal normlarını evrensel bir değer kabul ederek içselleştirmeyi amaç edinmiştir. Alman Yahudisi olan Moses Mendelssohn (1729-1786), Avrupa'da doğan Aydınlanma düşüncesinden etkilenerek bu düşüncüyü Yahudinin dini inanç ve karakteriyle uzlaştırmaya çabalamış ve Yahudi dünyasında önemli bir maskil olmuştur. Yahudiler ile Avrupa arasında bir köprü inşa etmeyi başarmıştır. Yahudiliğin ve Yahudilerin sorunlarına eğilmiş; uyum, politik haklar, modernizasyon ve geleneksellik gibi kavramları Yahudi dünyasıyla buluşturarak aydın kimliğiyle yol göstermiştir.⁴⁴ Haskala düşüncesi, Avrupa'da gerçekleşen Aydınlanma düşüncesinden etkilendiği gibi 1789 Fransız İhtilali'nin tüm kıta Avrupa'sında olduğu gibi Yahudiler üzerinde de etkisini göstermesiyle sivilleşme, yurttaşlık, özgürlük gibi fikirlerinden etkilenmiştir. Yurttaşlık, ulusalcılık, temel haklar gibi kavramlarının Yahudi dünyasıyla etkileşimi elbette kaçınılmaz olmuştur. Bu dönemde Yahudiler için gelişen en önemli hadiselerden biri 1807'de Napolyon'un Fransa'daki Yahudilere cemaatlerinden vazgeçmeleri şartıyla vatandaşlık hakkı tanınmasıdır. Yahudi dini kimliğinin Fransız yasalarıyla uyum sağlayabileceği ve Yahudilerin Fransa'ya sadık vatandaşları olabileceği fikri ortaya atılmıştır.⁴⁵ Bu düşünceyle birlikte Yahudiler, Yahudi olarak değil, Musa'nın dinine mensup Fransız vatandaşları olarak tarif edilerek Yahudilerin laik bir devlet sisteminde getto vatandaşlığından Fransız vatandaşlığına yükselmesi gündeme gelmiştir. Napoleon'un Fransa'nın yükselişi için önem verdiği yetenekliler için kariyer politikası (*carrieres aux Talents*) Yahudi toplumu için bir fırsat doğurmuş, Yahudiler askeri,

⁴² Dubin, "Toplumsal ve Kültürel Bağlam: On Sekizinci Yüzyıl Aydınlanması", s. 660.

⁴³ Nilgün Kaynar, *Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 26-27.

⁴⁴ Özmen, *a.g.e.*, s. 282-283.

⁴⁵ Ali Osman Kurt, *Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala*, Milet ve Nihal, Cilt: 7, Sayı: 1, 2010, s. 34.

siyasi, kültürel her alanda Fransız bürokrasisinde yükselişe geçmiştir.⁴⁶ Bunlardan en önemlisi geçici hükümet döneminde Adalet Bakanı olarak görev yapacak olan Adolphe Cremieux (1796-1880) olmuştur. Bunun yanında aynı dönemde birçok Yahudi, Avrupa ile bütünleşmek, Avrupa'daki konumunu sağlamlaştırmak gayesiyle vaftiz olmuştur. Dinine ve kimliği uğruna özveriyi göze alamayıp vaftiz olan Yahudilerin Hristiyan olmalarının en temel sebebi, din değiştirmeyi Avrupa toplumuna giriş bileti olarak görmeleriydi.⁴⁷ Hristiyanlaşan Yahudilerde evrenselleşme fikri yaygınlaşmış, din ve millet kavramları artık önemsiz olarak görülmeye başlanmıştır. Yahudilerin kötülükten ve öteki olmaktan kurtulmak için, kendi bireysel kimliğini ortadan kaldırıp komşusunun kimliğiyle kendisini özdeşleştirme yahut kopyalama çabasının tatbik edilebilmesi, Yahudilikten ne kadar vazgeçebildiği ile doğru orantılı olmuştur.⁴⁸ Yahudi cemaatlerine (grup) ve dini normlara bağlılık ötelenerek birey ön plana çıkmış, artık din şahsi bir uğraş haline gelmiştir.⁴⁹ Netice itibarıyla Haskala, geleneksel Yahudi inancını zayıflatarak muhafazakâr Yahudilik anlayışının reddedilmesine yol açmıştır. Çünkü Geleneksel Yahudilik anlayışında “cemaat içinde Yahudi” düşüncesi ön plandaydı ve doğrunun ve hakikatin yorumlayıcısı diğer bir deyişle Yahudilerin otoritesi cemaat idi.⁵⁰ Bu otorite reddedilerek Yahudiler toplumsallıktan bireyselliğe, radikallikten sekülerleşmeye, gettoluktan vatandaşlığa, kapalı bir millet-din toplumu olmaktan Avrupa ile bütünleşmeye geçmeyi amaçlamıştır. Ancak 18. ve 19. yüzyıllarda Fransız ihtilalinin neticesinde Avrupa'da esen demokrasi rüzgarının yanında milliyetçilik rüzgarları esmeye başlamış, 1859'da yayınlanan Darwin'in türlerin kökeni kitabıyla Avrupa'da gelişen üstün ırk arayışıyla birlikte ırk ayrımlarından Yahudiler de nasibini almıştır. Avrupalının gözünde bir Yahudinin daima bir Yahudi olarak kalacağı düşüncesi, ırkçılığın yükselişiyle birlikte paralel gelişmiştir. Jean Paul Sartre (1905-1980), bir Yahudinin aynaya baktığında gördüğünü şu çarpıcı sözlerle tanımlamaktadır:

⁴⁶ Rabi Benjamin Blech, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, çev. Estreya Seval Vali, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2004, s. 214-215.

⁴⁷ Johnson, *a.g.e*, s. 382.

⁴⁸ Leon Simon, *Studies in Jewish Nationalism*, Lognmans, Green, And Co., London, 1920, s. 45.

⁴⁹ Attali, *a.g.e*, s. 325.

⁵⁰ Kevin Macdonald, *Eleştiri Kültürü 20. Yy. Entelektüel ve Siyasi Akımlarında Yahudi Etkisi, Evrimsel Bir Analiz*, çev. Gül Aktaş, Kaknüs Yayınları, 2022, s. 537.

*“Yahudi olmak Yahudi’nin durumuna atılmak demek, kendi kişiliğinde bütün Yahudi halkının yazgısından, hatta doğasından sorumlu olmak demektir.”*⁵¹

18. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve Mendelssohn’un etkisiyle ivme kazanan Haskala, Yahudiler arasında bir asimilasyon zaferiyle sonuçlanmadı. Ancak Yahudi dininin ve kimliğinin sekülerizasyonu ve modernizasyonuna ulusal bir kimlik vererek biçimlendirdi.⁵² Bu biçimlendirme, 19. yüzyılda Yahudi ulusalcılığının tebarüz etmesini sağlayan faktörlerden biri oldu. Ancak Shmuel Feiner, Yahudi ulusalcılığının köklerini sadece antisemitizm ve pogromlara indirgeyen tek boyutlu bir görüşün yetersiz olduğunu belirtmektedir. Feiner’e göre, modernleşmeyle birlikte maskilim ve dindar Ortodoks Yahudiliğini bir araya getiren, Moses Hess’in (1812-1875) tabiriyle üçüncü bir yol idi ve bu yol Ortodoksluğu ve rasyonalizmi sentezleyerek Yahudi milliyetçiliğinin oluşumunda büyük pay sahibi oldu.⁵³ Asimilasyonu savunanlar ile Yahudiliğin dindar kesiminin sentez kurarak ortak payda sağlaması, Yahudi milliyetçiliğin ve Siyon Aşıkları’nın doğuşunda bir aktör oldu. Hakeza teferruatını bölümlerde vereceğimiz bir ön bilgi şudur: Bir maskil olan Leon Pinsker’in bir asimilasyon savunucu durumundan Yahudi ulusalcılığına oradan Siyon Aşıkları Hareketi’nin liderliğine yükselmesi, seküler-entelektüel Yahudi tarafındaki önemli gelişmelerden biridir. Ortodoks hahamı Samuel Mohilever’in Yahudi ulusalcılığı ve Filistin’e yerleşim sadakati nedeniyle Siyon Aşıkları içerisindeki etkin rolünü değerlendirirsek Siyon Aşıkları içerisindeki dindar tarafı temsil ettiğini görebiliriz. Nihayetinde Haskala ile gelişen modernleşme, Yahudi milliyetçiliğin doğmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Siyon Aşıkları Hareketi’nin ortaya çıkışının bu minval üzerinde değerlendirilmesi daha doğru olacaktır.

1.3. AVRUPA’DA MODERN ANTİSEMITİZMİN YANSIMALARI

Anti-semitizmin Avrupa toplumunun hafızasında dini, siyasi ve sosyo-kültürel boyutlarıyla var olması ve unutulmaması, Yahudi düşmanlığının Avrupa coğrafyasında ekili halde olduğunun ve daima filizlenmeye hazır olduğunun temel göstergesiydi.

⁵¹ Jean Paul Sartre, *Yahudi Düşmanı Antisemitin Portresi*, çev. Emin Türk Eliçin, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008, s. 75.

⁵² Enzo Traverso, *Yahudi Modernitesinin Sonu*, çev. Zeynep Bursa, Ayrıntı Yayınları, 2016, s. 34.

⁵³ Shmuel Feiner, “The Pseudo-Enlightenment and the Question of Jewish Modernization”, *Jewish Social Studies*, Autumn, 1996, New Series, Cilt: 3, Sayı: 1 (Sonbahar, 1996), s. 80-81.

Hannah Arendt bu durumu şöyle açıklamıştır: “Yahudiler din değiştirmek suretiyle Musa’nın dininden kurtulabilirlerdi, ama Yahudilikten kurtuluş yoktu.”⁵⁴

Enzo Traverso, bu durumu, 19. yüzyılda yükselen ulusal fanatizmin Yahudiler üzerindeki etkisini önyargı-tecrit paradoksundan hareketle açıklıyordu:

“Çünkü istikrarsız ve dalgalı sosyal konumları, ulusal önyargıların bütün biçimlerinde onları öncelikli günah keçisi haline getiriyordu: Her defasında dinsel hoşgörüsüzlük ve ulusalcı hissiyat yükselen bir eğriyi takip ediyordu, onlar birinci kurbanlardı.”⁵⁵

İngiliz gazeteci yazar Paul Johnson, Avrupa’da Yahudi aleyhtarlığını üç kanadın oluşturduğunu söylemiştir. Bunlar; bilimsel tutum, kıskançlık ve kilisedir.⁵⁶ 19. yüzyılda esen milliyetçilik rüzgarında ırksal teorilerin bilimsel bir anlayışta yer edinmesi, dil ve ırk araştırmalarının cazibesinin tüm Avrupa’yı kuşatmasıyla ari ırkının üstünlüğü fikri doğmuştur. Yahudilerin sami ırk olmasına dayandırılarak aşağılanması bu yüzyılın antisemitizminin bilimsel altyapısından kaynaklanmış, özellikle Comte Joseph de Gobineau’nun (1816-1882) Irkların Eşitsizliği Üzerine Araştırma (*Essai Sur l’inegalite Des Races Humanies*) adlı eseri bir dayanak oluşturmuştur.⁵⁷ Yahudi aleyhtarlığının ikincil nedeni olan kıskançlık ise tarihi geçmişe dayanan ancak halen süregelen bir olayın tekerrüründen ibaretti. 19. yüzyılın önemli filozoflarından Friedrich Hegel (1771-1831) ve Immanuel Kant (1724-1804), besteci Richard Wagner (1813-1883) bile bu dönemde antisemitizm cereyanlarına kapılmış, antisemit olduklarını belirten fikirlerini beyan etmişlerdir.⁵⁸ Siyon Aşıkları Hareketi’nin lideri Dr. Leon Pinsker (1821-1991), alt tabakadan üst tabakaya kadar yerleşmiş bu antisemitizmi *demonopati*⁵⁹ olarak değerlendirerek kalıtsal bir hastalık olarak görmüş ve tedavi

⁵⁴ Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları – 1 Antisemitizm*, çev. Bahadır Sina Şener, 8. Baskı, İletişim Yayınları, 2021, s. 161.

⁵⁵ Traverso, *a.g.e*, s. 45.

⁵⁶ Johnson, *a.g.e*, s. 451-453.

⁵⁷ Johnson, *a.g.e*, s. 452. Gobineau’nun eserindeki iddiasına göre insanlar sınıfsal olarak beyaz, sarı, siyah ırklardan oluşmaktadır. En üstün ırk, aryan ırkı olarak beyazlardır. Gobineau’nun eserine göz atmak için bkz. Joseph Arthur De Gobineau, *İnsan Irklarının Eşitsizliği*, çev. Serkan Acar, Selenge Yayınları.

⁵⁸ Diren Çakmak, *Yakup’tan Binyamin’e: Antik Siyonizm’den Modern Siyonizm’e Antisemitizm*, Libra Kitap, İstanbul, 2021, s.208-210. Hegel, Yahudileri deli, sapık, katil, bireyci olarak tanımlamıştır. Kant, Yahudiler için tüccar halk ifadesini bir aşağılama niteliğinde kullanarak Yahudilerin ekonomik alandaki etkisine vurgu yapmıştır. Wagner, “Müzikte Yahudilik” adlı makalesinde, Yahudilere karşı nefret ifadelerini kullanmaktan çekinmemiştir.

⁵⁹ Hastanın kendisini şeytan tarafından ele geçirildiğine ve yönlendirildiğine inandığı bir akıl hastalığıdır. <https://www.encyclo.co.uk/meaning-of-demonopathy>. (E.T.: 24.11.2023).

edilemez olduğunu belirtmiştir.⁶⁰ Pinsker ile aynı görüşleri paylaşan kültürel siyonizmin kurucusu Asher Ginzberg ya da bilinen adıyla Ahad Ha'am (1856-1927) Pinsker'in antisemitizmi psişik ve kalıtsal bir hastalık olarak değerlendirmesini ileriye götürmüştür. Ha'am, Yahudinin Avrupalılar nezdinde ulusal değil, yabancı-belirsiz bir anlam algısıyla "hayalet" olarak kavranıldığını dolayısıyla zihinlerde gizli düşman ifadesiyle özdeşleştirildiğini söylemiştir.⁶¹ 19. yüzyılda Yahudiler Batı ve Orta Avrupa'da Yahudi aydınlanması etkisiyle çoğunlukla entelektüel ve orta sınıfa mensubiyetleri söz konusu idi ve antisemitizme maruz kalmamak için sekülerizasyonu ve modernizasyonu kabul etmişlerdi. Doğu Avrupa'da Ortodoks katı bir inanca sahip olan Yahudiler ise gerek kılık kıyafetleri ve fiziksel görünüşleri gerekse geleneklerine bağlılıklarıyla bunu belirgin bir şekilde gösteriyorlardı. Entelektüel ve kentli olmayan bu Yahudiler daha çok zanaatkar, esnaf ve işçi olarak geçimlerini sağlıyorlardı. Pinsker, eserinde gerek etnik-dini aidiyetleri ve görünüşleri gerekse kılık kıyafetlerine atıfta bulunarak Doğu Avrupalı Yahudilerin gittikleri her yerde ayırt edici özellikler barındırdığını belirtmiştir.⁶² Pinsker gibi düşünen Alman Marksist kuramcı Karl Kautsky (1854-1938), 19. yüzyılda Doğu Avrupa'da gelişen antisemitizm cereyanlarını buradaki Yahudilerin görünüşleri ve geleneklerine bağlı kalmalarına bağlıyor ve diğer marksistlerle birlikte Yahudiler için asimilasyonun teşvik edilmesinin tek çözüm olduğuna inanıyordu.⁶³ Bu durum, sadece Avrupa burjuvazisiyle beraber sosyalistlerinin de antisemitizme dair görüşlerinin ortak olduğunu göstermiştir. Hakeza bilimsel sosyalizmin kurucusu Karl Marx (1818-1883) da Yahudiliği bezirganlık, dinini para olarak tanımlamış ve Yahudilerin özgürleşmesinin, insanlığın Yahudilikten özgür kılınmasıyla olacağını söylemiştir.⁶⁴ Kapitalist ve sosyalist eğilimlere mensup Avrupalıların Yahudilik noktasında benzeşen fikirleri, Yahudiye dair fikir reaksiyonlarının çok derinlere işlediğini ve tarihsel bilincin devamı niteliğinde olduğunu göstermektedir. Yine aynı şekilde Yahudilere karşı toplumsal tepki, tümünden ve reddedici şekildedir. Örnek verecek olursak Rusya'da 1881-82 pogromlarının başladığı yıllarda Almanya Şansölyesi Otto von Bismarck'a (1815-1898) 250.000 imzalı bir

⁶⁰ *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*, s. 14-15.

⁶¹ Achad Ha'am, *Pinsker and Political Zionism*, çev. Leon Simon, The Zionist, London, 1916, s. 9.

⁶² *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*, s. 7.

⁶³ Eva Groepier, *Anti-Semitism: Antik Çağdan Günümüze Yahudi Düşmanlığı Tarihi*, çev. S. Kaya, Belge Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 115.

⁶⁴ Karl Marx, *Yahudi Sorunu*, Ankara: Sol Yayınları, 1997, s. 44-45.

dilekçe gönderilmiştir. Gönderilen dilekçede, Yahudi popülasyonundan rahatsızlıklarını dile getiren Almanlar, bu durumun ırksal olarak bir tehdit haline geldiğinden bahsetmişlerdir.⁶⁵

19. yüzyılın imparatorluklar çağı olması ve ulusalcılık anlayışının yükselmesiyle birlikte reform, özgürlük, konferans, anayasa, temel haklar gibi temel kavramların hem toplumsal manada hem de devlet mekanizmalarında konuşulduğu bir dönem olmuştur. Ancak Walter Laqueur'un (1921-2018) *History of Zionism* adlı eserinde ifade ettiği şekliyle Yahudilerin 19. yüzyılda elde ettiği kazanımlar ve özgürlük adı altındaki haklar, konjonktürün getirdiği rasyonel çıkarların ürünüydü ve asla Avrupa toplumunun zihninde ve bilinç altında bulunan Yahudi imajının göstergesinin bir sonucu değildi.⁶⁶

19. yüzyılda Avrupa Yahudilerine verilen haklar açısından da birçok tartışma basına yansımıştır. Örnek verecek olursak 1815'de Profesör Friedrich Ruehs (1781-1820) Berlin'de *Über die Ansprüche der Juden an das deutsche Bürgerrecht* (Yahudilerin Alman Medeni Hakları İçin Talepte Bulunması Üzerine) adlı bir kitap yayımlayarak Hristiyanların çoğunluğunu oluşturduğu bir ülkede Yahudilerin medeni haklara sahip olmasının imkânsız olduğunu, orduda ve devlette görev alamayacağını, loncalara üye olamayacağını belirtmiştir.⁶⁷ Yine 1819'da Hartwig von Hundt-Radowsky'nin (1780-1835) Würzburg'da yayınladığı *Judenspiegel: Ein Schand- und Sittengemälde alter und neuer Zeit* (Yahudi Aynası: Eski ve Yeni Çağ'ın Utanç ve Ahlak Tablosu) adlı hiciv eserinde Yahudileri haşarata benzeterek yok edilmesi, Firavun'un yaptığı gibi bu topraklardan sürülmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁶⁸ Halkın en alt tabakasından entelektüel üst tabakasına varıncaya kadar derinlere işleyen bu antisemit portreler, süregelen ve aşılamayan bütüncül bir yaklaşımın eseridir. Aaron Friedenwald, Yahudilere karşı önyargının nesiller boyu aktarıldığını, devlet mekanizmasında ve kilisenin gölgesi altında meşruiyet kazanarak toplumsal bir içgüdü olarak kabul edildiğini belirtmiştir.⁶⁹ Yahudi halkı, köylü-kentli ve entelektüel-soylu sınıflardan gördüğü bu antisemit olaylara karşı toplumsal uyumu ön plana çıkarmayı amaçlamıştır. Modernizmle beraber yükselen özgürlük kavramı, Yahudi Aydınlanması düşüncesiyle bir bütünlük kazanarak sorunların çözümü olacağı ümidini aşılacaktır. Fakat 19. yüzyıla

⁶⁵ Kurt Schubert, *Yahudi Tarihi*, çev. E. Derya Yamaner, Runik Kitap, 2021, s. 109.

⁶⁶ Laqueur, *a.g.e.*, s. 73.

⁶⁷ Schubert, *a.g.e.*, s. 105.

⁶⁸ Schubert, *a.g.e.*, s. 106.

⁶⁹ Aaron, Friedenwald, *Life, Letters and Adresses*, The Lord Baltimore Press, 1906, s. 347.

değin özgür olmak istedikleri için istenmeyen Yahudiler, 19. yüzyıldan itibaren eşit olmak istedikleri için karşı çıkılarak istenmeyen bir toplum haline gelmiştir.⁷⁰ Yine de dini kimliklerinin bulanıklaştığı, rasyonalizmin ve bilginin önem kazandığı, bireyin ön plana çıkıp cemaat kavramının öneminin azaldığı bu dönemde, Yahudiler toplumsal aidiyetlerini geleneksel anlayış yerine modern anlamda buluşturmuş, etnik ve dinsel bağlılıklarını terketmemişlerdir.⁷¹ Politik siyonizmin kurucusu Theodor Herzl'in dediği gibi, “*Biz bir halkız! Düşmanlarımız, rızamız olmaksızın bizi tarihte tekrar tekrar ‘birey’ yaptı.*”⁷² Yahudileri bir arada tutmaya yarayan bu “nefret”, siyonizm düşüncesinin saflarını oluşturmada ve sıklaştırmada yegane motivasyon kaynağı olmuştur.

⁷⁰ Schubert, *a.g.e.*, s. 111-112.

⁷¹ David B. Ruderman, *Erken Modern Dönem Yahudi Tarihi*, çev. Lizet Deadato, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 152.

⁷² Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, çev. Yeşim Meriç, 1. Baskı, Milenyum Yayınları, 2018, s. 40.

2. BÖLÜM: ASİMİLASYON VE MİLLİYETÇİLİK ARASINDA BİR LİDER: LEON PINSKER (1821-1891)

Leon Pinsker ya da Yidiş dilinde Yehudah Leib Pinsker, 1821 yılında Polonya'nın Tomaszów Lubelski şehrinde doğdu. Babası ünlü bir arkeolog Simcha Pinsker (1801-1864) idi.⁷³ Babasının entelektüel bir maskil olması, Leon Pinsker'in hayatını şekillendiren önemli bir yere sahiptir. 1826'da Simhah Pinsker'in Odessa'ya taşınmasıyla birlikte eğitimini babasının gözetiminde alan Pinsker, İbranice, Rusça ve Almanca dil eğitimleri veren bir ilkokula gitmiştir. Odessa'da Richelieu Lyceum'e devam etmesi, hukuk fakültesine girmesinde önemli katkı sağlamıştır.⁷⁴ 1844 yılında liseden mezun olup Odessa Üniversitesi hukuk fakültesine kabul edilen ilk Yahudilerden olmuştur.⁷⁵ Ancak dönemin Çarlık Rusya'sında Yahudilere karşı uygulanan kota, avukatlık mesleğini yapamama endişesini doğurmuştur. Dolayısıyla da eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Yahudiler Rusya'da avukatlık mesleğini icra edebilecek esnekliği ancak 1864'te Çar II. Aleksandr zamanında kazanabilmiştir.⁷⁶ Avukatlık eğitimini yarıda bırakarak Moskova Üniversitesi Tıp fakültesi'ne giden ve doktor olarak mezun olan Pinsker, Kırım Savaşı'na (1853-1856) gönüllü olarak katılarak saha doktorluğu yapmış ve savaşta gösterdiği yararlılık sebebiyle madalya almıştır.⁷⁷ Almanya ve Avusturya'da tıp alanında eğitim alan Pinsker, Odessa'ya döndüğünde Belediye hastanesinde çalışmaya başlamış, aynı zamanda psikiyatri bölümünün de müdürlüğünü yapmıştır.⁷⁸ Çarlık Rusyası'nda Yahudilere karşı yıllardır süren baskı ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi karşısında Pinsker çareyi entegrasyonda görmüş, asimilasyonu tabii bir çözüm olarak Yahudilerin kabul etmesi gerektiğine inanmıştır. Pinsker, 1861-1862 yılları arasında Odessa merkezli *Zion (Siyon)* adlı bir

⁷³ Simhah Pinsker, Karaim Yahudiliği ve Arap-Yahudi edebiyatı üzerine çalışma ve tercüme çalışmaları yapmış bir bilim adamıydı. Karaim Yahudisi olan Avraam Firkovich'in (1787-1875) kendisine verdiği el yazması belgeleri tercüme edip yayımlayarak ün kazanmıştır. Yaptığı çalışmalar nedeniyle tanınan bir arkeolog oldu ve Rus hükümeti iki altın madalya ve şerefli vatandaş unvanı verdi. Herman Rosenthal, A. S. Waldstein, "Pinsker, Simhah", *Jewish Encyclopedia*, <https://jewishencyclopedia.com/articles/12176-pinsker-simhah> (E.T. 10.01.2023). Bkz. Evyatar Friesel, "Pinsker, Simhah and Lev", *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Pinsker_Simhah_and_Lev (E.T. 10.01.2023)

⁷⁴ Shumsky, "Leon Pinsker and 'Autoemancipation!': A Reevaluation," s. 39.

⁷⁵ Greilsammer, *a.g.e.*, s.34.

⁷⁶ Şir Muhammed Dualı, *Çarlık Rusyasında Yahudiler*, Divan Kitap, Ankara, 2016, s. 94.

⁷⁷ Avineri, *a.g.e.*, s. 77.

⁷⁸ Shumsky, "Leon Pinsker and 'Autoemancipation!': A Reevaluation," s. 39.

gazete yayımlamış ve bu gazetede antisemitizme dair yazılar kaleme almıştır.⁷⁹ Doktor, gazeteci, aktivist kimliğiyle bulunduğu Yahudi dünyasına yakından ilgi duyan Pinsker, Yahudilerin karşılaştığı sorunlara karşı bir cevap arayışı içerisinde olmuştur. Asimilasyon ve entegrasyondan başka bir çözüm olmadığı düşüncesi, hayatının belli bir dönemi içerisinde inandığı sonuçlar olmuştur. Bu gibi sebepler nedeniyle de Yahudiler Arasında Aydınlanma Düşüncesinin Yayılması Cemiyeti'nin kurucularından olmuştur. 1850 ve 1871'de gerçekleşen Yahudi pogromlarına şahit olduysa da asimilasyonla beraber gelecek entegrasyonun nihai bir çözüm olacağı inancını kaybetmemiştir.⁸⁰

Pinsker'in zihin dünyasını alt-üst eden olay 1881 yılında gerçekleşen pogrom olmuştur. Bu durum, neden bu pogromun Pinsker'in düşüncesini değişime uğrattığı ve gerçekleşen pogromun diğer pogromlardan ne farkı olduğu sorusunu akla getirmektedir. Arthur Hertzberg, pogromun sınırlı bir halk kitlesi tarafından değil, geniş halk kitleleri tarafından yürütüldüğünü ve hükümetin bu durumu görmezden gelmeyi seçerek bir nevi destek olduğunu söylemiştir. Bu durumun Pinsker ve onun gibi düşünen asimilasyon savunucuları üzerinde bir şok etkisi yarattığını ifade etmiştir.⁸¹ Bu çerçeveden ele aldığımızda Rus Çarı II. Alexandr'a "Halk İradesi" adlı örgütün suikast tertip etmesi ve bu örgütte Yahudilerin de bulunduğu söylentisi, süregelen antisemitizmi alevlendirmiştir. Gerek halk nezdinde gerekse devlet nezdinde Yahudiler nefretin hedefi haline gelmişlerdir. 1882'de Mayıs Kanunları ya da Muvakkati Kanunlar yürürlüğe girerek köy ve kasabalardan Yahudiler sürgün edilmek istenmiştir.⁸² Çar III. Alexandr'ın danışmanı Konstantin Pobedonostnov'un (1827- 1907) Rusya'daki beş milyon civarında Yahudiye dair bir plan hazırlayarak üçte birinin sürgün edilmesi, geriye kalanların hristiyanlaştırılması ve öldürülmesi önerisinde bulunduğu iddia edilmiştir. O dönemde gerçekleşen pogromların bu iddiayı destekler nitelikte olduğu görülmektedir.⁸³ 1851 ve 1871 yıllarındaki pogromlar, topyekün olmayan ve devlet eliyle yürütülmeyen münferit vakalardan teşkidir. Ancak 1881 yılındaki pogromun bizzat devlet eliyle yürütülmesi ve halkın kışkırtılmasıyla gerçekleşmesi (Pinsker ve çağdaşlarının algısı bu yönde), diğer pogromlarla kıyaslandığında önemli bir ayrımdır.

⁷⁹ Çakmak, *a.g.e.*, s. 288.

⁸⁰ Greilsammer, *a.g.e.*, s. 34.

⁸¹ Arthur Hertzberg, *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, Meridian Books, New York, 1960, s. 180.

⁸² Dualı, *a.g.e.*, s.122.

⁸³ Dualı, *a.g.e.*, s. 111.

Dolayısıyla tüm bu yaşananlar Pinsker'i derinden etkilemiştir. Asimilasyona olan inancı sarsılarak kozmopolitizm çerçevesinde yurttaş birey olma formüllerinin faydasızlığına kani olmuş, sorunun toplumsal entegrasyon olmadığının farkına varmıştır. Sorunun birey-devlet-aidiyet temelinde olduğuna inanmıştır. Bununla birlikte Doğu Avrupa'daki Yahudiler, hakkını arama, ulus düşüncesini kavrama ve akranlık ilişkileri açısından güçlü bağlara sahiptiler.⁸⁴ Dmitry Shumsky makalesinde Pinsker'in 1881 yılı öncesinde asimilasyoncu olmayıp etnik yurttaşlık kazanma ve sivil eşitlik gayesiyle hareket ettiğini söylemiştir.⁸⁵ Ancak Pinsker'in yurttaşlık kazanma adımlarının entegrasyonu ihtiva etmesi, entegrasyonun da asimilasyonu beraberinde getirdiği gerçeğine temas etmeyi unutmamak gerekir. Yüzyıllar boyunca dini nitelikte olan antisemitizm, 19. yüzyılda biyolojik temelli bir karşıtlığa bürünmüş, yönetim erkinde ve içtimai hayatta kendini göstermesi kaçınılmaz olmuştur. Bununla birlikte Yahudilerin gittikleri coğrafyada ulusal bütünlükten yana tavır almayı (entegrasyon-asimilasyon) red ederek ikamet merkezli düşünceleri⁸⁶ yanlarında götürdükleri bir problem olmuştur. Pinsker gibi Yahudi aydınlar bu durum karşısında bir "koruma kalkanı" görevi görecektir entegrasyonu bir çıkış olarak görmüş ancak 1881'de gerçekleşen pogrom ile ümitlerini yitirmiştir.

2.1. LEON PINSKER'İN SELF-DETERMİNASYON ÇAĞRISI: "KENDİ KENDİNİ ÖZGÜRLEŞTİRME" (AUTO-EMANCIPATION)

Çarlık Rusyası'nda münferit ya da devlet destekli gerçekleştirilen pogromlar, Pinsker'i Avrupa merkezli bir Yahudi toplumunun var olamayacağını, eşit koşullar gözetilen ve evrensel bir vatandaş olma düşüncesinin gerçekleşemeyeceğine ikna etmiştir. Ayrıca Pinsker Yahudi nefretinin Ortaçağ'dan kalan bir nefretin ve bilgisizliğin devamı olmadığını, sorunun çözümü için daha radikal bir karar verilmesi gerektiğine kani olmuştur.⁸⁷ 1882'te Almanca ve anonim olarak kaleme aldığı "*Autoemancipation: Mahnruf an seine Stammesgenossen von einem russischen Juden*" (Kendi Kendini

⁸⁴ Joseph Roth, *Yahudiler Yollarda*, çev. Ahmet Arpad, Kırmızı Kedi Yayınları, 2019, s. 12.

⁸⁵ Shumsky, "Leon Pinsker and 'Autoemancipation!': A Reevaluation," s. 34.

⁸⁶ Richard J. H. Gottheil, *Zionism: Movement in Judaism*, The Jewish Publication Society of America, 1914, s. 63.

⁸⁷ Avineri, *a.g.e.*, s. 78.

Özgürleştirme: Bir Rus Yahudisinin Halkına Çağrısı) adlı bir manifesto yayımlayarak Yahudilerin sorunlarına ve sorunlarının çözüm yollarına dair düşüncelerini yazmıştır.

Eserinde Avrupa'daki Yahudilerin durumunu şu şekilde belirtmiştir:

“Bir ulusun tanınmasını sağlayan temel özelliklerin çoğundan yoksundur. Ortak bir dil ve gelenekler olmadan ve mekânda uyum olmadan düşünülemeyecek olan yerli yaşamdan yoksundur. Birçok anavatan olmasına rağmen Yahudi halkının kendi anavatanı yoktur; odak veya ağırlık merkezi yok, kendi hükümeti yok, resmi temsili yok. Her yerde evleri var ama hiçbir yerde evde değiller. Uluslar asla bir Yahudi ulusuyla değil, her zaman sadece Yahudilerle uğraşmak zorundadır. Yahudiler bir ulus değildir çünkü diğer tüm uluslarda bulunan ve tek bir devlette ortak ikametle oluşan belirli bir ayırt edici ulusal karakterden yoksundurlar.”⁸⁸

Pinsker'in düşüncesinde yüzyıllar boyunca sürgün hayatı yaşayan ve diaspora'da kalan Yahudiler, tarihin akışı içerisinde doğal olarak ulusal karakterlerini yitirmiştir. Yaşam mücadelesini devam ettirebilmek için bulundukları yerlerde hegemonyaya karşı sadakat gösterip uyum sağlamışlardır. Tüm çabalarına rağmen Yahudiler, yaşadıkları yerde hiçbir zaman eşit bir vatandaş durumundadır. Pinsker, eserinde Yahudilerin hayatta kalma düşüncesiyle hareket ettikleri için de bu durumun ulusal bilinçlerini yıktığını ve ona ihtiyaç duymaz hale geldiklerini vurgulamıştır.⁸⁹ Ayrıca Pinsker'in eserinde söylemleri ve benzetmelerinde mesleğinin etkileri açıkça görülmektedir:

“Hasta bir adam söz konusu olduğunda, yemek yeme isteğinin olmaması çok ciddi bir semptomdur. Onu bu uğursuz iştah kaybından kurtarmak her zaman mümkün değildir. Ve iştahı yerine gelse bile, istese de yemeği sindirip sindiremeyeceği hala bir soru işaretidir. Yahudiler böyle bir hastanın mutsuz durumundadır.”⁹⁰

Eserinde doktor-hasta, hastalık-tedavi ilişkisi bağlamından betimlemeler yapan Pinsker, Yahudi halkını kendi geleceği için harekete geçmeyen hasta bir ulus olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda antisemitizme atıf yaparken *sapkınlık, kalıtsal ve tedavi*

⁸⁸ *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*, s. 9.

⁸⁹ *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*. s. 9-10.

⁹⁰ *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*. s. 10.

*edilemez bir hastalık*⁹¹ ve demonopati vurgusu, eserin temas ettiği önemli noktalarından biri olmuştur. Avineri, Pinsker'in manifestoda sunduğu çözümü şu şekilde tarif etmiştir:

*“Pinsker'in teşhisi alakasız görünebilir, ancak tedavisi radikaldir. Dünya'nın ulusları Yahudi'yi bedeni olmayan bir ruh, gölgesiz bir Ahasver,⁹² gerçek, maddi varoluştan yoksun bir Ebedi Gezgin Yahudi olarak görüyorlarsa tedavisi kesinlikle radikal olmalıdır.”*⁹³

Pinsker'in kaleme aldığı *Kendi Kendini Özgürleştirme Çağrısı* pogromlara maruz kalan Rus Yahudileri tarafından büyük ilgiyle karşılandı. Ancak entelektüel, batılı, özellikle Alman Yahudilerinden destek göremedi. Yahudilerin durumu ile ilgili Viyana baş hahamı Adolf Jellinek (1821-1893)⁹⁴ ile görüşen Pinsker, ciddi bir fikir ayrılığına düştü, Yahudileri bir ulus olarak görmediğini belirterek asimilasyonun sürekliliğini savundu.⁹⁵ Jellinek, Pinsker'in düşünceleri karşısında, *“sizinle aynı fikirde olsaydım geçmişimi ve otuz yılı aşkın süredir vaaz ettiğim ve yayınladığım her şeyi inkâr etmek zorunda kalacaktım”*⁹⁶ diyerek fikrini belirtti. Oysa Pinsker'in sunduğu, Yahudi tarihine baktığımızda o güne dek sunulan çarelerden daha gerçekçi ve kökten bir çözüm önerisiydi. Avrupa'da yaşayan Yahudiler her ne kadar siyona dönüşün hayalci ve dindar bir tutum olduğuna dair görüşlerde bulunsa da sorunların çözümüne yaklaşımı realist bir çizgideydi. Zira bulundukları toplumda Yahudi sorunu değil, Yahudilik kimliğiyle birleşmiş bir halkın sorunu söz konusuydu. Asimilasyon ve entegrasyon çözüm olmuyorsa ne yapmalı sorunsalı zihinlerini meşgul eden ve cevap aranan bir konuydu.

⁹¹ *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*. s. 35.

⁹² Hristiyan efsanesinde Hz. İsa çarmıha gerilirken alay eden ve dünyanın sona ereceği güne kadar amaçsızca gezgin olarak yaşamaya mahkûm edilen bir Ortaçağ karakteridir. Efsane 1602'de Almanca olarak anonim bir eserde tekrardan yayınlandı. Ahasverus, Ahasuerus (İbranice אַחַסְוֵרוֹשׁ; Yunanca Ασσυροϋς) ve Johannes Buttadaeus olarak da bilinmektedir. <https://www.britannica.com/topic/wandering-Jew>. (E. T.: 20.10.2023). Pinsker, gezgin Yahudi efsanesine manifestosunda Yahudi fobisiyle bütünleştirerek şu şekilde değinmiştir: *“Yahudi milleti gibi, bu gezgin Ahasuerus olan Judophobia de ölümsüz görünüyor. Yahudilerin genel nefretin seçilmiş halkı olduğunu inkâr etmek için gerçekten kör olmak gerekir. Milletlerin karşılıklı ilişkileri, içgüdüleri ve emelleri ne kadar farklı olsa da Yahudilere karşı antipati konusunda el sıkışmalar ve hepsi bu tek noktada hemfikirdir.”* *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*. s. 14.

⁹³ Avineri, *a.g.e.*, s. 81.

⁹⁴ Adolf Jellinek, Viyanalı bir vaiz ve bilginidir. Asimilasyonu desteklemiş, Yahudi ulusalcılığını ve siyonizmi reddetmiştir. Yahudileri bir ulus olarak değil, dini bir grup olarak görüyordu. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jellinek-adolf> (E.T.: 22.10.2023) Geniş bilgi bkz. Gershom Scholem, Meir Lamed, “Jellinek Adolf (Aaron; 1820/21–1893)”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 11, 2007, s. 119-120.

⁹⁵ Laqueur, *a.g.e.*, s. 73.

⁹⁶ David Vital, *The Origins of Zionism*, Oxford University Press, Oxford, 1980, s. 135.

Pinsker'in tarif ettiği, Yahudilerin kaderlerinin kendi ellerinde olduğu düşüncesini yani kolektif bilinci, diğer Yahudilere aşılama isteğinden başka bir şey değildir. Zaten *Auto-Emancipation* çağrısıyla 19. yüzyılda Yahudilerin sorunlarının ulusal self-determinasyon ruhuyla çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü yüzyıllardır süregelen göçün, tarihte Yahudileri özne olmaktan çıkarıp nesne haline getirdiğini belirtmiştir.⁹⁷ Pinsker'in düşüncesinde Yahudinin özne olarak var olmadığı bir ortamda, kaderlerinin siyasi-politik gelişmelerin akıbetine göre olacağı ve daimî diasporada kalacakları endişesi hakimdi. Yahudilerin içinde bulundukları kötü şartlardan kurtulmak için göçü bir çözüm olarak üretmesi, belki bireysel olarak sorunu çözecek olsa da Yahudi ulusunun kolektif sorunlarını çözmeyecek, kalıcı bir çözüm olmayacaktı.⁹⁸ Çünkü Pinsker'a göre diasporada kalmak, Yahudiler için çözüm değil, günü kurtarmaktı. Nihayetinde Yahudiler bir millet ya da toplumsal sınıf olarak değil, dini bir cemaat yahut dini bir grup olarak görülmüştür. Avrupa toplumunun Yahudi sorununa karşı ilgisiz kalması, kimliksiz, diasporada yaşayan bir dini grup olmasından ileri gelmiştir. Çünkü Yahudiler yüzyıllardır sürgünde hayatta kalma mücadelesi verirken, kaybettikleri şey kolektif ve bireysel kimlikleri olmuştur.⁹⁹ 19. yüzyıl Avrupasında Yahudi pogromlarının ve antisemitist hareketlerin gerçekleriyle yüzleşen Pinsker için çıkış noktası Filistin'e duyulan özlem değil, Yahudi halkının yaşam mücadelesidir. Ayrıca Pinsker için önemli olan konum değil, Yahudi halkının faydası yani eylemin ta kendisi olmuştur.¹⁰⁰ Pinsker, bu durumu şu şekilde belirtmiştir:

*“Şu andaki çabalarımızın hedefi "Kutsal Topraklar" değil, kendimize ait bir toprak olmalıdır. Zavallı kardeşlerimiz için mülkümüz olarak kalacak ve hiçbir yabancı gücün bizi çıkaramayacağı geniş bir araziden başka bir şey ihtiyacımız yok.”*¹⁰¹

Yahudi halkının geleceğini güvence altına alacak ve özgürce yaşayabilecekleri bir toprak arayışı, Pinsker'in mücadelesinin temel bileşenlerini meydana getirmiştir. Antisemitizmin acımasızlığına ve asimilasyonun geçersizliğine olan inançları, toprak arayışına iten başlıca sebepleri olmuştur.

⁹⁷ Avineri, *a.g.e.*, s. 78.

⁹⁸ Avineri, *a.g.e.*, s. 82.

⁹⁹ Avineri, *a.g.e.*, s. 82.

¹⁰⁰ Avineri, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁰¹ *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*, s. 35.

2.2. PRATİK SİYONİZM VE POLİTİK SİYONİZM ARASINDA PINSKER

Pinsker asimilasyon düşüncesinden vazgeçtiğinde siyonist değildi. Mücadelesi kutsal topraklara duyulan özlemi tatmin etmek ya da dini düşünceleri dolısıyla harekete geçmek de değildi. Tek amacı özgürce yaşayabilecekleri bir toprağa sahip olmaktı. Pinsker'i siyonist düşünceye sevk eden, arkadaşları olmuştu. Özellikle Moshe Leib Lilienblum'un yönlendirmeleri doğrultusunda, Max Mandelstam (1839-1912)¹⁰² ve Zvi Hermann Schapira'nın (1840-1898)¹⁰³ telkinleriyle siyonist düşünceden etkilendi.¹⁰⁴ Pinsker'in zihin dünyasında bir Yahudi devleti tasarısı değil, toprağa bağlı Yahudi aidiyeti ve sahipliği tasarısı vardı. Asimilasyon ve yurttaş olma çabalarının beyhude olduğunun yazdığı manifesto ile itirafını yapan Pinsker, Yahudiler için Haskala düşüncesiyle beraber bireysel olarak gerçekleşen asimilasyonun özgürlüğe giden yol olmadığını görmüştür. Kurtuluşun ise bütüncül olarak Yahudi ulusunun birlikte hareket etmesiyle olacağı kanısına varmıştır. Ayrıca Pinsker'in bu metni Rusça, İbranice ya da Yidiş dilinde değil de Almanca olarak yayınlatmasının sebebi, Yahudi uyanışının Almanya ve Avusturya-Macaristan'da yaşayan Yahudiler arasında olacağı inancından ileri gelmektedir. Öne sürdüğü fikrin burada meşruiyet kazanacağına inanmasından ve Rusça yayınlattığı takdirde Çarlık Rusya'nın sansürüne takılacağı endişesi duymasından kaynaklıdır.¹⁰⁵ Hakeza Pinsker'dan önce Moses Hess'in (1812-1875) *Rome und Jerusalem* (1862) eseri ve sonra Herzl'in *Der Judenstaat* (1896) adlı eseri de Almanca dilinde yayınlanmıştır. Her ikisinin ana dilinin Almanca olması ile Almanca'nın Yahudi aydınları arasında bir ortak dil olarak kabul görmüştür. Bunun yanısıra siyonizm

¹⁰² Siyon Aşıkları'nın Kiev şubesinin kurucusu Mandelstam, Kiev'de göz doktorluğu yapan entelektüel kimliğiyle bilinen Yahudiydi. 1881 pogromu sonrası Yahudileri için Pogrom Kurbanlarını Destekleme Komitesi başkanlığı yapmış hayırseverliğiyle ön plana çıkmıştır. Pogromların yarattığı etki nedeniyle Rusya'da Yahudilerinin bir geleceği olmayacağı inancındaydı ve Yahudi göçünü çözüm olarak görmüştür. 1897 Birinci Siyonist Kongreyle birlikte Dünya Siyonist Örgütü'ne katılan Mandelstam, Siyonist Eylem Komitesi'ne seçilmiş, Herzl'in en sadık siyonist dostlarından biri olmuştur. <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/mandelstam-max-emmanuel>. (E. T.: 22. 10.2023) Bkz. <http://www.aapjstudies.org/index.php?id=141>. (E. T.: 22.10.2023)

¹⁰³ Heidelberg Üniversitesi'nde Matematik Profesörü olarak görev yapan Schapira, Heidelberg'de kurulan Siyon Aşıkları şubesinin lideriydi. Birinci Siyonist Kongre'de Yahudi Ulusal Fonu kurulmasını öneren ilk kişiydi. Aynı zamanda Filistin'de bir İbrani Üniversitesi fikrini ortaya atan kişidir. Leo Corry, Norbert Schappacher, "Zionist Internationalism through Number Theory: Edmund Landau at the Opening of the Hebrew University in 1925", *Science in Context*, Cilt 23, Sayı 4: Science in an Israeli Context: Case Studies, 2010, s. 442.

¹⁰⁴ Laqueur, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁰⁵ Marc Volovici, "Leon Pinsker's "Autoemancipation!" and the Emergence of German as a Language of Jewish Nationalism", *Central European History*, Cilt: 50, Sayı: 1 (Mart 2017), s. 35-36.

düşüncesinin gelişiminde önemli etki bırakmış isimlerin Almanca'yı tercih etmesi de rastlantı değildir. Zira gerek doğdukları coğrafya sebebiyle gerekse kültürel aksiyonlar nedeniyle maskilimin ortak dili Almanca olmuştur. Bununla birlikte Hess, Pinsker ve Herzl'in eserlerinin dilinin ortak olduğu kadar fikirlerinin de kesistiği birçok nokta vardır. Hess, Yahudilerin tekrar bir ulus olabilmeleri için umutlarının diri tutulması gerektiği söylemiyle umudun kaybolduğu yerden tekrar canlandırılmasından bahsetmiştir.¹⁰⁶ Pinsker, milli duygu ile birlikte hareket etmeme ve özgüven eksikliğinin en büyük düşmanları olduğunu ve Yahudilerin özgürlüklerini ancak kendi yurtlarında kazanabileceklerini ifade etmiştir.¹⁰⁷ Herzl ise “*Gelecek Yıl Kudüs'te*” deyişinin eski bir Yahudi şarkısı olduğunu hatırlatıp bu hayalin gerçekleşmesi için gerekenin bir fikir olduğunu, bunun gerçekleşmesi içinse Yahudilerin zihninde bulunan tüm karmaşık ve eski kavramların atılması gerektiğini söylemiştir.¹⁰⁸ Hess, dini-kültürel terimlerin Yahudiler için önemini anlatırken Filistin topraklarını Yahudiliğin manevi kalesi olarak görüyordu; Pinsker'da Filistin'i olmazsa olmaz olarak görmemiştir. Ancak Yahudi halkının korunmasında fiziksel sığınak olarak değerlendirmiş ve siyasi ve sosyal gerçekçilik üzerinden bir cevap aramıştır.¹⁰⁹ Pinsker, Yahudi halkının yüzyıllardır süregelen sorunlarına ilişkin çözümün ya da planı başka milletlerin elinde bulunmasının kalıcı bir çare, sorunlara ilişkin cevap olmadığını düşünüyordu. Başka milletlerin sunduğu çözümün bir özgürleştirme olamayacağı, çünkü Yahudilerin özne değil de nesne konumunda kaldığı bir sürecin kurtuluş iddiasından uzak olduğu inancındaydı.¹¹⁰ Bir çözüm oluşturulacaksa realist bir bakış açısıyla soruna yaklaşılması gerektiğini düşünüyordu. Çünkü Pinsker, hayalperestliğe, duygusallığa ve gerçekçilik uzak olarak değerlendirdiği tüm uzlaşımlara kapalıdır. Nahum Sokolow'a (1859-1936) göre Pinsker manifestosunu yazarken siyasi, ekonomik koşulların elverişli olmaması dolayısıyla Filistin'i tek sığınak olarak görmüyordu ve duygusal hareket edilmemesi yönünde uyarıda bulunarak Filistin'in sadece bir “toprak parçası” olduğunu söylüyordu.¹¹¹ Pinsker'in tek koşulu, birleşik bir coğrafyada ve evlerinden uzaktaki Yahudiler için

¹⁰⁶ Moses Hess, *Rome and Jerusalem*, Almandan çeviren Meyer Waxman, Bloch Publishing Company, New York, 1918, s. 145.

¹⁰⁷ *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*, s. 50.

¹⁰⁸ Herzl, *a.g.e.*, s. 26-27.

¹⁰⁹ Gershon Winer, *The Founding Fathers of Israel*, Bloch Publishing Company, New York, 1971, s. 88.

¹¹⁰ Avineri, *a.g.e.*, s. 86.

¹¹¹ Nahum Sokolow, *History of Zionism 1600-1918*, Longmans, Green and Co., London, Cilt: 1, 1919, s. 226-227.

güvenli, toprağı yerleşime uygun bir yurt olmasıydı.¹¹² Yahudi inancının teamüllerine uymaktan uzak, seküler bir kişiliğe sahip olması dolayısıyla tek kutsalı gerçekçilik olmuştur. Bu bakımdan Herzl ile hem benzeşen hem de ayrılan bir yönü vardır. Herzl da Pinsker gibi seküler ve gerçekçi bir kimliğe sahiptir. Ancak Pinsker'dan farklı olarak Filistin'i merkez almayan bir Yahudi yurdunun tarihsel ve geleneksel duygudan yoksun kalacağı, dolayısıyla siyonizmin yani ulusal hareketin başarısının Filistin'e bağlı olacağı kanısındadır.¹¹³ Pinsker, Doğu Avrupa'da Yahudi halkının karşılaştığı yoksulluk ve pogromlara karşı mücadele ederken düşüncesinde bir siyonist fikrin sistematığı mevcut değildir. Koşulların ve konjonktürün müsait olmaması dışında Siyon Aşıkları Hareketi içerisinde dahi laik-dindar çatışması söz konusudur.¹¹⁴ Bu durum, Yahudi halkının sorunlarına karşı hem fikri hem fiili mücadelenin birlikteliğini sekteye uğratan nedenlerden biri olmuştur. Ancak Pinsker'in mücadelesi, siyonizm kavramının şekillenmesinde ve siyasi hale evrilmesinde mühim pay sahibidir. Pinsker, yazdığı *Auto-Emancipation* adlı eseriyle var olan proto-siyonist birikim üzerinde katalizör görevi görerek politik siyonizmin uygulanabilir hale getirilmesinin reçetesini oluşturmuştur. Bu açıdan Pinsker siyonizm fikrinin pratiğini oluşturan kişi olması açısından önemlidir.¹¹⁵ Ayrıca eser, Yahudilerin yüzyıllardır süregelen yurtsuzluk ve antisemitizm sorununa karşı bir çözüm önerisi getirmiş ve bu önermeyi sistematikleştirip fiiliyata geçiren siyonist harekete de ilham olmuştur. Ancak ne gariptir ki Herzl *Judenstaat*'ı yazarken Pinsker'in varlığından haberdar bile değildi.¹¹⁶ Yine de Pinsker Yahudi dünyasında özellikle siyonizm destekçilerinin gözünde realist bir Yahudi olarak yerini aldı. Gershon Winer, siyonizm fikri çerçevesinde Pinsker'i büyük bir lider olarak değil, büyük bir havari olarak tanımlamıştır.¹¹⁷ Yazdığı eser, siyonistlerin başucu kitaplarından biriydi. Kolonizasyonların durumuyla yakından ilgilenen Pinsker vefatına kadar görev almaktan geri kalmamıştır. Pinsker yaşamının sonuna doğru kültürel siyonizmin kurucusu Ahad Ha'am'ın Filistin'in Yahudiliğın

¹¹² Julius H. Schoeps, *Pioneers of Zionism: Hess, Pinsker, Rülf*, çev. Margaret-Ann Schellenberg, De Gruyter, Göttingen, 2013, s. 41.

¹¹³ Sokolow, *a.g.e.*, s. 265-266.

¹¹⁴ Greilsammer, *a.g.e.*, s. 37.

¹¹⁵ Achad Ha'am, *a.g.e.*, s. 7.

¹¹⁶ Laqueur, *a.g.e.*, s. 74.

¹¹⁷ Winer, *a.g.e.*, s. 81.

manevi merkezi olduğu düşüncesinden etkilenmiş ve bu görüşe de katılmıştır.¹¹⁸ Ha'am, ulus yaratma ve Filistin'de kolonizasyona dair çalışmaları nedeniyle Pinsker'in *Hovev Hoveve Zion* (Siyon Aşıkları'nın sevgilisi) olarak adlandırılması gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁹

Leon Pinsker, 24 Aralık 1891'de Odessa'da 60 yaşında iken kalp krizi nedeniyle ölmüştür. Ölümünden 43 yıl sonra, 1934'te bedeni Kudüs'e getirilmiş, Scopus Dağı'nın Nicanor Mağarası'na yeniden gömülmüştür. Pinsker ölümünden sonra dahi siyonist hareket içerisinde varlığı unutulmamış bir isim olmuştur. Pinsker'in anısını en fazla yad eden ve önemseyen *Selbstemanzipation* adlı derginin yönetmeni Nathan Birnbaum olmuş, nitekim dergi ismini Pinsker'in *Auto-Emancipation* adlı eserinden hareketle almıştır.¹²⁰

1913'te Amerika'daki siyonist hareketin ve Yahudilerin ulusal sesi olan New York merkezli Maccebean Dergisi'ndeki bir habere göre Rishon le Zion'da yeni koloni kurulması için üç bin dönüm arsa satın alındığı ve bu araziye çiftlik işçileri ile zanaatkarların yerleştirileceği, Leon Pinsker'in anısını yaşatmak için Nachlath Yehuda adı verildiği haberi yayınlanmıştır.¹²¹ Pinsker'in *Auto-Emancipation* adlı eseri ve Siyon Aşıkları Hareketi üzerindeki etkisinden Herzl da sonradan etkilenmiş, siyonizmin tarihsel gelişimi içerisinde Leon Pinsker proto-siyonist olarak tanınmıştır.

2.3. HAREKETİN DİĞER ÖNCÜLERİ

2.3.1. Samuel Mohilever (1824-1898)

1824 yılında Vilna şehri yakınlarındaki Głębokie'de doğan Mohilever, babasının haham olması dolayısıyla geleneksel Yahudi inancına sahip bir ailede büyüdü. Talmud öğretilerini benimsemesi ve çalışkanlığı sebebiyle daha 18 yaşındayken haham olarak atandı.¹²² Sırasıyla Głębokie, Suwalki ve Radom'da haham olarak görev yaptı ve Doğu

¹¹⁸ Ze'ev Levy, "Siyonizm", *Yahudi Felsefesi Tarihi*, ed. Daniel H. Frank ve Oliver Leaman, çev. Abdullah Şevki, Hece Yayınları, 2018. s. 785.

¹¹⁹ Solomon Zeitlin, "Judaism as a Religion: An Historical Study. XI. Modern Jewish Nationalism and Anti-Semitism", *The Jewish Quarterly Review*, Cilt: 35, Sayı: 3, (Ocak 1945), s. 328.

¹²⁰ Çakmak, *a.g.e.*, s. 317.

¹²¹ The Maccabean Magazine, "News and Views", Cilt XXIII. Sayı 3, March 1913, s. 86.

¹²² Hertzberg, *a.g.e.*, s. 399.

Avrupa Yahudilerinin meseleleriyle ilgilenerek aktif bir rol üstlendi.¹²³ Çarlık Rusyası'nda gerçekleşen pogromlar ve baskılar, Mohilever'in yaşadığı coğrafyada - bugünkü Polonya'da- en sert haliyle hissediliyordu. Saygı gören bir bilgin olmasının yanında Yahudilerin sorunlarına ilişkin çareler araması ve yardımsever tavrı, Yahudiler arasında popülaritesinin artmasına ve lider olarak görülmesine sebebiyet verdi. Ortodoks Yahudiler arasında maskilimin itibarı neredeyse yok gibiydi zira bütünlük ve entegrasyon çabalarını reddeden Ortodoks Yahudiler, maskilimi gerçek Yahudiler olarak nitelendirmiyordu. Fakat Mohilever, her iki grup arasındaki farklı düşünme ve yaşayış tarzına anlayışla yaklaşmış, sentezci bir anlayışla aralarındaki uçurumu kapatmaya çalışmıştır.¹²⁴ 1881'de gerçekleşen pogromlar sebebiyle Lemberg'de gerçekleşen Yahudi liderleri toplantısına katılan Mohilever, bu toplantıda Yahudilerin Filistin'e gönderilmesi yönündeki düşüncesini aktardı ancak söylemleri etkisiz kaldı ve destek bulabilmek adına Varşova'ya gitti.¹²⁵ Filistin'e Yahudi göçünü desteklemesi ve bunu dinsel bir söylemle birleştirmesi, dini siyonizmin kurucularından biri olduğunun işaretidir. Haham Judah Alkalai (1798-1878)¹²⁶ ve Zevi Hirsch Kalischer'in (1795-

¹²³ Yehuda Slutsky, "Mohilewer, Samuel", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 14, 2007, s. 418.

¹²⁴ Yosef Somonu, "Mohilewer, Shemu'el", *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Mohilewer_Shemu'el (E.T.: 22.12.2023).

¹²⁵ Hertzberg, *a.g.e.*, s. 400.

¹²⁶ Modern siyonizmin inşasının öncülerinden Alkalai, Bosna'da doğdu. Belgrad civarındaki Zemun'da (Semlin) uzun yıllar haham olarak görev yaptı. Balkanlar'da yayılan milliyetçilik fikrini birebir müşahade etmesi, Alkalai'yi derinden etkilemiştir. Özellikle Yunanistan ve Sırbistan'ın bağımsızlık için ayaklanması ve ortaya koyduğu mücadele, kendisi için çarpıcı örneklerden biri olmuştur. Kabala öğretilerine yoğunlaşan Alkalai, Filistin'e dönme arzusu ve Yahudi kefaratine dair düşüncelerini 1834'te "Shema Israel" adlı bir kitapçıkta, 1839'te "Darkhei No'am'da", 1840'ta "Shelom Yerushalayim" ve 1843'te "Minhat Yehudah" adlı eserlerde yer verdi. Arz-ı Mev'ud'da Yahudi kolonileri kurulması fikrini ortaya attı. Mesih anlayışına ters düşen bu anlayışı, kabalist bir bakış açısıyla yorumlayarak Mesih'in gelişiyi yükselcek Yahudi paradigmasının mucizevi bir kurtarıcı tarafından başlatılacağına dair kanıt sundu. 1840 Şam Vakası olarak tarihe geçen olaylar, Alkalai'nin fikirlerinin keskinliğinde ve dönüşümünde önemli bir ayrımdır. Diasporada geçen zorlu hayatı ve Şam Vakasını bir kefaret olarak görmüştür. Bir kabalist ve devrimci tutum sergileyerek Talmud'da bahsi geçen teşuva (tövbe)'yi "Eretz Israel'e" dönüş olarak yorumlayarak çağdaşlarından farklı bir perspektif çizmiştir. Dinsel alıntılar ve temalarla bu görüşünü savunmuştur. Filistin'e dönüşü destek sağlamak için İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerini ziyaret eden Alkalai, gittiği yerde Eretz İsrail Yerleşim Derneği kurmaya gayret etti. Çabaları ciddi bir sonuç vermese de ortaya koyduğu fikir, dönemine göre radikaldi. Filistin'de Yahudi yerleşimleri kurmayı ve bu çabayı Yahudiler arasında yaygınlaştırmayı amaçladı. Pratik çabalarının yanında Yahudilere siyona dönüşü bir teorisyen gibi benimsetmeye çalışması, siyonizm fikrinin ilk vücut bulmuş halidir. 1874'te Filistin'e göç eden Alkalai, 1878'de orada öldü. Getzel Kressel, "Alkalai, Judah Ben Solomon Hai", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 1, 2007, s. 663-664. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Arthur Hertzberg, *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, Meridian Books, New York, 1960, s. 103-104. Theodor Herzl'in büyükbabası Simon Loeb Herzl (1797-1879), Alkalai'nin fikirlerinden etkilenen ve sadık öğrencilerinden biriydi. Yahudi tarihi çalışanlar arasında bu durumun Herzl'i etkileyip etkilemediği bir tartışma konusu olarak halen devam etmektedir. Zira siyonist fikir, Herzl'a sonradan mı doğdu yoksa Herzl ile birlikte mi doğdu sorusu bir muammadır.

1874)¹²⁷ fikirleri Mohilever'i etkilemiş, vaad edilmiş topraklara dönüş fikri, zatında bir eyleme dönüşmüştür. Varşova'da Siyon Aşıkları şubesi başkanlığı görevini üstlenerek bu durumu pekiştirmiştir. Siyon Aşıkları adına 1882'de Baron Edmond Rothschild ile görüşüp desteğini alması, hareketin finansal sıkıntılarına çare olmuştur.¹²⁸ Mohilever, Siyon Aşıkları'nı *pikuach nefesh*¹²⁹ olarak değerlendirmiş, hareketin çalışmalarını her Yahudinin başlıca görevi addetmiştir.¹³⁰ Kattowitz Konferansı'nda onursal başkan ilan edilerek Siyon Aşıkları içerisindeki öncülerden biri haline geldi. Pinsker'in maskilim, Mohilever'in Ortodoks Yahudiler içerisindeki varlığı, Doğu Avrupa'da Siyon Aşıkları çalışmalarının çökmesine engel olmuş, her iki liderde kendi cenahlarının itici ve birleştirici gücünü oluşturmuştur. Mohilever'in Pinsker'a kıyasla siyona özlemi sadece bir kurtuluş zemini arama sebebiyle değildi. Dini duyguların mühim rol oynadığı, ulusal düşüncenin ve kültürün egemen olduğu bir özlem anlayışındaydı. Yahudilerin kurtuluşunun sadece arz-ı mev'ud'da olacağı düşüncesi hakimdi. Dolayısıyla 1883'te

Her iki durumda da Alkalai'nin fikirlerinin siyonist düşünceyi pratik ve teorik olarak etkilediği apaçıktır. Alex Bein, *Theodore Herzl: A Biography*, Almandan çeviren: Maurice Samuel, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1940, s. 5.

¹²⁷ Prusya'nın Posen eyaletinde doğan Kalischer, Alkalai gibi o da Avrupa'da yükselen milliyetçilik düşüncesiyle erken yaşta tanıştı. Thorn'a yerleşerek burada Yahudi cemaatinin faaliyetleriyle ilgilendi ve "Rabbinatsverweser" (haham vekili) olarak uzun yıllar görev aldı. Talmudik ve felsefi düşünceye meraklı olması nedeniyle bu alanda incelemelerde bulunan Kalischer, Siyon Aşıkları ile bağlantılı "Ha-Maggid", "Ziyyon" dergilerinde yazılar yazdı. Avrupa'da Yahudiler arasında yaygınlaşan Haskala ve reform düşüncelerini karşı Mesih inancını ve Yahudi-toprak ilişkisini vurgulayan birisi olarak tanındı. Tevrat çalışmalarından siyaset alanına yönelerek 1836'da Mayer Amschel Rothschild'e (1773-1855) mektup yazarak mesih çağının gelişini hızlandırmak ve ona bağlılığını bildirmek için harekete geçmenin gerekliliğini vurgulamıştır. 1862'te "Derishat Tsiyon" (Siyon'u Aramak) adlı eserinde kurtuluş için geleneksel olarak ifade edilen Mesih'in gelişini beklemenin manasız olduğunu, Yahudilerin kutsal topraklara yerleşip hizmet etme arzusuyla orada birleşmesi kefare gününü hızlandıracaklarını söylemiştir. Pinsker ve Herzl'in eserlerindeki Yahudi durumunun geleceği üzerindeki tasarısı, Kalischer'in eserinde de mevcuttur. Ancak tek farkı Kalischer, kutsal topraklara dönüşü dini söylemler üzerinden örnekendirerek yorumlamıştır. Kalischer eserinde, "Yahudi çiftçiliği, nihai Mesih kefareti için bir teşvik olacaktır. Toprağa bu dünyevi bir şekilde kurtuluş getirdiğimizde göksel kurtuluşun ışınları yavaş yavaş ortaya çıkacaktır." diyerek Yahudi-toprak metaforunu dini argümanlarla destekleyerek bir tarımsal yerleşimlerin oluşturulmasına değinmiş, siyonizm fikrinin ilk teorisyenlerinden biri olmuştur. Çabaları ve söylemleriyle Alliance Israelite Universelle'yi Filistin'de bir tarım okulu kurmaya teşvik etmiş ve 1870'te Yafa'da kurulan Mikveh Israel'in ortaya çıkışında katkıda bulunmuştur. Isidore Singer, Max Schloessinger, "Kalischer Zebi Hirsch" *Jewish Encyclopedia*, <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/9159-kalischer-zebi-hirsch> (E.T.: 20.12.2023). Detaylı bilgi için bkz. Arthur Hertzberg, *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, Meridian Books, New York, 1960, s. 108-114. Jody Myers, *Seeking Zion: Modernity and Messianic Activism in the Writings of Tsevi Hirsch Kalischer*, The Littman Library of Jewish Civilization, Portland, 2012, s. 59-60.

¹²⁸ Rafael Medoff, Chaim I. Waxman, *The A to Z of Zionism*, The Scarecrow Press, Inc, 2009, s. 141.

¹²⁹ Tehlikede bulunan bir hayatın kurtarılması gerekliliğini ifade eden bir prensiptir. İncil'in "Siz de komşunuzun kanının yanında durmayacaksınız" (Lev 19:16) ayetinden türetilmiştir. Bir başkasının hayatının kurtarılmasını yücelten bu prensip, insan ve değer kavramlarının bütünleştirilmesi ve hayatın devamlılığının esasına vurgu yapmaktadır. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/pikuach-nefesh> (E.T.: 23.12.2023)

¹³⁰ Myers, a.g.e, s. 222.

Bialystok hahamı olması akabinde Filistin'e Yahudi göçünün gerçekleşmesi üzerine yoğunlaşarak Siyon Aşıkları'na öncülük etmeye başladı.¹³¹ Bialystok'un çok etnikli yapısında Doğu Avrupalı Yahudileri örgütleyerek milliyetçi duygulara seslendi ve Yahudilere siyon sevdasının aşılınması için aktivist bir çalışma yürüttü.¹³² Yaptıkları çalışmalar, Siyon Aşıkları'nın Yahudi halkı tarafından tanınmasına ve taraftar toplamasına neden oldu. 1884'te gerçekleşen Kattowitz Konferansı ardından Siyon Aşıkları'nın 1887 Druskininkai ve 1889 Vilna konferanslarına katıldı. Mohilever, 1890 Odessa Komitesi'nin kuruluşu sonrası Filistin'e bir ziyaret yaptı ve "Kutsal Topraklara Yaptığım Seyahatin Amacı" adlı bir mektup yayınladı.¹³³ Hareketin içerisindeki maskilimin seküler kimliğine karşın Ortodoks Yahudiler arasında propaganda ve kültürel çalışmalar yürütmek üzere 1893'te Filistin'de *Mizrachi* (manevi merkez) adında bir hareketin temelini attı.¹³⁴ Mizrahi, Mesih'siz vaad edilmiş topraklara dönüşün dini argümanlarını güçlendirmiştir. Fakat her ne kadar Arz-ı Mev'uda mesihsiz dönüşü dine aykırı addeden Ortodoks Yahudiler bulunsa da Mizrahi, dini siyonizmin Ortodoks Yahudiler arasında gelişmesinin nedenlerinden biri olmuştur. Jessie Ethel Sampter, "*Siyonizm, milli yaşama iradesinin bir ifadesidir ve bireyin yaşama iradesi gibi her türlü inançla bağdaşabilir. 2000 yıl boyunca bu irade Yahudi dini yaşamında yoğunlaştı. Bu nedenle Ortodoks Yahudi, siyonist etkiye en açık görünen kişidir.*"¹³⁵ diyerek Ortodoks Yahudilik ve siyonizm fikrinin bütünleşmesinin arka planını saptamıştır. Siyon Aşıkları üyesi Isaac Jacob Reines (1839-1915), 1902'de Mohilever'in başlattığı *Mizrachi* hareketini Vilna'da Ortodoks hahamların katılımıyla resmen kurduğunu duyurdu.¹³⁶ Ancak Mizrahi hareketini organize eden ve fikrini kavramsal bir zemine oturtan Mohilever'in dini siyonizmin öncülerinden biri olduğu kabul edilmektedir. Alkalai ve Kalischer ile başlatılan ve ardından Mohilever vasıtasıyla yürütülen dini siyonizm, Filistin'e Yahudi göçünü dini argümanlarla desteklemiştir. Bu söylemlerin dini bir vecibe olarak kabul edilmesi ve benimsetilmesi, Siyon Aşıkları içerisindeki dindar Yahudileri etkileyen temel faktörlerden biri olmuştur. Siyon Aşıkları

¹³¹ Medoff, Waxman, *a.g.e.*, s. 141.

¹³² Rebecca Amy Kobrin, *Conflicting Diasporas, Shifting Centers: Migration and Identity in a Transnational Polish Jewish Community, 1878-1952*, Pennsylvania Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2002, s. 41-42.

¹³³ Slutsky, "Mohilever, Samuel", s. 419.

¹³⁴ <https://mizrachi.org/biography/rav-samuel-mohilever-1824-1898/> (E.T.: 23.12.2023)

¹³⁵ Sampter, *a.g.e.*, s. 104.

¹³⁶ Getzel Kressel, "Reines, Isaac Jacob", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 17, 2007, s. 208.

aracılığıyla da Dünya Siyonist Örgütü'ne geçiş sağlamıştır. Mohilever, vefatından bir yıl kadar önce Dünya Siyonist Örgütü'nün kurulduğunu görmüştür. Sağlık durumlarından dolayı katılamasa da torunu vasıtasıyla bir mektup yollayarak başta Herzl ile başlatılan siyonist yapılanmaya desteğini sunmuştur.

2.3.2. Moshe Leib Lilienblum (1843-1910)

1843 yılında bugünkü Litvanya'nın Kedainai şehrinde dindar bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Lilienblum, ailesinin yönlendirmesiyle genç yaşta Tevrat ve Talmud eğitimleri aldı. Genç yaşta Ortaçağ felsefesi, Haskala ve İbranice edebiyatı ile tanıştı. Bu alanda incelemelerde bulundu ve yazılar yazdı. 1866'da yazdığı yazılar ve Haskala'yı gençler arasında yayma düşüncesi dolayısıyla Wilkomir'de fanatik dindar Yahudilerin hedefi oldu.¹³⁷ Bunlara karşılık 1868'de *Ha-Meliz* dergisinde Yahudilik üzerine reformist görüşlerini sunduğu "*Orhot ha-Talmud*" ve "*Nosafot le-Orhot ha-Talmud*" makalelerini yayınladı.¹³⁸ Lilienblum, Ortodoks bir Yahudi ailesinde büyümesine rağmen Haskala düşüncesine sempatiyle bakmıştır. Katı Yahudi öğretilerine karşı çıkmış, diaspora yaşamında Yahudi aydınlanmasını bir çözüm olarak görmüştür.¹³⁹ Bu çözümü yazılarıyla Yahudi halkına benimsetmeyi amaçladı. Yidiş dilinde yayın yapan *Kol Mevaser* adlı derginin editörlüğünü üstlenerek Yahudi halkının sorunlarına değinerek sosyal ve ahlaki koşulları hakkında tenkitlerde bulundu.¹⁴⁰ Gazetecilik ve yazım hayatına bir maskil olarak devam eden Lilienblum, geleneksel Yahudiliğe karşı her fırsatta reformist duruş sergilemiş, dinin kısıtlayıcılığını eleştirerek bireysel özgürlüğün önemine değinmiştir. 1873'te *Ḥat'ot ne'urim*'i (Gençliğin Günahları) isimli otobiyografisini yayınladı ve yaşamının dört döneme ayırdı: Kaos günleri, karanlık günler ve geçişin başlangıcı, sapkınlık günleri, kriz ve umutsuzluk günleri.¹⁴¹ Eserinde yaşamının dört farklı dönemine değinmiştir. Ancak Lilienblum'un

¹³⁷ Irving Gersh, *Moshe Leib Lilienblum: An Intellectual Biography*, Brandeis Üniversitesi Fen-Edebiyat Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1967, s. 40.

¹³⁸ Shimon Oren, "Lilienblum, Moses Leib", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 13, 2007, s. 14-15.

¹³⁹ Medoff, Waxman, *a.g.e.*, s. 131.

¹⁴⁰ Israel Bartal, "Lilienblum, Mosheh Leib", *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, İbraniceden çeviren: Jeffrey Green, https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/lilienblum_mosheh_leib (E.T.: 28.12.2023).

¹⁴¹ Bartal, "Lilienblum, Mosheh Leib".

karakterinde ve düşüncesindeki asıl radikal değişim, 1881’de gerçekleşen Yahudi pogromları sonrasında olmuştur. Bu pogromlara ilişkin düşüncelerini ve tutumunu *Derekh Teshuvah*’ta (Tövbe Yolu) adlı eserinde belirtmiştir. Lilienblum, “*Ne iyi ki işkence gördüm. Çünkü hayatımın her gününde en az bir kez, atalarımın hayatlarının her günü hissettiklerini hissetmek benim de başıma geldi... Şu anki tatminim ne kadar büyük, çünkü sürgünde milletimin hayatını tanıyabildim, hissedebildim.*”¹⁴² diyerek tarihsel sürece atıf yaparak öz eleştiride bulunmuştur. Pogromlar dolayısıyla Amerika’ya *exodus en masse* (toplu göç) etmenin Yahudiler için bir çözüm olmadığı inancındaydı ve kurtuluşu sağlamanın kendi toprakları üzerinde olacağını kabul ederek Siyon Aşıkları’na katıldı.¹⁴³ Bu fikrinde 1882’de Pinsker’in *Auto-emancipation* adlı eserindeki fikir ve çözüm önerileri etkili olmuştu.¹⁴⁴ 1881’de yaşanan Yahudi pogromlar, Doğu Avrupalı maskilimi derinden etkileyerek tavırlarında ciddi değişikliklere yol açmış, milliyetçi tutuma yöneltmiştir. Lilienblum, bu tarihten sonra antisemitizmin katılsal ve içgüdüsel bir durum olduğuna inanmış, asimilasyonun çözümü üretmeyeceği fikrine kani olarak ölümüne kadar bu fikrine sadık kalmıştır.¹⁴⁵ Pinsker’in başkanlığını yürüttüğü Siyon Aşıkları Odessa şubesinde sekreterlik görevini üstlenen Lilienblum’un Pinsker’dan ayrıldığı ve ona katıldığı fikirleri de mevcuttu. Her ikisi de antisemitizmi tedavi olunmaz bir hastalık olduğu kanısındadır ve göçün gerekliliğini savunmaktadır. Ancak Pinsker için *Eretz Israel* mutlak göç edilmesi gereken bir yer değilken, Lilienblum aksine tarihin Filistin’i bir Yahudi yurdu olarak belirlediği, Yahudilerin bu topraklar haricindeki her yerde yabancı olarak kalacağı görüşündedir.¹⁴⁶ Lilienblum’un fikirlerindeki değişimlere göz atıldığında Haskala’dan siyonizme, sınıf mücadelesinden Yahudi milliyetçiliğine evrilmesi, dönemin maskiliminden farklı değildi. Çünkü antisemitizmin mütemadiyen hortlaması, Lilienblum’un zihninde Yahudi kimliğinin var oluşuyla ilgili olduğu inancını pekiştirmiştir. Dolayısıyla Yahudiler için özgürlük, halklar içine karışmış bir halk olmanın gerçeklikten uzak, zorlama bir davranış olduğu inancını doğurmuştur. Filistin’e göç etmek için Doğu Avrupa’daki Ortodoks ve maskilim kesiminden gelen destekler, Siyon Aşıkları’nın dini ve kültürel gücünü oluşturan ve destekleyen iki temel gruptu.

¹⁴² Bartal, "Lilienblum, Mosheh Leib".

¹⁴³ Gottheil, *a.g.e.*, s. 67.

¹⁴⁴ Attias, Estbenbassa *a.g.e.*, s. 183.

¹⁴⁵ Shimon Oren, "Lilienblum, Moses Leib", s. 15.

¹⁴⁶ Gersh, *Moshe Leib Lilienblum*, s. 153.

Ancak maskilim ve Ortodoklar arasında anlaşmazlıklar da mevcuttu. Bu anlaşmazlıklar sebebiyle Lilienblum'un hareketin çalışmalarını sekteye uğrayacağı konusunda çekinceleri vardı. Lilienblum'u başarısızlığa sürekleyeceğini düşündüren şey şuydu ki Ortodoks yerleşimcilerde dini normlara bağlılık üst düzeyken maskilim bu normlara sadık değildi. Bu durum Yishuv'da insicamı ve uzlaşmacı tavrı bozan durumlardan biriydi.¹⁴⁷ Aynı durum yönetim kademesinde de mevcuttu ancak Mohilever ve Pinsker'in yapıcı tavırları sorunların önüne geçiyordu. Lilienblum da en az ikisi kadar fikirleri ve yazılarıyla Siyon Aşıkları içerisinde etkin bir isim oldu. Mohilever Ortodoks kesimi temsil ederken Pinsker maskilimi temsil etmiştir. Lilienblum Mohilever ve Pinsker, her iki kesimde saygı gören ve her iki kesimin hayat tarzlarını yaşamış isimler olmuştur. İbranice, Rusça, Yidiş dilinde vaazlar vermiş ve yazılar yazmıştır. Çünkü İbranice bilen entelektüellerin, Yidiş dilini kullanan ve Rusça okuyan asimile Yahudilerin sempatisini ve desteğini çekmek istemiştir.¹⁴⁸ Lilienblum, her ne kadar şartta olursa olsun Yahudilerin Filistin'e gitmeleri gerektiğine inanıyordu. Kolonizasyonların varlığının garanti altına alınmasını, sürekliliğin göçte ve yerleşimde devam etmesini istemiştir. *"Filistin'de bir Yahudinin daha olması hedefe bir adım daha yaklaşmak anlamına geliyordu"* ve pratik bir siyonist anlayışı benimsediğini gösteriyordu.¹⁴⁹ Ölümüne kadar pratik bir siyonist oldu ve Filistin'e kesintisiz göçü ve yerleşimi savundu. Lilienblum siyonist davada Pinsker'a verdiği desteği Herzl'e de vermiştir. Herzl'in siyonizm perspektifindeki özgüveni ve iyimserliğini değerli bulmuştur.¹⁵⁰ Bu desteğini önce Siyon Aşıkları içerisinde daha sonra Dünya Siyonist Örgütü içinde devam ettirmiştir.

¹⁴⁷ Gersh, *Moshe Leib Lilienblum*, s. 159.

¹⁴⁸ Leon Simon, *Moses Leib Lilienblum*, Cambridge University Press, 1912, s. 21.

¹⁴⁹ Simon, *Moses Leib Lilienblum*, s. 22.

¹⁵⁰ Gersh, *Moshe Leib Lilienblum*, s. 192.

3. BÖLÜM: THE EXODUS*: SİYON AŞIKLARI HAREKETİ

Doğu Avrupa Yahudileri, 1881 yılında Çarlık Rusyası’da gerçekleşen pogromlar sonrasında can güvenliğinden emin olarak yaşamlarını sürdürebilme telaşı içerisinde olmuşlardır. Bu sebepten dolayı Yahudilerin katliama ve baskılara uğramadan özgürce yaşayabilecekleri bir yerin elzem olması, göç düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Hakeza göç kavramı, Yahudi dünyasının tarihsel birikimi çerçevesinde yabancı olmadıkları kavramlardan biriydi. Yahudiler tarihte birçok kez göç etmişti ve bunlardan en bilineni, üç kutsal kitapta da bahsedildiği üzere Firavun’un zulmünden kurtulmak için Hz. Musa ile Mısır’dan çıkışı olmuştur. Bu durum, Yahudilerin zulümle baş başa kaldıklarında çözümü göç olarak görmesi sonucunu getirmiştir. Göç, Yahudi dini ve kimliği nezdinde nebevi bir metot, engelleri ortadan kaldıran bir çare olarak görülmüştür. Batı ve Orta Avrupa entegrasyon ve asimilasyon Yahudiler üzerinde etkili olup kabul görürken, 19. yüzyılda Doğu Avrupa’da antisemitizmin varyasyonlarına karşı asimilasyon ve entegrasyon çabalarının beyhude olarak görülmesi, 1881 pogromları sonrası netleşmiştir. Leon Pinsker, asimilasyonun en şiddetli savunucularından biriyken siyonizm düşüncesine katılması, sadece bir Yahudi’nin zihnindeki dönüşüm değildir. Haskala hareketinin başarısızlığı (Pinsker ve Siyon Aşıkları perspektifinde), siyonizm kavramının içeriğini dolduran en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Siyonizm, 19. yüzyılın son çeyreğinde kuramsal, kurumsal, politik ve sistematik bir etkinlikle geliştirilmiş olsa da Herzl ve Pinsker öncesinde de Filistin topraklarında koloni faaliyetleri olmuştur. Bunlardan ilki Moses Montefiore’nin (1784-1885) 1860’ta aldığı araziyle başlamıştı.¹⁵¹ Kudüs surları dışında aldığı *Mishkenot Sha’ananim*, Yahudi kolonizasyonunun ilk çabalarından biriydi. Bir diğeri de *Alliance Israelite Universelle* (Evrensel Yahudi Birliği) girişimiyle kurulan Mikveh Israel (*İsrail’in Umudu*) olmuştur. 1860’ta Paris’te kurulan Alliance Israelite Universelle, yoksulluk ve sefalet altındaki

* Eski Ahit’in ikinci kitabına verilen ad olan Exodus yani *Mısır’dan Çıkış* kitabı, İsrailoğulları’nın Mısır’dan çıkışını dolayısıyla Tanrı’nın kurtarıcılığının resmedildiği anlatıdır. Hz. Musa önderliğinde İsrailoğulları’nın Tanrı’nın vaad ettiği topraklara getirilmesi ve Firavun’un zulmünde kurtarılması konu edilmiştir. Kaygı, ümit, sadakat ve Tanrı’ya güven kavramları üzerinde durularak Yahudilerin kölelikten Tanrı’nın lütfuyla kurtuluşuna vurgu yapılmıştır. “Mısır’dan çıkış” Yahudiler için özgürlüğü ve Tanrı’nın vaadini temsil etmektedir. Moshe Greenberg, S. David Sperling, “Exodus, Book of”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 6, 2007, s. 621-623.

¹⁵¹ Simon Schama, *İki Rothschild İsrail Devletinin Kuruluşu*, çev. Belkıs Çorak Dişbudak, Alfa Basım Yayın, 2016. s. 93.

Yahudilerin teknik, dil ve eğitim ve öğretimle kurtulabileceğine inanıyordu ve tarımda çıraklık sistemini uygulayarak Yahudi gençlerini bilinçlendirme ve eğitim olanakları sunuyordu.¹⁵² Filistin topraklarında bir okul kurarak Yahudi gençlerini hem ziraat konusunda bilinçlendirmek hem de toprağa bağlı kalmalarını istemişlerdir. Sultan Abdülaziz'in emriyle 2600 dönüm arazi üzerine kurulmuş, belirsiz süreli olarak yıllık 7.500 kuruş bedel ile tahsis olunmuştur.¹⁵³ Diğer adıyla *Cemiyet-i Umumiye-i İsrailiye Ziraat Mektebi* olarak bilinen bu okul, 1870'de Charles Netter¹⁵⁴ (1826-1882) öncülüğünde açılmasıyla ilk Yahudi kolonizasyon faaliyetlerinden birini hayata geçirmiştir.¹⁵⁵ Bununla birlikte 1881-1882 yılında Çarlık Rusyası'nda gerçekleşen pogromlar ve ardından Romanya, Polonya ve Avusturya-Macaristan gibi ülkelerde antisemitist hareketler vuku bulmuştur. Bu durum Yahudilerin zor durumda kaldıkları topraklardan göç etmelerini sağlayacak yerel derneklerin ve örgütlerin kurulmasına sebep olmuştur. Bu yapılar sayesinde göç edecek Yahudilere yardım sağlanmıştır. Bu göçü oluşturan yapılardan biri de *Siyon Aşıkları* olmuştur.

Siyon Aşıkları, ismini “siyon” kelimesinden alarak Yahudilere tarihsel ve dini bir hatırlatmada bulunmuştur. Siyon, Yahudilerin kutsal kitabı Tanah'ta Yeruslayim'i (Kudüs'ü) ifade eden bir kelimedir. Aynı zamanda İbranice'de “kale” anlamına da gelmekle beraber Kudüs'te bulunan Siyon Dağı'na atfen söylenmiş bir sözcüktür. Bunun yanı sıra Yahudilerin tarihsel ve dini bağlılıklarının olduğu toprakları işaret etmiştir. Atalarının yaşayıp topraklarını ekip biçtiği bir yurt olması, bir özlemi ifade etmesi, terminolojik anlamının anlaşılması açısından da ayrı bir öneme sahiptir.¹⁵⁶

İbrani dilinde *Hovevei/Chovevei Zion* ya da *Hibbat Zion* olarak ifade edilen bu hareket, İngilizce olarak *The Lovers of Zion* adıyla, Türkçe karşılığı ise *Siyon*

¹⁵² H. Siren Bora, “Alliance Israelite Universelle'in Osmanlı Yahudi Cemaatini, Tarım Sektöründe Kalkındırma Çalışmaları ve İzmir Yakınlarında Kurulan Bir Çiftlik Okul: “Or Yehuda,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, İzmir, Yıl: 1993, Cilt: 1, Sayı: 3, s. 388-389.

¹⁵³ BOA, ŞD, 2269/24 (14 Zilkade 1286 / 3 Şubat 1285 / 15 Şubat 1870).

¹⁵⁴ Paris'te tüccarlıkla uğraşan bir hayırsever olarak bilinen Netter, Alliance Israelite Universelle'nin (AIU) kurucularındandır. İran'dan ve doğu ülkelerinden gelen Yahudilerin Filistin'e yerleşimi için AIU adına İstanbul'a giderek görüşmelerde bulundu. Yapılan görüşmeler neticesinde Sultan Abdülaziz'in fermanıyla Yafa'a bir tarım okulu açılışına izin verildi. Netter, Filistin'e yerleşimin sadece barışçıl amaç ve yollarla yapılması yönünde tutumuyla tanınmakta idi. Filistin topraklarının özümsememesi endişesi nedeniyle kitlesel Yahudi göçlerine karşıydı ancak Baron Edmond de Rothschild ile görüşmesi sonrası bu fikrinden caymıştır. I. Klausner, “Netter Charles” *Encyclopedia of Zionism and Israel*, ed. Raphael Patai, Herzl Press, Cilt: 2, 1971, New York, s. 833.

¹⁵⁵ Zionist Central Bureau, *Ten Years of Zionism*, Almancadan çeviren ve yayınlayan: Zionist Central Bureau, Cologne, 1907, s. 8.

¹⁵⁶ Firestone, *a.g.e.*, s. 74.

Sevdalıları/Dostları ya da *Siyon Aşıkları* olarak çevrilmiştir. Bu hareketin mensupları, Yahudiler için özel ve tarihsel bir anlam içeren siyon kavramını tercih ederek heyecanlarına ve dini duygularına hitap etmeyi, hareketin ismi üzerinden Filistin topraklarına özlemlerini ve bağlılıklarını göstermek istemişlerdir. Hareketin bu duygu ve heyecan üzerinden ortaya çıkışı, 1881 yılı sonrasında gerçekleştirilen pogromlar dolayısıyladır.

Bu pogromlar, Doğu Avrupa'daki Yahudiler arasında ulusal bilincin ortaya çıkmasına ve Filistin'de yurt oluşturma ihtiyacının karşılanması adına Yahudi toplumunun örgütlenmesine hız kazandırmıştır.¹⁵⁷ Polonya'nın kuzeydoğusundaki Suwalki şehrinde ve Ukrayna'nın Kremenchug kasabasında ilk Siyon Aşıkları dernekleri kurulmuştur. Radom hahamı Samuel Mohilever de Polonya çevresindeki derneklerin kurulmasına liderlik etmiştir.¹⁵⁸ Dernekler birbirinden bağımsız, küçük gruplar halinde hareket ediyor, merkezi bir yönetimleri olmayıp yerel bir örgütlenme anlayışıyla yönetiliyordu. Bulundukları ülkede, şehirlerde resmi bir statüsü olmayan bu dernekler, gönüllülük esasıyla gayriresmi olarak teşkilatlanıyordu. Filistin'deki sosyal hayatı ve ekonomik durumu öğrenmek için Filistin'e elçiler gönderen bu gruplar, kendi aralarında para topluyor, hayırseverlere başvuruyor ve göç için destek arıyorlardı. Aralarında göç için en arzulu ve istekli olan 1881'de Harkov'da kurulan Bilu (*Beit Ya'akov Lekhu ve-Nelkhah / Yakup'un evi, gelin ve gidelim*) grubuydu ve önce İstanbul'a ardından Filistin'e geçerek Kibbutz öncesi Kvutza'lar kurarak bir sosyalist anlayış oluşturdular.¹⁵⁹ Mikveh Israel'e çalışmaya giderek hem tarımsal eğitim sürecine tabii oldular hem de yerleşim göstererek kolonizasyon faaliyetlerinin ilklerinden birini gerçekleştirdiler. 1881'den itibaren gayri resmi olarak örgütlenen Siyon Aşıkları Hareketi'nin çalışmalarını takip eden Pinsker, 2 Ekim 1883 tarihinde hareketin Odessa şubesini açarak başkanı olmuş, Moshe Leib Lilienblum da dernek sekreterini görevini üstlenmiştir.¹⁶⁰ Şubenin adını "*Zerubbabel*"¹⁶¹ koyarak Yahudiler nezdinde tarihsel ve

¹⁵⁷ L. Kessler, *History & Development of Jewish Colonisation in Palestine*, English Zionist Federation, 1918, s. 6.

¹⁵⁸ Laqueur, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁵⁹ Laqueur, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁶⁰ Çakmak, *a.g.e.*, s. 293.

¹⁶¹ Zerubbabel, Babil'in soyu anlamına gelen, Pers yönetimi altındaki Kudüs'e sürgünden dönen Yahudiye Valisidir. Süleyman Mabedi'ni tekrardan inşa etmesi sebebiyle Yahudi tarihinde önemli bir karakter olarak görülmüştür. Kral Davud'un soyundan gelmesi nedeniyle Mesih metaforunu yeniden canlandırmıştır. <https://www.britannica.com/biography/Zerubbabel> (E.T.: 27.10.2023)

dinsel duygulara çağrışım yapmıştır.¹⁶² Atalarının toprakları olarak gördükleri Siyon'a yönelen Yahudiler, 1882-1883 yılları arasında Çarlık Rusyası ve Doğu Avrupa topraklarında Siyon Aşıkları adıyla 12 dernek olarak faaliyet gösterirken, 1889-1890 yılları arasında ise bu sayı 138'e ulaşmış ve üye sayılarını artırarak büyüyen bir harekete dönüşmüştür.¹⁶³ Vaka şudur ki Yahudiler sorunları dolayısıyla harekete geçmiş, çözüm için de arayışa girmiştir. Doğu Avrupalı Yahudilerin karşılaştığı ezilmişlik, çaresizlik ve yoksulluk, onları radikalize edip sosyalizme, siyonizme ve politik radikalizme yönelterek muhalif bir kimlik oluşturmuş, güçlü bağlar kurarak bulundukları örgütlerin etkili hale gelmesini sağlamışlardır.¹⁶⁴

3.1. ÖRGÜTLENME SÜRECİ

Siyon Aşıkları 1881 yılı sonrası yerel olarak şehirlerde teşkilatlanmaya başlamış, 1884 yılında Kattowitz'de gerçekleşen konferansa kadar birbirinden bağımsız bir anlayışla hareket etmiştir. Bu derneklerin üyeleri, Filistin'de bir sosyalist yapı mı kurulacak, Yahudi dini o topraklarda yaşayabilir mi ya da Filistin'de nasıl kurumlar kurulacak gibi sorulara yanıt vermekten uzaktı. Çünkü dernekler ortak paydanın olmaması, farklı düşüncelere sahip insanların bir arada toplanmaması nedeniyle bu tür soruları görmezden geliyordu. Filistin'e göçün sağlanması ve Rusya'dan ayrılmak için harekete geçmek, her türlü sorundan önce geliyordu.¹⁶⁵ Çünkü Rusya'daki pogromların ağırlığı altında Yahudi halkı eziliyordu. Bu durum ayrıca uluslararası arenada ses getiren olaylara sahne olmuştur. İngiltere, İspanya, Şili ve Amerika'da Yahudiler lehine gösteriler meydana gelmiş, pogromların tel'in edildiği mitingler organize edilmiştir.¹⁶⁶ Bu uluslararası kamuoyu desteklerinden şu çıkarımı yapıyoruz: Siyon Aşıkları'nın kuruluş sürecinde Dünya ve Avrupa kamuoyu, Doğu Avrupa'daki Yahudi meselesine ilgisiz değildir. Bu ilgi, Rusya'daki Yahudiler arasında hareketin büyümesine ve genişlemesine yol açmıştır. Öyle ki kısa sürede yüzden fazla dernek kurulmuş, Mayıs 1882'de 3.000 bin üye sayısına ulaşarak ciddi bir büyüme kaydetmiştir.¹⁶⁷ Baskılar ve

¹⁶² Çakmak, *a.g.e*, s. 293.

¹⁶³ Ali Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, İstanbul: İdil Yayıncılık, 2014, s. 47.

¹⁶⁴ Macdonald, *a.g.e*, s. 278-280.

¹⁶⁵ Goldstein, "The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective", s. 36.

¹⁶⁶ Dualı, *a.g.e*, s.121.

¹⁶⁷ Goldstein, "The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective", s. 40.

ekonomik sıkıntılar nedeniyle üye sayılarında ve dernek sayısında azalmalar ve kopuşlar olmuşsa da Yahudiler, çözümün Rusya'yı terk etmek olduğuna kanaat getirmemişlerdir. Bu dönemde *Ha-Shahar*¹⁶⁸, *Ha-Maggid*,¹⁶⁹ *Ha-Meliz*¹⁷⁰ ve *Razsvet*¹⁷¹ adlı gazete ve dergiler, Siyon Aşıkları'nın fikirlerinin yayıldığı basın yayın organları olmuştur.¹⁷² Pinsker'in tam bu dönemde Auto-Emancipation adlı manifestosunu yayınlanması, büyük ses getirmiştir. Yahudilerin çektikleri sorunlara değinerek eleştiriler ortaya koyması, Yahudilerin geleceğine dair çözüm önerileri sıralaması dikkatleri üzerine çekmiştir. 1882'deki pogromlar neticesindeki baskılar, Filistin topraklarındaki iskana Osmanlı hükümeti tarafından engeller çıkartılması, Siyon Aşıkları'nın nasıl bir yol

¹⁶⁸ 1869-1884 yılları arasında Viyana'da yayınlanan ve editörlüğünü Siyon Aşıkları'nın kurucularından olan Peretz Smolenskin yapmıştır. Doğu Avrupa ve Dünya Yahudilerine ilişkin haberler, ibrance kitap tanıtımları, Yahudi dini ve tarihi üzerine denemelerin yer aldığı bir dergiydi. Richard Gottheil, M. Seligsohn, "Ha-Shahar", *Jewish Encyclopedia*, <https://jewishencyclopedia.com/articles/7309-ha-shahar>, (E.T.: 11.11.2023). Bkz. Oded Menda-Levy, "Shahar-Ha", *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, <https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Shahar-Ha>, (E.T.: 11.11.2023). Smolenskin, Yahudileri ulus olarak tanımlayan ilk Yahudilerden biriydi. "Let Us Search Our Ways" adlı makalesinde Filistin'in Yahudiler nezdindeki ehemmiyetine yeni bir bakış açısı getirerek dikkatleri üzerine çekti. David Engel, *Zionism*, Pearson Education Limited, Harlow, 2009, s. 27.

¹⁶⁹ Ha-Magid, Prusya Lyck yayınlanmaya başlanan daha sonra Berlin, Krakow ve Viyana'da haftalık yayınlanan İbrance dergidir. Tüm Yahudilere hitap etmesine rağmen, okuyucuları genellikle Rus İmparatorluğu'nda bulunan Yahudiler olmuştur. Filistin topraklarına göçü, Siyon Aşıkları ve siyonist hareketlerini desteklemiştir. 1880-1886 yılları arasında derginin editörlüğünü Siyon Aşıkları destekçisi David Gordon (1831-1886) üstlenmiştir. Dergi, Filistin'deki Yahudi yerleşimcilerine yardım toplanması ve Rus Yahudilerine destek sağlanması adına haberler yaparak aktif bir rol üstlenmiştir. <https://www.nli.org.il/en/newspapers/mgd>? (E.T.: 11.11.2023)

¹⁷⁰ 1860 yılında Rusya'nın Odessa şehrinde kurulan ve İbrance yayın yapan ilk gazetedir. Kurucusu ve ilk baş editörü Alexander Zederbaum'dur. 1880'de Siyon Aşıkları ve siyonist faaliyetlere çekingen bir tavırla yaklaşıp da Siyon Aşıkları destekçisi Avraham Shalom Friedberg etkisiyle Filistin'deki Yahudi yerleşimlerine ve Yahudi geleceği hakkında yazılara yer verdi. Dergi, Rus Yahudilerinin durumu hakkında haberler yapmış, yurtdışında Yahudiler hakkında yapılan haberleri derleyerek yer vermiştir. Edebiyat, tarih, siyaset, aktüel meselelere değinerek geniş bir yelpaze sunarak Yahudi dünyası üzerine haberler sunmuştur. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ha-meliz>, (E.T.: 11.11.2023). Geniş bilgi için bkz. Avner Holtzman "Melits, Ha-", *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, <https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Melits-Ha> (E.T.: 11.11.2023)

¹⁷¹ İlk olarak 1860 yılında kurulan Razsvet, 1861 yılına kadar haftalık olarak Odessa'da Rusça yayınlanan dergiydi. Rusça yayınlanan ilk Yahudi dergisi olması ve o dönemde Rusça'nın Yahudi halkından çok bilinmemesi ve Rusça'nın sadece maskilim tarafından bilinen bir dil olması nedeniyle halka hitap eden bir dergi değildir. Kurucuları arasında Osip Aranovich Rabinovich (1817-1869) ve Joachim Hayyim Tarnopol (1810-1900) vardır. Rusça yayınlanması nedeniyle Yahudi halkının ilgisizliği karşısında zor durumdan kalan dergide bir dönem Leon Pinsker'da editör olarak çalışmıştır. İkinci kez S. Petersburg'da 1879-1883 yıllarında bir grup Yahudi genç tarafından tekrardan kuruldu. Yahudi ulusal değerlerine, dinine bağlılık ve Filistin'e göç hususunda olumlu bir tavır aldı. Özellikle 1881 pogromları sonrası Siyon Aşıkları Hareketi'nin sözcülüğünü yapan dergi halini aldı. Kitlesel göç karşıtı Rus-Yahudi dergileri Russey Yevrev ve Voskhod'un Razsvet'e karşı basın yoluyla yaptığı engelleme ve hedef gösterme saldırıları neticesinde abonelik sayıları düştü ve nihayetinde mali sebepler dolayısıyla 1883'te kapanmak durumunda kaldı. Lilienblum yazıları ve Pinsker'in Autoemancipation adlı manifestosunun çevirisi dergide yer almıştı. Rus Yahudilerinin siyonist faaliyetlerine yönelik geniş çapta yer yeren dergi, Siyon Aşıkları'nın dolayısıyla da Doğu Avrupa Yahudilerinin sesi olmuştu. Joseph B. Schechtman, "Razsvet", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 17, 2007, s. 131-133.

¹⁷² Ettinger, "Zionism", s. 543.

izleyeceği hususunda bir çıkmaza girmesi göç ve yerleşim faaliyetlerini durma noktasına getirdi.¹⁷³ 1882’de Almanya’nın Mainz kentinde Rus hükümetinin baskıcı politikalarına karşı durmak ve Siyon Aşıkları’nın hareketine destek sağlamak adına Alman Yahudilerince bir toplantı, Israelite gazetesi editörü Marcus Lehmann’ın (1831-1890) girişimleriyle düzenlendi.¹⁷⁴ Toplantıda Siyon Aşıkları’nın faaliyetlerinin desteklenmesi vurgusu yapıldı. Farklı ülkelerden, sınıfsal gruplardan ve düşüncelerden Yahudi halkının bir araya gelmesinin ve Siyon Aşıkları hareketine maddi-manevi desteklerinin iki sebebi vardı: Yahudi halkının özgürlüğü ve *Eretz Israel* düşüne olan bağlılık. Dolayısıyla Siyon Aşıkları Hareketi’nin siyonizm fikrine katkılarından biri de Avrupa’da bulunan Yahudi gruplarını yani, laik, seküler, sosyalist, milliyetçi gibi farklı düşüncedeki insanları bir amaç uğruna birleştirmesi olmuştur.¹⁷⁵ Fikirsal ayrılıklar hareket içerisinde çıkmazlara da sebep oluyordu. Filistin’e göç etmenin temel sebebi neydi sorusu üzerinde çıkan kısır tartışmalar, hareketi felce uğratiyordu. Hareketin içerisinde Ortodoks ve entelektüel (maskilim) seküler Yahudiler arasında fikir ayrılığı süregelmiştir. Nahum Sokolow hareket içerisindeki bu ikiliği bir dini emir (mitzvah) partisi ve kara mizah (maskilim) partisi olarak tanımlamıştır.¹⁷⁶ Heinrich Graetz’in (1817-1891) 19. yüzyılda yayımlamaya başladığı *Geshichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart* adlı eseri Rus Çarlığı’nda yaşayan Yahudi entelektüellerinin Kudüs’teki asıl vatan özlemlerini canlandırmıştır. Shmuel Feiner ise bu kitabın Siyon Aşıkları Hareketi’nin tarih kitabı olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷ Çünkü Graetz, eserinde Yahudilerin sadece bir inanç topluluğu değil, ulus ve bir halk olduğunu hatırlatmış, Yahudilerin Filistin topraklarıyla tarihi ve siyasi anlamda bağlantılı olduğunu belirterek Yahudiler arasında bir öz farkındalık oluşturmıştır.¹⁷⁸ Filistin’e göç etmeyi en önemli mesele olarak gören liderler, hareketin istenildiği şekilde göçü tatbik edemediği gerçeği nedeniyle stratejileri değiştirmek gerektiğini söyleyerek uzun vadeli bir plana karar verdiler: Hareketin faaliyetlerini engelleme endişesi taşımadan devlet nezdinde yasal bir dernek statüsüne kavuşmak.¹⁷⁹ Hedeflerin ulaşılabilir olması için

¹⁷³ Goldstein, “The Beginnings of Hıbbat Zion: A Different Perspective”, s. 41-42.

¹⁷⁴ Goldstein, “The Beginnings of Hıbbat Zion: A Different Perspective”, s. 43.

¹⁷⁵ Alain Boyer, *Siyonizmin Kökenleri*, çev. Volkan Aytar, İletişim Yayınları, 1995. s. 72.

¹⁷⁶ Goldstein, “The Beginnings of Hıbbat Zion: A Different Perspective”, s. 47.

¹⁷⁷ Şlomo Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi? Kitabı Mukaddes’ten Siyonizme*, çev. I. Ergüden, Doğan Kitap, 2011, s. 99.

¹⁷⁸ Avineri, *a.g.e*, s. 35.

¹⁷⁹ Goldstein, “The Beginnings of Hıbbat Zion: A Different Perspective”, s. 47.

hareket sahasına kabil olmaması, göçün mali yükünü hafifletmek amacıyla bağış toplayabilme ve yerel örgütlenme nedeniyle yapılan çalışmaların henüz etkili ve planlı bir girişim oluşturmaktan uzak olması, çalışmaların verimsizliğini oluşturan etkenlerdi. Merkezi bir yapının olmaması ise hareketi kapsamlı ve sürdürebilir göç faaliyetlerinden alıkoyuyordu. 15 Haziran 1883 tarihinde Samuel Mohilever önderliğinde 20 kadar Siyon Aşıkları aktivisti bir araya gelerek merkezi komite oluşturma adına bir plan sundu. Ancak yürütme komitesinin sadece Ortodoks Yahudilerden oluşması fikri, *Pale of Settlement*¹⁸⁰ bölgesinde çalışma yürüten maskilimin karşı çıkacağı endişesini oluşturmuştur. Kabul göreceklelerinin düşünüldüğü Kalonymus Ze'ev Wissotzky¹⁸¹ (1824-1904) ve Lev Osipovich Levanda'nın¹⁸² (1835-1888) komiteye alınması kararlaştırılarak endişeye mahal vermemişlerdir. Aynı dönemde Pinsker ve Lilienblum tarafından da bir toplantı tertip edildi. 30'tan fazla üyenin katılımıyla gerçekleşen toplantı, Pinsker'in evinde gerçekleştirildi ancak temel esas Siyon Aşıkları'nı birbirine kenetleyecek kuruluş kongresini hayata geçirmekti.¹⁸³ Böylece 2 Ekim 1883'te Odessa'da Pinsker'in lider, Lilienblum'un sekreter olduğu Siyon Aşıkları'nın Odessa

¹⁸⁰ Rusya'da Yahudilerin ikamet ettiği bölgeye verilen addır. Rusça "Cherta Postoiannogo Zhitel'stva Evreev" olarak tanımlanmaktadır. Sıradan bir vatandaş haklarından mahrum olmakla birlikte o bölgede yaşayan Yahudiler, başka bir yere kalıcı ya da geçici olarak gitmeleri belirli kanun ve izinlere tabiiydi. Sınırlamanın temel sebebi, Yahudiler tarafından oluşturabilecek ekonomik hegemonyaya engel olunmasıdır. Bugünkü Moldova, Beyaz Rusya, Litvanya, Ukrayna, Letonya, Rusya Federasyonu'nun batı sınırlarını kapsıyordu. Herman Rosenthal, "Pale of Settlement", *Jewish Encyclopedia*, <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/11862-pale-of-settlement#anchor2>. (E.T.: 12.11.2023). Bkz. John Klier, "Pale of Settlement", *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/pale_of_settlement. (E.T.: 12.11.2023)

¹⁸¹ Wissotzky, hayırseverliği ile tanınmış, Rus Yahudisi ve siyonist aktivisttir. 1849'da kendi soyadıyla aynı çay firmasını kurmuştur. Çay'ın Rus Kralı lakabıyla tanınmış zengin bir tüccardır. Siyon Aşıkları Hareketi'nin ilk destekçilerinden ve aktivistlerinden biriydi. 1884'te Kattowitz Konferansına katılarak Siyon Aşıkları merkez komitesinde yer almıştır. 1885'te Filistin'deki yerleşimleri Siyon Aşıkları adına ziyaret ederek Yishuv'ların genel durumları hakkında ve yeni kurulacak yerleşimler hakkında kapsamlı bir çalışma hazırladı. Getzel Kressel, "Wissotzky, Kalonymus Ze'ev", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 21, 2007, s. 114. Wissotsky tarafından Bilu kurucularından Eliyahu Kaplan'a gönderilen tebrik kartı için bkz. <http://www.zionistarchives.org.il/en/AttheCZA/Pages/Wissotzky.aspx?k=%20Zeev%20Kalonymus%20Wissotzky%20>. (E.T.: 12.11.2023)

¹⁸² Pinsker gibi önce asimilasyon savunucusu olan Levanda, 1880 sonrası gelişen pogromları dolayısıyla Yahudi ulusalcılığının önemli figürlerinden biri haline geldi. Razsvet, Sion gibi dergilerde yazmış Vilenskiy Vestnik adlı gazetenin editörlüğünü yapmıştır. Haskalah, asimilasyon ve Yahudi milliyetçiliği arasında bir hayat süren Levanda, Pinsker'i cesaretlendirmiş, Yahudilerin bir toprak sahibi gerektiği üzerinde ısrarla durmuştur. Mesihçilik anlayışını redderek kaderlerinin kendi ellerinde olduğu fikriyle Pinsker'i destekliyordu. Siyon Aşıkları'nın önemli bir aktivisti, Filistin göçünün güçlü bir destekçisiydi. Mark Perlman, "Levanda, Lev Osipovich", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2007, 2. Baskı, Cilt: 12, s. 676-677.

¹⁸³ Goldstein, "The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective", s. 478.

şubesi diğer adıyla Zerubbabel şubesi kurulmuş oldu.¹⁸⁴ Hem Mohilever öncülüğündeki Ortodoks Yahudilerden oluşan grup, hem de Pinsker'in girişimleriyle gelişen maskilimin nihai hedefleri, Siyon Aşıkları'nın organizasyon ve hareket kabiliyetini geliştirmek ve Filistin'e aktif bir göçü örgütleyebilmek olmuştur. Pinsker'in liderliğini kabul eden ve onu cesaretlendiren Mandelstamm, Lilienblum ve Schapira olmuştur. Çünkü Pinsker yazdığı manifestoyla Doğu Avrupa Yahudileri nezdinde saygın ve ünlü bir isim olarak tanınmıştı.¹⁸⁵ Simon Dubnow (1860-1941),¹⁸⁶ Pinsker'in yazdığı manifestonun Yahudi dünyasındaki önemini vurgularken Filistin sevgisini oluşturan bir ilmiyal kitabı olarak adlandırmıştır ve 19. yüzyılda Yahudi sorununun dair yazılmış önemli bir yapıt olduğuna işaret etmiştir.¹⁸⁷ Pinsker'in Siyon Aşıkları içerisindeki varlığı, maskilimin ve Yahudi halkının harekete sempatik yaklaşmasının nedenlerinden biri olmuştur. Bu hususta Pinsker'in büyüdüğü çevrenin etkisi de olmuştur. Avrupa kültürü ile Yahudi gelenekselciliğinin bir arada olduğu evde büyüyen Pinsker, babası dolayısıyla varlıklı bir hayat sürdü ve yoksullara karşı cömertliğiyle tanınan bir doktordu.¹⁸⁸ Çoğunluk ise Mohilever'in haham kişiliğinden etkilenen ve ilahi emrin yanında olanlardı.¹⁸⁹ Bununla birlikte Mohilever, dindar Yahudi kesimin saflarını bir arada tutmaya gayret ederek harekete karşı olumlu ve destek sağlayan dini yaklaşımın temsilcisi haline gelmiştir. Mesih inancının¹⁹⁰ vaat edilen topraklarla pekiştirildiği

¹⁸⁴ Schoeps, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁸⁵ Schoeps, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁸⁶ Beyaz Rusya'nın Mistavl şehrinde doğan Dubnow, geleneksel Yahudi ailesinde doğmuş, büyükbabasından Yahudilik eğitimi almış ve kendini yetiştirmiş Doğu Avrupalı bir Yahudi tarihçidir. Odessa ve Vilna'da Yahudi basını için yazılar yazmıştır. 1909-1918 yılları arasında Yevreyskaya Starina adlı derginin editörlüğünü üstlenmiştir. Yahudi tarihine dair birçok kapsamlı araştırma dizileri yaparak eserler yazan Dubnow'un kitapları İngilizce, İbranice ve Almanca dillerine çevrilerek geniş bir okuyucu kitlesine sahip olmuştur. Doğu Avrupa ve Rus Yahudilerinin tarihine dair detaylı ve kapsamlı araştırmalar yaparak Yahudi tarihinin anlaşılması bakımından önemli eserler meydana getirdi. Pinsker, Herzl, Ha'am gibi isimlerle çağdaş olması ve siyonizm fikri çerçevesindeki tarihsel sürece tanıklığı, yapıtlara değer kazandırmıştır. Her ne kadar siyonistlerin ulusal Yahudi okulları kurma fikrine destek verse de siyonizmi mesihvari bir macera olarak değerlendiren Dubnow, siyonizmi mütemadiyen desteklemekten uzaktı. Yahudi tarih yazımı açısından kimlik, aidiyet, özgürlük, milliyetçilik gibi kavramları irdeleyerek hem konjonktürel hem de kronolojik bir tarih bilgisi sunmuştur. 1941'te Nazilerin Letonya'yı ele geçirmesiyle Yahudi kamplarına sürülen Dubnow, kampta eski bir öğrencisi olan Gestapo subayı tarafından öldürüldü. Joseph Meisl, Haim Hillel Ben-Sasson, "Dubnow, Simon", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2007, 2. Baskı, Cilt: 6, s. 34-37.

¹⁸⁷ Schoeps, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁸⁸ Winer, *a.g.e.*, s. 78.

¹⁸⁹ Goldstein, "The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective", s. 49.

¹⁹⁰ Eretz Israel ile Mesih inancı arasında paralel bir ilişki mevcuttur. Geleneksel Yahudilerde (siyonist düşüncede olmayan) vaat edilen topraklara Mesih ile gidileceği ve orada bir Yahudi krallığı kurulacağı düşüncesi hakimdir. Ancak Mesih'in yeryüzüne inmeden vaat edilen topraklara toplu bir şekilde gidilmesi

Yahudilikte, Mesih’le birlikte Kudüs’e dönüleceğine olan inanç, Alkalai ve Kalischer ile farklı bir boyut kazanmıştır. Bu iki haham, Yahudilerin Filistin’e dönmesi için gereken kefaretin Avrupa’da çektikleri cefayla karşılandığını belirtmiş, Fransa ve Almanya’da gerçekleşen kısmi özgürlük ve hak kazanımlarının kefaretlerinin bitişinin göstergesi olarak görmüştür. Dolayısıyla da vaat edilen topraklara dönülmesi gerektiği fikrini ortaya atmışlardır.¹⁹¹ Ancak Doğu Avrupa Yahudileri arasında Mesih inancının yaygın olması nedeniyle bu fikre karşı olanların sayısı da az değildir. Dolayısıyla Siyon Aşıkları, Alkalai ve Kalischer’in oluşturdukları Mesih’siz göç anlayışını yürüten bir hareket olmuştur. Mesih’siz göç, siyonizmin ideallerinin ilk durağı olmuş ve göçün motivasyonu da aynı şekilde dini temaların Yahudiler üzerindeki etkisiyle korunmuştur. Göçe karşı ekonomik, dini, çevresel ve ailesel faktörler nedeniyle çekincesi olanların sayısı ise azımsanmayacak derecede fazladır. Bundan dolayıdır ki gerçekleştirilen ilk Aliya’ya (1882-1903) katılan Yahudi sayısı az olmuştur¹⁹². Avrupa’da göçe ve harekete çekinceli duruşun yanı sıra Osmanlı Devleti, Filistin’e Yahudi göçünü engelleyici tedbirler ve yasaklar çıkartması, korkuları artırmış, yerleşimcilerin terk edeceği söylentileri ve Bilu üyelerinin Filistin’deki yerleşimleri terk etmeyi planladığı gerçeği endişeleri bir kat daha artırmıştır.¹⁹³ Tüm bu sorunlar birlikteliğin önemini hatırlattı. Ruhen ve fiziksel olarak parçalanmışlık duygusunu kabul etmeyen hareketin liderleri, bir toparlanma sürecinin başlatılmasının ve merkezi bir komitenin gerekliliğine olan inancını kamçılammıştır. 1884 yılının temmuz ayında Pinsker ve Lilienblum, Siyon Aşıkları derneklerini birleştirmek için harekete geçti. Pinsker’in evinde yapılan toplantıda Pinsker’in konferansa liderlik etmesi istendi ve Pale of Settlement içindeki ve dışındaki tüm Siyon Aşıkları bilgilendirildi.¹⁹⁴ Katılımcıların ve harekete hayat veren müntesiplerinin çoğunluğunu oluşturanlar Rusya’da yaşıyordu. Ancak toplantının Rus polisinin baskıları ve Yahudiler üzerindeki tahakkümü nedeniyle Rusya’da yapılması imkansızdı.¹⁹⁵ Toplantının nerede yapılması gerektiği konusunda birçok yer belirtildiyse

(en masse) Talmud’da yasaklanmıştır. Yusuf Süha Sonuç, *Başlangıcından Günümüze Dini Siyonizm*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2017, s. 16.

¹⁹¹ Ali Arslan, *a.g.e.*, s. 36.

¹⁹² Yaklaşık 25.000 kişi kadardı. <https://archive.jewishagency.org/historical-aliyah/content/28841/> (E.T.: 26.11.2023)

¹⁹³ Goldstein, “The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective”, s. 50.

¹⁹⁴ Goldstein, “The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective”, s. 52.

¹⁹⁵ S. M. Dubnow, *History of The Jews in Russia And Poland From the Earliest Times Until the Present Day*, Rusçadan çeviren: I. Friedlaender, The Jewish Publication Society of America, Cilt: 2, Philadelphia, 1918, s. 376.

Almanya'nın Yukarı Silezya bölgesinin (bugünkü Polonya) Kattowitz şehrinde olması kararlaştırıldı.

3.2. KURUMSALLAŞMA: 1884 KATTOWITZ KONFERANSI

Sorunları çözmek ve birlikte güçlü bir göç organizasyonu gerçekleştirebilmek için Kattowitz'de konferans düzenlemek isteyen Siyon Aşıkları, tüm imkanlarıyla bir seferberlik halindeydiler. Özellikle Pinsker, Mohilever ve Rabinowitz işbirliği konferansın gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynadı.¹⁹⁶ Kattowitz'de yapılması planlanan toplantının, Moses Montefiore'nin 100. Doğum gününe denk gelen 26 Ekim 1884 (İbrani takvimine göre 8 Heshvan 5645) tarihinde gerçekleştirilmesi karar verildi.¹⁹⁷ Toplantı gününün Montefiore'nin doğum gününe getirilmesi hareket içerisinde son derece manidar ve etkili olmuştur. Zira Montefiore'nin Rus Yahudileri nezdinde itibarı yüksekti. 19. yüzyılın ikinci yarısında pogromların geliştiği bir dönemde, Rus Yahudilerine yokluk ve sefalet karşısında kol kanat germiş, nüfuzunu kullanarak Rus Çarı ve bakanlarıyla görüşerek dindaşlarının ayrımcı yasalar ile ötekileştirilmesini engellemek istemiştir.¹⁹⁸ Ayrıca Filistin'e yerleşim bölgelerine sağladığı destek itibarıyla de Yahudiler arasında hayırsever, saygın birisi olarak tanınıyordu. Toplantı, delegelerin geç gelmesi, özellikle Pattle of Settlement'de bulunan delegelerin ulaşımında zorluk yaşaması nedeniyle tehir edilerek ileri bir tarihte yapılması kararlaştırıldı. Nihayetinde konferans, 6-11 Kasım tarihleri arasında 36 delegenin katılımıyla Kattowitz şehrinde B'nai B'rith'in Lozy Concordia Locası No. 4 salonunda gerçekleşti.¹⁹⁹

Yerel örgütlenmeyi bırakıp merkezi örgüte geçmek isteyen Siyon Aşıklarının motivasyonları şunlardı: Öncelikle etkili yardım toplamak ve hayırseverliğe bağlı kalmamak için güçlerinin birleştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu gördüler.²⁰⁰ Kattowitz Konferansı, 1897'de gerçekleşecek Basel'deki siyonist kongrenin hazırlık aşaması, bir

¹⁹⁶ Israel Cohen, *A Short History of Zionism*, Frederick Muller Ltd., London, 1951, s. 32.

¹⁹⁷ Goldstein, "The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective", s. 52.

¹⁹⁸ Eugen Wolbe, *Dünyanın En Ünlü Yahudisi Sör Moses Montefiore*, çev. Esat Mermi Erendor, Aksoy Yayıncılık, 2000, s. 80-81.

¹⁹⁹ Josef Frotz, "Fifty Years after the Katowice Conference", *In Commemoration of the 50th Anniversary of the Katowice Conference*, Lehçeden İngilizceye çeviren: Leon Chameides <https://www.jewishgen.org/yizkor/katowice/kat020.html> (E.T.: 9.11.2023).

²⁰⁰ Cohen, *A Short History of Zionism*, s. 32.

nevi fragmanıdır. Kattowitz ve Basel konferansı arasında organik bir bağ olmamakla birlikte her ikisi de Yahudi halkının geleceğinde bir dönüm noktası olmuştur. Zira Kattowitz ile Yahudi çözümünün konumu Filistin olarak belirlenmiştir. Konferans, yönteminin ulusçu bir tavırla belirlenmesi ve Yahudilerin bir özgüvenle hareket etmesini sağlaması bakımından önemli bir yere sahiptir. Yahudi iradesi, özgür yaşam ve Filistin adına 1884 yılında beyanını gerçekleştirmiştir. Pinsker, iki yıl önce eserinde bu duruma ilişkin şöyle yazmıştı:

“Uygun, tek çözüm, bir Yahudi ulusunun, kendi topraklarında yaşayan bir halkın yaratılmasında, Yahudilerin kendini özgürleştirmesiyle; milletler arasında bir millet eşitliğinde, kendilerine bir yurt edinerek ulusların saflarına geri dönmelerindedir.

Bir sürgünden diğerine dolaşmaya mecbur kalmamamız için geniş, verimli bir sığınak ülkesine, kendimize ait bir merkeze sahip olmamız gerekir. Şimdiki an, bu plan için en uygun olanıdır.”²⁰¹

Yossi Goldstein’e göre, Siyon Aşıkları Hareketi’ni oluşturan iki kıvılcım vardı: Bunlardan ilki Rusya ve Doğu Avrupa’da sosyoekonomik anlamda sıkıntıda olan büyük bir Yahudi nüfusa çözüm bulunması, ikincisiyse Leon Pinsker gibi aydın Yahudilerin özgürce yaşayabilecekleri toprağın Yahudiler için yegâne kurtuluş olduğu düşüncesi idi.²⁰² Yahudilerin dini-etnik kimliklerinden dolayı uğradığı baskılar ve Yahudi maskilimin çözüm hususunda cesaret verici adımları, onları harekete geçiren iki temel etkendi. Kattowitz Konferansı, bu adımların tezahüründen başka bir şey değildi. 1884 Kattowitz Konferansı, Doğu Avrupa Yahudileri nezdinde kutsal topraklarda bir yuva kurmayı hedefleyen Yahudi ulusal hareketin kuruluşunu simgelemektedir.²⁰³ Konferansa Paris, Londra, Varşova, Moskova, S. Petersburg, Odessa, Riga, Bialystok, Stanislav gibi Orta ve Doğu Avrupa bölgelerinden gelen delegelerin katılması hareketin büyümesine, dolayısıyla desteğin artmasına yol açtı. Aynı zamanda yerel Yahudi derneklerinin açılmasına da örnek teşkil etti. Özellikle Viyana’da Kadimah, Berlin’de Ezra, Londra’da B’nei Zion, Amerika’da New York’ta Shove Zion, Philadelphia’da

²⁰¹ *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*, s. 50-51.

²⁰² Goldstein, “The Beginnings of Hıbbat Zion: A Different Perspective” s. 34.

²⁰³ Goldstein, “The Beginnings of Hıbbat Zion: A Different Perspective”, s. 55.

Chovevei Zion gibi Yahudi derneklerinin faaliyetlerine ilham oldu.²⁰⁴ Amerikalı Yahudi oryantalist Richard James Horatio Gottheil (1862-1936) hareketin siyonist düşüncedeki önemini şöyle açıklamıştır:

“Siyon Aşıkları, kendilerinin hayal ettiğinden daha büyük bir davanın kürekçileri olarak görülmelidir; çünkü Filistin'e yönelik olarak yarattıkları ve Rusya'da merkezileştirdikleri temel ilgi olmasaydı, Herzl sonrası siyonizminin oraya nüfuz etmesi zor olurdu.”²⁰⁵

Kattowitz Konferansıyla birlikte Filistin'de fiili bir çalışmayı ve kolonizasyonların geliştirilmesini öngören program kabul edilerek Odessa ve Varşova'da hareketin yönlendirilmesini sağlayacak iki komite kurulmuştur.²⁰⁶ Bu iki komite, Avrupa'daki faaliyetlerin yürütülmesinde merkezi rol üstlenmiş, Siyon Aşıkları'nın önemli bir üssü olmuştur. Merkez komitede Pinsker, Mohilever, Mandelstamm, Charles Wohlrauch, Wissostzky, Sigmund Simmel, Moses Moses ve Samuel Joseph Fuenn²⁰⁷ (1818-1890) bulunuyordu.²⁰⁸ İlk dönemlerde fikirsel ve örgütsel anlamda birbirinden kopuk ve yerel olan bu hareket, Kattowitz konferansı sonrası doğuda ve batıdaki Yahudi gruplarının koordinasyonunu oluşturmada büyük fayda sağlamıştır.²⁰⁹ Pinsker, konferansın kapanış konuşmasında dindar ve seküler gruplar arasında bir birlikteliğin olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi.²¹⁰ Bunun yanı sıra konferansın en büyük kazanımlarından biri de özgüven olmuştur. Mohilever, Pinsker, Lilienblum, Smolenskin ve diğer önemli isimlerin öncülüğünde yayılan bu özgüven ruhu, Avrupa Yahudileri nezdinde bir uyanışın ilk ayak sesleri, Yahudiler nezdinde Siyon'a bağlılığın ve *Palestinophile* olmanın ortaya çıkışıydı. Siyon Aşıkları, 1887 yılında Druskininkai'te ikinci bir

²⁰⁴ Gottheil, *a.g.e.*, s. 72. Bkz. Executive Committee of the Editorial Board and J. de Haas, “Chovevei Zion (Lovers of Zion)”, *Jewish Encyclopedia*, <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/4358-chovevei-zion> (E.T.: 10.11.2023)

²⁰⁵ Gottheil, *a.g.e.*, s. 73.

²⁰⁶ Boyer, *a.g.e.*, s. 73.

²⁰⁷ Siyon Aşıkları'nın ilk üyelerinden biri olan Fuenn, hareketin Vilna'da kuruculuğunu ve başkanlığını yaptı. Merkez komiteye seçilmesiyle hareket içerisindeki etkinliğini artırmıştır. Birçok dergide yazarlık ve editörlük görevinde bulunan Fuenn, Yahudi biyografi sözlüğü olan *Keneset Yisrael*'i, hazırladı. Aynı zamanda Talmud, Mişna, İncil, İbrani Ortaçağ filozofları ve şairlerini kapsayan *Ha-Ozar* adlı sözlüğü hazırlayarak İbrani sözlük bilimine önemli katkılarda bulundu. Yehuda Slutsky, “Fuenn, Samuel Joseph”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 7, 2007, s. 305-306.

²⁰⁸ I. Klausner, “Kattowitz Conference”, *Encyclopedia of Zionism and Israel*, ed. Raphael Patai, Herzl Press, Cilt: 2, 1971, New York, s. 656.

²⁰⁹ Volovici, “Leon Pinsker's “Autoemancipation!” and the Emergence of German as a Language of Jewish Nationalism”, s. 56.

²¹⁰ Klausner, “Kattowitz Conference”, s. 656.

konferans düzenlendi. Ardından 1889'da Vilna'da bir üçüncü konferans düzenleyerek hareketin geleceğine yönelik planlamalarda bulundu.²¹¹ Bu konferanslarla hem hareket kabiliyetini hem üye sayısını hem de etki alanını genişleten dernek, Yahudiler nezdinde bilinirliğini artırmış ve tüm Avrupa sahasını kapsayan bir çalışma yürütmeyi amaçlamıştır. 1887'de Druskininkai'te gerçekleştirilen toplantıda maskilim ve Ortodoks Yahudiler arasındaki ayrışma, hareketteki eksiklikler, kültürel ayrılığı derinleştirmiş, Pinsker bunun sonucunda istifa etmiş olsa da yapılan baskılar sonucunda görevini tekrardan yürütmesine karar verilmiştir.²¹² Toplantıda sorunlar tam anlamıyla çözülememiş, tartışmalar sönük kalmaya devam etmiştir. 1889'da "sevindirici" bir haber geldi: *Ha-Meliz* editörü Zederbaum, St. Petersburg'da Rus yetkililer görüşmesinde Siyon Aşıkları'nın Rus hükümeti tarafından tanınacağı bilgisini verdi.²¹³ Yapılan konferanslar ve çalışmalar meyvesini vererek 1890'da *Odessa Komitesi* olarak bilinen, resmi adıyla *Filistin ve Suriye'de Yahudi Ziraatçıları ve Zanaatkarları Destekleme Derneği* kuruldu, derneğe de vefatına kadar Pinsker başkanlık etti.²¹⁴ Rus hükümeti nezdinde yasadışı bir Yahudi topluluğunun legalleşmesi, zorlukla yürütülen çalışmaların bir başarısı olarak görüldü.²¹⁵ Ayrıca Odessa Komitesi'nin açılışı ile Rus hükümeti nezdinde yasal bir kurum haline dönüşen Siyon Aşıkları, hareket kabiliyetini artırarak göç için oluşturulacak fon sağlama ve toplantı yapma hürriyetine sahip olmuştur. Rehovot ve Hadera'da yeni koloniler kurulması için para toplanmış, Almanya, Fransa ve İngiltere'de faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır.²¹⁶ 1891'de Pinsker ölümüyle Odessa Komitesi'nin liderliğine, Vilna Konferansı'nda komitenin mütevelli heyeti seçilen Abraham Gruenberg (1841-1906)²¹⁷ seçilmiştir. Komitenin bir sonraki lideri ise dünya siyonizminin önemli isimlerinden biri olan Menahem Ussishkin (1863-1941) olacaktır.

²¹¹ Cohen, *A Short History of Zionism*, s. 33.

²¹² Yossi Goldstein, "Reflections on The Failure of The Lovers of Zion", *Journal of Modern Jewish Studies*, Cilt: 14, Sayı: 2, 2015, s. 232.

²¹³ Goldstein, "Reflections on The Failure", s. 234.

²¹⁴ Cohen, *A Short History of Zionism*, s. 32-33.

²¹⁵ Vital, *a.g.e.*, s. 175.

²¹⁶ Greilsammer, *a.g.e.*, s. 34.

²¹⁷ Yehuda Slutsky, "Gruberg (Grinberg), Abraham", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 8, 2007, s. 111.

3.3. FİLİSTİN'E YAHUDİ GÖÇÜ VE YAHUDİ KOLONİLERİ

Filistin'e Yahudi göçleri 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Bu göçe *Aliya* adı verilmiş olup sözlük anlamında “yükseliş” demektir. Filistin dışında başka topraklara gerçekleşen göçlere ise *Yerida* yani “alçalış” anlamına gelen terim kullanılmıştır. Bireysel imkanlar ve hayırsever Yahudilerin destekleriyle başlayan bu göçler, amaçsal ve araçsal olarak farklılık gözetmiştir. Gelecekte göçlerin amacı, devlet olmak için siyasal altyapıyı oluşturmak ve siyonizme hizmeti esas olacaktır. Ancak gerek Siyon Aşıkları öncesi gerekse Siyon Aşıkları döneminde bireysel göçler, belli bir siyasal hedeften ve devletleşme amacından uzaktır. Siyon Aşıkları, hedefler ve amaçlar esasından bakıldığında Yahudi halkının güvenli bir yurt amacını gerçekleştirmek ve kendi ayaklarının üzerinden duran bir toplum yaratmak ilk önceliği idi. Yazar Peter Edel, Filistin'e gerçekleşen ilk göçlerin ve kurulan Yahudi kolonilerinin amacını şöyle değerlendirmektedir:

*“Aslında her Rus kökenli Yahudi, Filistin'e bir Yahudi devleti kurmak üzere göç etmeye rıza göstermediğinden, bu ilk göç akınlarının amacına hizmet edip etmediği görecelidir. Rus kökenli Yahudiler büyük gruplar halinde, antisemitizm korkusundan Batı Avrupa ve Amerika'ya kaçtılar. Ancak antisemitizm karşılına, özellikle Batı Avrupa'da daha da güçlenmiş bir şekilde çıktı.”*²¹⁸

Rus pogromlarından kaçan Yahudiler Amerika, İngiltere ve Batı Avrupa'ya kaşırsalar da antisemitizmin sürekli peşlerinde olduğu gerçeğiyle yüzleşmek durumunda kaldılar. 1917'de yazılan tarihe *Balfour Deklarasyonu* olarak geçen ve Filistin'de bir Yahudi yurdunun kurulmasını destekleyen İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour (1848-1930), Yahudilerin konumunun benzersizliğine dikkat çekmiş ve Yahudinin dini, ülkesi ve ırkının birbiriyle bağlantılı olduğunu söylemiştir.²¹⁹ Toprak, milliyet ve din kavramlarını Yahudi kimliği üzerinden değerlendirildiğinde Balfour'un yorumu, Yahudi-toprak ilişkisini anlamlandırmada önemli bir ayrıntıdır. Antisemitizmin bir hayalet gibi Yahudilerin peşlerinden geleceği düşüncesi, özgürlük ve gelecek umutlarının nerede gerçekleşeceği sorusunu akıllara getirmektedir. Nitekim Yahudi dinine göre Yahudiler Filistin topraklarını seçmemiştir, Filistin toprakları Yahudilere

²¹⁸ Peter Edel, *Siyonizm'in Tarihi Yıldızın Gölgesi*, çev. Burak Sengir, Ceylan Yayınları, 2008, s. 104-105.

²¹⁹ Sokolow, *a.g.e*, s. xxx.

bahşedilmiştir. Daha doğrusu Tanrı tarafından seçilmiş bir milletin seçilmiş toprakları kanaati mevcuttur. Dini referansların millet-din birlikteliği gibi bir bütünü oluşturan Yahudi kimliği üzerinde etkisi son derece güçlüdür. Dolayısıyla Filistin toprakları bir sadece göç edilen bir yer değil, kutsiyet atfedilen bir mekandır. Her ne kadar Pinsker ve seküler Yahudiler nezdinde bu durum öyle olmasa da muhafazakâr Doğu Avrupa Yahudilerinin ve Siyon Aşıkları'nın çoğunluğunu oluşturan zihin dünyasındaki göçün motivasyonu buradan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte başta Pinsker ve Siyon Aşıkları'nın Doğu Avrupa'da gösterdiği yönlendirme ve ilgi olmasaydı Herzl sonrasında gelişecek siyonist anlayışın Doğu Avrupa ve Rusya'da etki göstermesi zayıf olacaktı.²²⁰ Siyon Aşıkları'nın 1889'da Vilna'da yaptığı toplantıya baktığımızda sayıları otuz beşe yükselmiş ve etki sahasını genişletmiştir. Zengin Yahudilerden aldığı destekle Doğu Avrupa'dan özellikle Rusya ve Galiciya'da bulunan Yahudilere göç etmeleri için destek vermiştir.²²¹ Motivasyon ve harekete geçme isteğinin karşısındaki en büyük zorluksa maddi kaynakların yetersizliği olmuştur. Filistin'e göçen bir ailenin masraflarının 3000 ruble ve Siyon Aşıkları'nın yıllık gelirinin 50.000 ruble olduğu düşünüldüğünde finansal anlamda ciddi bir mali yükümlülükle karşı karşıya olduğu apaçıktır.²²² Göçün dinamik ve pratik olarak işletilmesi hususunda Yahudi hayırseverlerin desteğini kazanmak için uğraşan Pinsker, Siyon Aşıkları Hareketi'nin lideri olmasıyla birlikte Yahudi cemaatleri arasında hareketin yaygınlaşması ve destek sağlanması adına büyük çabalar gösterdi. Özellikle Baron Rothschild ile birebir yakın temaslarda bulunan Pinsker, Rothschild'den Filistin'de kolonizasyonlara destek ve yeni topraklar edinmek için söz aldı.²²³ Ancak Filistin'e göçmen olarak gelen Yahudilerin birçoğu tarımsal konularda yetkin değildi. Çünkü Avrupa Yahudilerinin çoğunluğu işçi, tüccar ve zanaatkardı. Mali yetersizliklerin üstüne bir de zirai konulardaki bilgisizlik ve eksiklik, *moshavot*'u²²⁴ başarısız duruma düşürecek hale getirdi.²²⁵ Rothschild yeni kolonilere

²²⁰ Chaim Weizmann ve Richard Gottheil, "What Is Zionism?", *Zionism and The Jewish Future*, The Zionist Organisation, London, 1918, s. 24.

²²¹ Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, Pınar Yayınları, 3. Baskı, 2022, s. 23-24.

²²² Mim Kemal Öke, *Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Üçdal Neşriyat, 1982, s. 37.

²²³ Greilsammer, *a.g.e.*, s. 37.

²²⁴ Koloni anlamına gelmekle birlikte özel teşebbüsün arazisinde kurulmuş, bireysel çiftlik ve tarım arazilerinin olduğu Yahudi köylerine verilen addır. Bir tarım topluluğu olmakla birlikte Kibbutz'lara benzemektedir. Emek ve işgücü ön plandaydı. Bu tarım çiftliklerini Arap modeli ve batı modeli olmak üzere iki farklı tarım modeli etkilemişti. Yahudiler bölgedeki yerlileri tarım eğitici olarak işe alarak fayda sağlamıştı. Rothschild'in destekleri sayesinde batı modelini öğrenerek farklı bir modelle ürün yetiştiriciliği yaptılar. Batı modelinde bilimsel bir anlayış doğrultusunda tarım öğrenimi ve tarım araçlarının uygulanması söz konusuydu. Arap modeli daha çok geleneksel yöntemlere dayanıyor ve kas

destek sağladı ve yeni tarım sahaları satın alarak arazileri genişletti. Teknik bilgi konusunda Fransa'dan tarım uzmanlarına göndererek çiftçilerin modern tarıma dayalı bir işgücüyle çalışmasını sağladı.²²⁶ Rothschild'in bu destekleri, sayesinde Rishon le Zion'da şarap mahzeni, Petah Tikva'da parfüm fabrikası, Zichron Yaakov'da bir cam fabrikası inşa edildi.²²⁷ Öyle ki üzüm bağları konusunda uzmanlaşan yerleşimciler, bir şarap endüstrisi oluşturarak ciddi verim sağlamış, yurt dışına ihraç edilmesinin yolu açılarak iyi bir noktaya gelmişlerdir.²²⁸ Rothschild'in bu destekleri ile Siyon Aşıkları'nın faaliyetleri noktalanmaktan kurtulmuş, ekonomik olarak bir rahatlama sağlanarak göç ve kolonizasyon çalışmaları devam edebilmiştir. Ayrıca Siyon Aşıkları, kendi hedefleri doğrultusunda bir Yahudi topluluğu hedeflemiş, siyasi imtiyazlar alarak bunu başarmaya çalışmıştır.²²⁹ Bunun için Osmanlı hükümetiyle aracılar vasıtasıyla görüşmelerde bulunmuştur. Bu tür görüşmeler Siyon Aşıkları kurulmadan önce de gerçekleşmişti. 1870'de Netter'in girişimleriyle kurulan Mikveh Israel'in kuruluşu bu duruma bir örnektir. Bu ziraat okulu, bir okul olmanın ötesine geçmiş, gelecekte kurulacak kolonilere ve tarımsal yerleşimcilere bulundukları alanda tarım ve çiftçilik faaliyetleri yürütmeyi öğretmiştir. Dolayısıyla Filistin topraklarında Yahudi varlığının teminatını sağlamada önemli rol oynamıştır. Bu okulda eğitim gören yerleşimciler, kolonilere önemli katkılar sağlayacak tecrübeler edinmiştir. Zira Mikveh Israel 6 yıllık bir eğitim veriyordu ve bu okulda üç yıl teori dersleri, üç yıl da pratik dersler olmak üzere bir eğitim müfredatı söz konusuydu.²³⁰ Ayrıca tarımsal eğitim merkezi olmanın yanında yeni gelen göçmenlere de maddi manevi yardımcı olmuştur. Mikveh Israel, Filistin'de kurulan eski bir yerleşim ve okul görevi ifa etmesinden dolayı gelecekte siyonizmin gelişimi açısından mühim bir öneme haiz olmuştur.

1882'de maddi imkansızlıklar ve yokluklar içerisinde kurulan Rishon le Zion, ilk kolonilerden biriydi. 2000 dönümlük arazi üzerinde kurulan bu kolonide badem, dut, üzüm, tahıl ve birçok meyve ağaçları yetiştiriliyordu ve bu kolonide İbranice eğitim

gücüne dayalı bir anlayışla araziler işleniyordu. Ran Aaronsohn, "The Beginnings of Modern Jewish Agriculture in Palestine: "Indigenous" versus "Imported", *Agricultural History*, 1995, Cilt: 69, Sayı: 3 (Yaz, 1995), s. 438-440.

²²⁵ D. Weintraub, M. Lissak ve Y. Azmon, *Moshava, Kibbutz, and Moshav: Patterns of Jewish Rural Settlement and Development in Palestine*, Cornell University Press, 1969, s. 4.

²²⁶ Kessler, *a.g.e.*, s. 7.

²²⁷ Kessler, *a.g.e.*, s. 7.

²²⁸ Weintraub, Lissak ve Azmon, *Moshava, Kibbutz, and Moshav*, s. 4.

²²⁹ Zionist Central Bureau, *a.g.e.*, s. 8.

²³⁰ Friedenwald, *Lovers of Zion*, s. 8.

veren bir okul ve sinagog da mevcuttu.²³¹ 1882’de Ekron, Gadrah, 1883’te Waad El Chanin, 1888’te Kustinyeh, 1890’da Rehovot, Chedera kolonileri kuruldu ve 1878’te Kudüslü Yahudiler tarafından kurulan Petah Tikva ise 1885’te yeniden faaliyete geçirilen kolonilerden biri oldu.²³² Petah Tikva, Filistin topraklarında kurulan ilk yerleşim olması nedeniyle Yahudiler tarafından *moshavot*’un *annesi* adıyla anılmıştır.²³³ Bu koloniler, Yahudilerin *Yahuda* dedikleri, Lut Gölü’nün batısına kalan bölgede kurulmuştur. Bu kolonilerin kalkınması ve ödemelerin sorunsuz devam etmesinde Baron Rothschild’in sübvansiyonlu kredileri, yerleşimlere nefes olmuştu. Bal, şarap, kayısı, zeytin, üzüm bağları, birçok tahıl üretiminin yapıldığı arazilerde, toprağa bağlı bir Yahudi insanının yaratıldığını da unutmamak gerekir. Yahudi tarihini incelediğimizde Yahudilerin toprağa bağlı işlerle meşgul olmaktan ziyade ticaret ve zanaatkarlıkla iştigal ettiği görülür. Filistin’e yapılan göçlerle yeni bir Yahudi imajı çizilerek tarımsal üretim sahasında bir Yahudi-toprak ilişkisinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu üretim sahası Galile ve Suriye bölgesinde de devam ederek genişlemiştir. Bu bölgelerde Sichron Jacob, Samarin, Shevaye, Em Jemal, Rosh Pinah, Mishmar Hajarden, Ain Sejthim Mechnayim, Miron gibi bölgelerde koloni yerleşimlerine öncü ve destek oldu.²³⁴ 1889’da Vilna yapılan Siyon Aşıkları toplantısında alınan karara göre, hareketin gelirinin %70’inin eski kolonilerin ihtiyaçlarını karşılamada %30’nun da yeni arazi satım alımlarında kullanılmasına karar verilmiştir.²³⁵ 1882-1889 yılları arasında gelişen kolonizasyonların yürütülmesini Siyon Aşıkları yapmış ve hayırsever Yahudi destekleri ise bu itici gücün arka planını oluşturmuştur.²³⁶ Bu kolonilere 120 bin ruble katkı sağlayan Siyon Aşıkları, Petah Tikva ve Chedera’da süt çiftlikleri kurarak hayvancılığa başlamış, Almanya’daki *Gymnasium* örneğinden hareketle Yafa’da bir okul kurmuştur.²³⁷

1891 yılına gelindiğinde Pinsker’in ölümü, Siyon Aşıkları içerisinde bir şok etkisi yarattı. Hareket, yönetimde ve kolonilerde oluşan sorunlara karşı Pinsker’in birleştirici

²³¹ Friedenwald, *Lovers of Zion*, s. 9.

²³² Friedenwald, *Lovers of Zion*, s. 9-12.

²³³ Mustafa Balcıoğlu, Sezai Balcı, *Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu*, Erguvani Yayınevi, Ankara, 2017, s. 44.

²³⁴ Friedenwald, *Lovers of Zion*, s. 12-13.

²³⁵ M. Glücksohn, “The Work of The Chovevei Zion: A Contribution to the History of Palestinian Colonization” *Zionist Work in Palestine*, ed. Isral Cohen, Zionist Central Office, 1911, s. 162.

²³⁶ R. Gottheil, “The History of Zionism”, *Zionism and The Jewish Future*, ed. H. Sacher, The Macmillan Company, New York, 1916, s. 122.

²³⁷ Friedenwald, *Lovers of Zion*, s. 14.

gücünden yoksun kalmıştı. Artık maskilim-Ortodoks fikir ayrılıklarında Yahudi gruplarını teskin eden ve yol gösteren bir lider yoktu. Odessa Komitesi yeni lider olarak Abraham Grinberg'i seçti. Grinberg ile Siyon Aşıkları, yeni sorunların tam ortasında kaldı. Rusya'dan bazı grupların Filistin'e toprak alımı için elçiler göndermesi, arazi satışlarında spekülasyonlara neden olarak kafa karışıklığına yol açmış, ortak hareketten yoksun bir anlayışla yapılan bu çalışmalar Odessa Komitesi'ni çaresiz bırakmıştı.²³⁸ Bu olay ve arazi satışlarında çıkan spekülasyonlar, yerel yöneticilerin, dolayısıyla Babıali'nin yakın takibine sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti, Filistin bölgesine gerçekleşen göçlere karşı bazı önlemler almak mecburiyetinde kalmıştır. Zira 1881-1899 yılları arasında Filistin'e büyük çoğunluğu Rusya'dan olmak üzere göç eden Yahudi sayısı 25.000 kişiden az değildi.²³⁹ Dolayısıyla Yahudi göçüne ve yabancılara toprak satışına dair kısıtlamalar çıkartarak arz-ı Filistin'de cereyan eden gelişmelerin önüne geçmek istemiştir.

3.3.1. Osmanlı Devleti'nin Yahudi Göçüne Bakışı

Osmanlı Devleti, arz-ı Filistin olarak nitelendirdiği bu göç coğrafyasını üç farklı bölge olarak tanımlamıştır: Galile olarak anılan yere Akka; Belka, Samarya ve Batı Şeria bölgelerine Nablus; Yudea olarak bilinen yere ise Kudüs sancağı demiştir.²⁴⁰ 19. yüzyılın son çeyreğinde bazı önemli isimler aracılığıyla Filistin'e Yahudi göçü gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu tekliflerden ilki İngiliz Evanjelist Laurence Oliphant (1829-1888) tarafından Belka'da dört milyon küsur bir arazide bir Yahudi kolonisi kurma isteği teklifi olmuş ancak Meclis-i Vükela tarafından kabul edilmemiştir.²⁴¹ Bir diğeri de Gazeteci Philipp Michael Newlinski (1841-1899) aracılığıyla gerçekleşmiştir. Newlinski teklifinde Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlere karşı mali borç yükü altında olmasına karşılık Avrupalı en büyük sermaye sahibi Yahudilerin destek sağlayarak yardımda bulunacağını ve Avrupa'da Yahudi gazete sahiplerinin vereceği manevi destekler sunacağını vaat etmiştir. Karşılığındaysa Arz'ı Filistin topraklarında

²³⁸ M. Glücksohn, "The Work of The Chovevei Zion", s. 164.

²³⁹ Engel, *a.g.e*, s. 33.

²⁴⁰ Bayram Kodaman, Nedim İpek, "Yahudilerin Filistin'e Yerleştirilmeleriyle İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Lâyiha", *Belleten*, Cilt: 57, Sayı: 219, s. 568.

²⁴¹ BOA, Y. A. RES, 5/58 (29 Cemaziyelevvel 1297 / 9 Mayıs 1880).

Yahudi kolonisi kurulmasını istemiştir.²⁴² Newlinski bununla yetinmeyerek teklifinin yerine getirilmediği takdirde Yahudilerin başka yollara başvuracağını söylemiş, Yahudilerin akıllı ve zengin olduklarını belirterek meseleyi halledebileceklerini belirtmiştir. 28 Nisan 1882’de Osmanlı, Filistin’e göç etmek isteyen Yahudilerin kabul edilmeyeceğini bildiren bir yazı yayınlamış ve bu bildiri daha sonra Odessa’daki Osmanlı başkonsolosluğu ofisine asılarak başta Rus Yahudileri olmak üzere bir büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur.²⁴³ Siyon Aşıkları’nın bu dönemde göç faaliyetlerinin durma noktasına gelmesinin sebeplerinden biri de bu olumsuz havanın tüm hareket içerisinde hissedilmesi olmuştur. Aynı dönemde Filistin’e Yahudi göçü sayıca az olarak gerçekleşirken Rusya’daki Yahudilerin büyük kısmının Amerika’ya göç etmesi, umutların gölgelenmesine, Filistin’de kültürel ve manevi Yahudi merkezi hayallerini suya düşüren durumlardan biri olmuştur.²⁴⁴ Öyle ki 1881-1899 yılları arasında ABD’ye göç edenlerin yıllık ortalaması 23 bin kişiydi.²⁴⁵ Bu istatistik, aynı yıllar arasında Filistin’e Yahudi göçünün toplam sayısına neredeyse eşitti. ABD’nin cezbediciliği ve o yıllarda yeni bir hayata başlamanın odak noktası olmasıyla artık Yahudi göçünün yeni başkentiydi. Avrupa ise Yahudiler nezdinde bir çıkış limanı olma konumuna gelmişti. ABD ve Avrupa arasında bir tercihte bulunmayanların yönü durumundaki Filistin toprakları, tam bir muammaydı, belirsizlikle çevrili bilinmeyene bir yolculuktu. Ancak siyon sevdasını yüreğinde hisseden ve bu şuur üzerinde hareket edenler için Filistin, kutsal topraklara gitmenin ötesinde bir anlam taşıyordu.

Osmanlı Devleti, 1886’da Arz-ı Filistin topraklarına göç yasağına rağmen Romanya’dan Hayfa’ya gelen Yahudilere iskân izni veren sorumlular hakkında tahkikat yapılması ve bu yasağın muntazam şekilde devam ettirilmesine yönelik karar vermiştir.²⁴⁶ Bu karar, Osmanlı hükümetinin Yahudi göçlerine karşı tutumunu gösteren önemli durumlardan biri olmuştur. 1880’li yılların sonuna kadar Filistin’e Yahudi göçünün engellenmesine yönelik Osmanlı’nın aldığı tedbirler işe yaramıştı. Ancak 1890 sonrası arazi satışlarına engel olamamıştı. Burada yerel yöneticilerin zaafiyeti ve çalışan memurların arazi satışlarında iltimas geçmesi ve rüşvet yemesi, Osmanlı hükümetinin

²⁴² BOA, Y. PRK. TKM, 38/51 (23 Mart 1297 / 4 Nisan 1881).

²⁴³ Neville J. Mandel, “Ottoman Policy and Restrictions on Jewish Settlement in Palestine: 1881-1908: Part I”, *Middle Eastern Studies*, Cilt: 10, Sayı: 3 (Ekim 1974), s. 313.

²⁴⁴ S. M. Dubnow, *Die Neueste Geschichte Des Jüdischen Volkes 1789/1914*, Almancaya çeviren: Elias Hurwicz, Jüdischer Verlag, Cilt: 3, Berlin, 1923, s. 328.

²⁴⁵ Howard Marley Sachar, *The Course of Modern Jewish History*, A Delta Book, New York 1958, s. 306.

²⁴⁶ BOA, ŞD, 2275/34 (20 Şevval 1303 / 10 Temmuz 1302 / 22 Temmuz 1886).

başarısızlığının perde arkasıydı. Ayrıca Siyon Aşıkları'nın Filistin'den arazi satın alması hem arazilerin değerini yükseltmiş hem de arazi satışlarında spekülasyona neden olmuştu.²⁴⁷ Ayrıca 1891'de Rusların, Moskova'da yaşayan 20 bin Yahudiyi sürgüne göndermesi hareket içerisinde başta Pinsker'in umutlarına gölge düşürmüştür. Filistini olmazsa olmaz görmeyerek Arjantin'de Yahudi kolonileri kuran Baron Maurice de Hirsch'in (1831-1896) planlarını uygun bulan Pinsker, Yahudiler için Filistin topraklarının manevi merkez, Arjantin'i de siyasi merkez olarak sürdürülmesini birbiriyle çelişmez olarak görmüştür.²⁴⁸ Tüm bu gelişmelerin kararsızlık, umutsuzluk ve zorlukların pençesinde bir hareketin çalışmalarını sekteye uğratiyordu. Pinsker'in ömrünün son dönemlerindeki bu fikir, başta Lilienblum olmak üzere maskilim ve Ortodoks kesim tarafından kabul görmemişti.

1889 yılında kültürel siyonizmin kurucusu Ahad Ha'am'in, *Ha-Meliz* dergisinde "Lo Zu Haderech"²⁴⁹ (Yol Bu Değil) adlı bir makalesi yayınlandı. Ha'am makalesinde, "*bin sekiz yüz yıl boyunca topraklarımızın sömürgeleştirilmesi ve halkımızın kurtuluşu için parmağımızı kıpırdatmadan var olmanın mümkün olduğunu gördük; ama altı yıldır kolonilerimizi olması gereken duruma getiremediğimiz için cesaretimiz kırılıyor. Biz sabırsız bir millet değil miyiz?*"²⁵⁰ diyerek koloni çalışmalarına tepki gösteriyordu. Ha'am, Siyon Aşıkları'nın zihinlerindeki kaba materyalizm ruhuna isyan eden bir yazı yazarak hareketin planlarında aceleci bir tavır sergilediğini ve bilim dışı davranışlarda bulunduğunu anlatıyordu.²⁵¹ Rothschild'in finans sisteminin Yahudiler üzerindeki yozlaştırıcı etkisini tenkit etmiştir. Yahudiliğin (cemaat) geri plana atılarak sadece Yahudiler için bir yol sağlamasının komünal ruhu öldürdüğünden ve bireyciliği ortaya çıkardığından bahsetmiş ve bu sistemi eleştirmiştir.²⁵² Yahudilik temasının geri plana itildiğini ve yapılan göç çalışmalarında yerleşimcilerin Yahudilik ruhundan mahrum bırakılarak göç eden sıradan bir Yahudi haline geldiğini söylemiştir. Başka bir yazısında Ha'am, "*Çalışmayı bırakan her hayati fonksiyon, sonunda körelinceye kadar giderek zayıflar ve iki bin yıllık kullanılmama, akla gelebilecek en güçlü işlevi yok etmek için*

²⁴⁷ Mandel, "Ottoman Policy and Restrictions" s. 324.

²⁴⁸ Çakmak, *a.g.e.*, s. 298.

²⁴⁹ Makalenin tamamı için bkz. Achad Ha'am, *Ten Essays on Zionism and Judaism*, İbraniceden çeviren: Leon Simon, George Routledge & Sons Ltd., London, 1922, s. 1-24.

²⁵⁰ Ha'am, *Ten Essays on Zionism and Judaism*, s. 19.

²⁵¹ Jessie E. Sampter, *Guide to Zionism*, Zionist Organization of Amerika, New York, 1920, s. 117.

²⁵² Sampter, *a.g.e.*, s. 117.

*yeterli olacaktır.*²⁵³” diyerek Yahudi kimliğinde oluşacak değişime dikkat çekiyordu. Yahudilik ruhunun doğumu için Filistin’in Yahudi sorununu çözmesi değil, Yahudilik sorununu çözmesi gerektiğini²⁵⁴ belirtmiştir. Ha’am, siyonist düşünce içerisinde Pinsker’in pratik ve Herzl’in politik yaklaşımından ziyade kültürel tasarımına dikkat çekti. Yahudi ulusunun doğuşunda dini ve kültürel ilerlemenin olmazsa olmazlığını savunarak Filistin’in manevi merkez haline dönüştürülmesinin göçün ayrılmaz bir parçası olduğunu vurguladı. Siyonist anlayışın Yahudiliğe ve Yahudi kimliğine çare sunmasında oluşan tenkit ve desteklerin çok katmanlı oluşu, yeniliğin ve yükselişin önünde kimi zaman engeller oluşturmuş kimi zaman da fayda sağlamıştır. Avrupa üniversitelerinde okuyan Yahudilere temas eden Siyon Aşıkları, onların duygularına ve enerjilerine hitap ederek farklı dillere, farklı ülkelere mensup insanları birleştirerek siyona sevdalı bir amaçla müntesipler edindi.²⁵⁵ Avrupa’da eğitilmiş ve donanımlı gençler arasında siyonizm kavramı romantik ve dini bir kavram olmaktan çıkarak ulusal bir bilincin yükselmesini sağlıyordu. Batı’da tüm bunlar yaşanırken Filistin’deki yerleşimlerdeki sorunlar dur durak bilmeden devam etmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti’nin koyduğu yasaklar ve engellemeler devam ederek hareketi hantallaştırmıştır. Odessa Komitesinin kurulması akabinde Osmanlı hükümeti, Rusya’da bir Yahudi komitesinin oluşturulduğu istihbaratını almıştır. Rusyadaki nüfuzları üzerinden Yahudilerin süresiz bir şekilde Filistin’e göç isteğini reddeden Osmanlı Devleti, arz-ı Filistin topraklarına sadece geçici surette alınacakları bilgisini Rus hükümetine bildirmiştir.²⁵⁶ Bu vesikadan hareketle Odessa Komitesi’nin kurulması ile Babıali’nin Yahudi göçlerine dair bilgi sahibi olduğu, Filistin’de gerçekleştirilen kolonizasyon faaliyetleri ve Rusya’daki Siyon Aşıkları’nın çalışmalarına vâkıf olduğu görülmektedir. Ayrıca Siyon Aşıkları, arazi satın alımlarını kolaylaştırmak ve takibini yapmak üzere Paris’te, Odessa’da merkezi bir komite oluşturmuş, Yafa’da ise ofis açarak Filistin göçünü düzenleyen ve işleten bir yapı kurmuştur.²⁵⁷ Böylece hem Avrupa’nın merkezinde hem Rusya’da hem de Filistin’de uluslararası bir iletişim ağı kurarak diplomasi, göç ve yönetim faaliyetlerinin çok yönlü yürütülmesini planlamışlardır. Tüm

²⁵³ Achad Ha’am, *The Spiritual Revival*, çev. Leon Simon, The Zionist, London, 1917, s. 8.

²⁵⁴ Sampter, *a.g.e.*, s. 117.

²⁵⁵ Sokolow, *a.g.e.*, s. 284.

²⁵⁶ BOA, DH. MKT, 1762/31 (3 Safer 1308 / 18 Eylül 1890).

²⁵⁷ G.W. Prothero (ed.), *Zionism*, Historical Section of The Foreign Office, H.M. Stationery Office, London, 1920, s. 22.

bunlar yürütülürken Babıali'ye gerekli istihbarat ve bilgilendirmeler mütemadiyen devam etmiştir. Bu önemli jurnallerden biri de 1891 yılına ait Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı Kaymakam mülazımı Mihran Boyacıyan tarafından çekilen telgraftır. Boyacıyan, Gazze ve Yafa'da büyük araziler alarak köyler kuran Yahudilere karşı iskân verilmemesi, arazi satılmaması, dış ülkelerden ziyarete gelerek bu bölgeye yerleşen Yahudilerin sınırdışı edilmesi yahut Osmanlı tabiiyyetine geçmesi halinde başka bir yere yerleştirilmesi konusunda uyarıda bulunmuştur.²⁵⁸ Osmanlı Devleti, ilk başlarda müsahamakar davranıp Yahudilerin bu bölgede zirai tarım okulu ve koloniler kurmasına müsaade etse de bölgenin demografik anlamda bozulmasını engellemek istemiştir. Avrupalı Yahudilerin Filistin'e yerleşim amacıyla gelenlerinin iskanına izin vermemiş,²⁵⁹ tedbir amaçlı adımlar atarak arazi satışlarını yasaklamış, Yahudilerin Filistin bölgesine iskân edilmesini engellemiştir. Dışarıdan gelen Yahudilerin Kudüs'e ziyaretlerini kısıtlamış, bölgede ticari, zirai faaliyetlerin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Ancak Baron Rothschild, 1893'te Osmanlı hükümetiyle anlaşma sağlayarak desteklediği kolonilerde yerleşimcilerin yaşayabileceği evler kurulabilmesi için inşaat izni almıştı.²⁶⁰ Yine 1893'te Mikveh Israel'in kurucularından Michael Erlanger'in (1828-1892) Kudüs, Hayfa ve Yafa'da bulunan arazilerini Rothschild'in vekili Eli Şayed'e (1844-1922) ²⁶¹ devretmek istediğini belirtmiş ancak Yahudilerin Filistin'e kabul edilmemesi yasağı devam ettiğinden bu istek kabul olunmamıştır.²⁶² Osmanlı hükümeti bir yandan Baron Rothschild'e Filistin'de iskan edilmiş Yahudi nüfusu için izinler verirken bir yandan da yeni bir göçe müsaade etmeyeceğini gösteren adımlar atarak statükoyu devam ettirmeyi tercih etmiştir. Siyon Aşıkları destekçilerinden Aaron Friedenwald'a göre bu tarihlerde 4000 binden fazla yerleşimci ve 24 koloniden oluşan bir Yahudi varlığı Filistin'de mevcuttur.²⁶³

²⁵⁸ BOA. Y. PRK. UM, 23/66 (15 Eylül 1307 / 27 Eylül 1891).

²⁵⁹ BOA, DH. MKT, 1908/19 (5 Cemazeyilahir 1309 / 24 Kanunuevvel 1307 / 5 Ocak 1892).

²⁶⁰ Mandel, "Ottoman Policy and Restrictions" s. 325.

²⁶¹ Elie Scheid, Rothschild'in 1883-1899 yılları arasında Filistin'deki kolonilerin müfettişliği görevini yürüttü. Aynı zamanda Rothschild'in vekili olarak İstanbul'da bulundu ve Osmanlı hükümetiyle Filistin'deki koloniler için diplomasi faaliyetleri yürüttü. Herzl'in yürüttüğü diplomasi ve müzakereleri tehlikeli bularak fikirlerini katılmadı. Yehuda Slutsky, "Scheid, Elie", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 18, 2007, s. 117.

²⁶² BOA, ŞD, 2280/26 (7 Şaban sene 1310 / 13 Şubat sene 1308 / 25 Şubat 1893).

²⁶³ Aaron Friedenwald, *Lovers of Zion*, The Zion Association of Baltimore, 1894, s. 8.

3.3.2. Sorunlar ve Olanaklar Bakımından Koloniler

Osmanlı hükümetinin aldığı tedbirlere rağmen sayıca az da olsa bir Yahudi varlığının Filistin'e göçü sürdürmeyi hatta ileriye taşımaya istekli olduklarını dolayısıyla vazgeçemedikleri görülmektedir. Bugün değilse yarın anlayışı ile hareket etmişlerdir. İmkanlar bakımından yeterli olmasa da gelecekte oluşturulacak yeni olanaklar sayesinde Siyon Aşıkları'nın kademeli olarak örgütlenmesine fırsat tanıyacağını söyleyen Friedenwald, Filistin'in Yahudi kolonizasyonuna uygun olduğunu dile getirmiştir.²⁶⁴ Ayrıca yerleşimci Yahudilerin ilk yerleştikleri yere hayallerini ve umutlarını temsil eden isimler vermişlerdir. Bunlar; Rishon le Zion (İlk Siyon), Zichron Yaakov (Yaakov'un Anıtı), Rosh Pina (Köşe Taşı) ve Petah Tikva (Umut Işığı).²⁶⁵ Bu yıllarda ciddi maddi zorluklar, göçün sürdürülmesini zorlaştırmış, her seferinde finansal krizlerle baş etmek durumunda kalmışlardır. Öyle ki bu yıllarda yeni bir yerleşim modeli ortaya atılarak evsiz mülk sahipleri adı altında bir proje oluşturulmuş, yardım paralarının arazi satın almada ve plantasyonun sürekliliğinde kullanılması sağlanması amaçlanmıştır.²⁶⁶ Göç edecek olanlar ise daha sonra gelip katılacaktı. Buradaki maksat, önce arazi satın alımlarının tamamlanması ve plantasyonun mütemadiyen işletilmesi sonucunda kolonizasyonun sağlam zemin üzerinde oturtulmasıydı. Bununla birlikte konjonktür birçok problemi beraberinde getiriyordu: Emek-ücret dengesizliği, işçilerin çalışma şartları, yerleşim olanakları, sorumluluk alanlarının belirlenmesi vb. birçok problemler söz konusuydu.

Siyon Aşıkları'nın tüm sorunlara bakışı, Filistin'e gerçekleştirilen göçün sadece kendilerinin değil tüm Yahudi halkının bir sorunu olduğu ve bu sorunun çözümü noktasında herkesin elini taşın altına koyup fedakârlık göstermesi gerektiği düşüncesindedir.²⁶⁷ Sınırlı imkanlar, sayısız fedakârlık istiyordu. Yahudi halkının küllerinden doğması, sadece Filistin'de olabilirdi. En azından siyonist düşünürler nezdinde bu zemin mecburiyet arz ediyordu. 1882-1898 yılları arasında 15 yeni Yahudi kolonisi kurularak kırsal ve şehirler olmak üzere Yahudi nüfusu 15 bin kişi artmıştır.²⁶⁸ Bu rakam, siyon sevdasının başlangıcı için siyonistlerin iyi niyet ve arzularını

²⁶⁴ Friedenwald, *Lovers of Zion*, s. 8.

²⁶⁵ Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, çev. Nuri Plümer, Phoenix, 2007, s. 39.

²⁶⁶ Margalit Shilo, "The Immigration Policy of the Zionist Institutions 1882-1914", *Middle Eastern Studies*, Cilt: 30, Sayı: 3 (Temmuz 1994), s. 603.

²⁶⁷ Margalit Shilo, "The Immigration Policy", s. 604.

²⁶⁸ Simon Dubnow, *Nationalism and History*, ed. Koppel S. Pinson, Meridian Books, 1961, s. 159.

kamçılamıştır. Filistin'e yerleşen Yahudiler sadece cesaretlerini değil, bir ideolojiyi de beraberlerinde getirmiş, ulusal yükselişin emek ve toprak üzerinden siyonda olacağı inancı hâkim olmuştur.²⁶⁹ Bunun yanı sıra Osmanlı hükümetinin Yahudilere gösterdiği iyi niyetler de bir kenara bırakılarak sorgulanmaya başlanmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Filistin'e Yahudi göçüne karşı hassasiyetlerinden biri de Rusya'nın Osmanlı'da bıraktığı intibadan ileri gelmektedir. 93 Harbi'nin (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı) akabinde Rusya'dan milliyetçi bir Yahudi grubunun Osmanlı topraklarına göç etmesi, Babıali'nin isteyeceği son şeylerden biriydi. Baron Rothschild ve Avrupalı devletler tarafından himaye edilen Yahudilerin oluşturabileceği sorunlar, yeni problemlere kapı aralayabileceği kuşkusunu doğurmuş, Babıali'nin göç karşıtı tavrını daha da güçlendirmiştir.²⁷⁰ Ayrıca Filistin'de yaşayan bazı yerli Yahudiler de (Sefardim) bu göçlere karşı çıkmıştır. Dış ülkelerden gelen yardımları, Doğu Avrupa'dan gelen Aşkenaz Yahudileriyle paylaşmak istemedikleri için göç karşıtı bir tutum sergilemişlerdir.²⁷¹ Tüm engellemelere, noksanlıklara ve sorunlara rağmen Siyon Aşıkları'nın motivasyonunu anlamada Friedenwald'ın şu sözleri önemlidir:

*“Ulusal fikrin canlandırılmasında tüm Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi önerilmemektedir. Daha ayrıcalıklı topraklarda vatandaşlıkla onurlandırılanlar, hareketin altında yatan ruha dahil olurlarsa, daha önce yapıldığı gibi, Siyon Aşıkları toplulukları oluşturarak, İbrani dili öğrenimini yeniden canlandırarak davayı destekleyebilirler. İngiltere'de ve Almanya'da ve sürekli bir Yahudi hayatı yaşayanlar davayı bu şekilde savunarak kendilerini onurlandıracak ve antisemitizmin oklarının işe yaramayacağı bir tavır takınarak kendilerini güçlendirecekler.”*²⁷²

Friedenwald, antisemitizme karşı bir siyona dönüş davasının güdülünmesinden bahsederek örnekler vermiş ve bir Yahudi profili çizmiştir. Bu karakter, siyonist fikrin doğuşunu resmeden bir portre gibidir. Filistin'e yerleşim meselesine herkesi dahil etmeyerek girişimin başarısızlığa düşmesinin engellenmesini konu edinmiştir. Avrupalı zengin ve burjuva Yahudilerin her türlü desteği vermesiyle maddi ve diplomatik güce

²⁶⁹ Robert Goldston, *Next Year in Jerusalem: A Short History of Zionism*, An Atlantic Monthly Press Book, 1978, s. 106.

²⁷⁰ Mandel, “Ottoman Policy and Restrictions” s. 315.

²⁷¹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Kronik Kitap, 5. Baskı, 2019, s. 26.

²⁷² Friedenwald, *Lovers of Zion*, s. 19.

atıfta bulunmuştur. İbranice'nin önemine değinerek kültürel ve milli karakteristik dönüşümün oluşturulması ve tüm bunların tam ortasında Filistin'in zemin olarak belirlenmesi, siyonizmin ideolojik ve politik dönüşümünü oluşturan sürecin ilk rasyonel adımları olmuştur. Siyon Aşıkları, bu davanın yürütülmesinde hassasiyet göstermekle birlikte yöntem ve planlama hatalarına rağmen bir başarı yakalamıştı. Hareket, siyasi faaliyetlerden uzak durarak gerekli tüm maddi kaynaklarını zorlamış, Filistin'de bir pratik sömürgeleştirme çabalarıyla tüm Yahudilere kendini ispat etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla da Filistin topraklarını genç Yahudi nesline sevdirmek, tarımı öğretmek, bilinçlendirme çalışmalarıyla Yahudi toplumuna bağlılığını sağlamayı amaç edindiler.²⁷³ Çünkü, Sokolow'un deyişiyle, *“Yeni uyanan ulusal bilinç, kökleşmiş ulusal ilgisizliğin üstesinden henüz gelmemiştir ve pratik operasyonlar için bir temel bulmak üzere hâlâ karanlıkta el yordamıyla çabalıyordu.”*²⁷⁴ Filistin'e sevdaları kimliklerindendi, kimlikleriye dinlerinin yegâne temeliydi. En önemlisiyse Filistin, diaspora hayatına son veren bir evdi. Pinsker'in Filistin'e bakışında kar-zarar ilişkisi yatıyor ve kararlarını buna göre veriyordu. Her adımında ne kadar kazanabilirsem anlayışındaydı ve aslında bu durum siyonist hareketin zeminini toprak kazanımı açısından aksak da olsa kesin olarak hazırlayan formül oldu.²⁷⁵ Filistin'de kurulan bu koloniler, başta sadece yerleşim odaklı ve iyi niyetlerle kurulmuş olsa da gelecekte siyasal bir niteliğin zeminini hazırlayacaktır. Bu dönüşümün çıkış noktası ise zirai faaliyetlerde bulunan Yahudi işçiler ile Arap işçiler arasındaki rekabetin ortaya çıkması ve etnik koloniler kurma gayesiyle hareket eden Yahudiler olmuştur.²⁷⁶ Tarım işçiliğinde çıkan bu anlaşmazlık Yahudi-Arap işçilerin arasını bozmuştur. Örnek verecek olursak 19. yüzyılın ortalarında narenciye yetiştiriciliği Müslüman Arapların elindeyken yüzyılın sonlarına gelindiğinde maksimum kar elde etmeyi amaçlayan Yahudi çiftçilerin kiralık işçi ve özel yatırım teşvikleriyle Müslüman Araplarla ticari rekabete girebilecek potansiyeli yakalamışlardır.²⁷⁷ Yahudiler ve Arapların arasında işçi rekabeti, ticari rekabet ve Yahudi-Arap işçileri arasındaki ücret farklılıkları, bu iki toplum arasında uçurumu açan temel sebeplerden bazılarıydı. Bu durum daha

²⁷³ Schubert, *a.g.e.*, s. 128.

²⁷⁴ Sokolow, *a.g.e.*, s. 228.

²⁷⁵ Sampter, *a.g.e.*, s. 44.

²⁷⁶ Gabriel Piterberg, *Siyonizmin Dönüşleri*, İthaki, çev.: Aysun Bacabacan, 2015, s. 128.

²⁷⁷ İsmail Yaşayanlar, “An Example of Efforts to Increase Agricultural Output in The Ottoman Middle-East: The Irrigation Project of The Jaffa Vallay (1890-1984)”, *Belleten*, Cilt: LXXX, Sayı: 287, s. 207-208.

sonrasında ulusal bir mesele haline evrilerek her iki toplum arasında ciddi kırılmalar meydana getirmiştir. 1897 yılına gelindiğindeyse Siyon Aşıkları, yarım düzine koloniyi yönetip tarımsal konutlar inşa ediyordu ve bu zemini hazırlamasaydılar Herzl olağanüstü bir başarı yakalayamazdı.²⁷⁸ Siyon Aşıkları'nın göç çabaları ve kolonilerin varlığı üzerinden başarısını büyüten Herzl, tüm Yahudi dünyasında önemli bir çıkış yakaladı. Ancak başarının anahtarını Herzl'in yakalaması sadece bir sonuçtu. Filistin'e Yahudi göçünün gerçekleştirilmesi ve Filistin'de Yahudi kolonilerinin meydana getirilmesi, modern siyonizmin başlangıcının dolayısıyla siyonizmin bu topraklarda politik olarak gelişme göstermesinin zeminini oluşturmuştur.

3.4. EKONOMİK ARKA PLAN: BARON JAMES DE ROTHSCHILD (1845-1934)

Baron Edmond James de Rothschild'i 1882 yılının son aylarında ziyaret eden Mohilever, Baron'u Filistin'e yapılacak hem Yahudi göçüne ikna etmek hem de maddi, manevi desteğini kazanmak için kurduğu diyalog ile Baron Rothschild'in hem yüreğine hem de ruhuna seslenmişti.²⁷⁹ Rothschild'in ilk zamanlar Yahudi göçüne bakışı ilgisizdi. İsteği, var olan yerleşimleri destekleyerek yerleşimcilerin toprağa tutunmasını sağlamak ve gelişimine yardım etmektir. Edmond de Rothschild'in ailesinin diğer fertleri gibi bankacılığa ilgisini yoktu, daha çok kültürel konuları merak eden sanatsever bir isim olarak tanınmıştı.²⁸⁰ Rothschild, Filistin'e olan merakını Siyon Aşıkları'nın Moskova Şubesi Başkanlığını yapmış, iş adamı Yitshak Asher Naiditsch'e (1868–1949)²⁸¹ bir sohbet esnasında şöyle anlatmıştır:

“Fransa Yahudileri arasında asimilasyonun hızlı adımlarını, özellikle de karma evliliklerini gözlemlediğimde bu fikre daha önce vardım. Bir

²⁷⁸ Prothero (ed.), *a.g.e.*, s. 22-23.

²⁷⁹ Schama, *a.g.e.*, s. 84-85.

²⁸⁰ Getzel Kressel, “Rothschild, Baron Edmond James De”, *Encyclopaedia Judaica* ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 17, 2007, s. 491.

²⁸¹ 15 yaşında Siyon Aşıkları Hareketi'ne katılan Naiditsch, 1889'da Moskova'ya yerleşerek burada bir likör fabrikası kurdu. Siyonist yayınlara ve göç çalışmalarına destek vererek SSCB'nin kurulması sonrası Fransa'ya geçerek ticari yatırımlarını ve siyonist çalışmalarını buradan devam ettirdi. Baron Edmond Rothschild ile arkadaşlığı Paris'e yerleştikten sonra başladı. 1932'te Filistin'de bir elektrik santrali inşa etti ve bu santral ileri ki yıllarda İsrail elektrik şirketi haline almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin Fransa'yı işgal etmesi sonrası ABD'ye göçtü. Savaş bittikten sonra Paris'e geri döndü ve burada İbranice, Yidişçe ve Rusça'da birçok makale yazdı. Simeon Kreis, "Naiditsch, Yitshak Asher", *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Naiditsch_Yitshak_Asher. (E.T.: 04.12.2023)

zamanlar Yahudiliğin kaleleri olan ailelerin bize yabancılaştığını gördüm. Onları çocukları ve çocuklarının çocukları aileden ayrılıyor ve binlerce yıldır uğruna savaştığımız Yahudilik dağılıyor. Yahudiliğin büyük peygamberlerimizin ruhunda daha da gelişebileceği bir ülke bulmamız gerektiği sonucuna vardım. Anladım ki, şehirdeki ve kırdaki her toprak parçasının, peygamberlerimizin büyük ebedi eserlerinin anılarıyla dolu olduğu tek yer Filistin'di."²⁸²

Baron Rothschild'in Alexandras Dumas Fils'in (1824-1895) 1873 yılında gösterime giren ve Yahudilerin Filistin'e dönüşünün savunulmasını konu alan *La Femme Claude* adlı oyundan etkilendiği de bilinmektedir.²⁸³ Ayrıca Oliphant'ın Filistin'deki yerleşimlere dair Rothschild'i etkileme çabası da gözardı edilmemelidir.²⁸⁴ Rothschild'in 1883 yılına kadar Filistin'e olan tutkusu ve merakı sadece yardımseverlikten ibaretti. Hakeza Batılı Yahudilerin genel olarak Siyon Aşıkları'na ve göçe bakışı da olumlu değildi ve yaptıkları yardımlar kendi milletinden olanlara karşı hayırsever tutumda bulunma anlayışından kaynaklıydı.²⁸⁵ Rothschild de aynı fikirdeydi. 20 Ekim 1882 tarihinde Mikveh Israel müdürü Samuel Hirsch'e yazdığı mektupta, "Niyetim Yahudilerin Filistin'e göçünü teşvik etmek değil, hiç alakası yok. Benim istediğim, şimdi var olan yerleşimlerin gelişmesini kolaylaştırmak."²⁸⁶ diyerek niyetini belirtmişti. Rothschild'in Yahudi kolonizasyonunu maddi olarak desteklemesi ve kolonileri himaye etmesi, Yahudilere bir güvence oluşturmuştu. Nitekim himayesi altındaki koloniler sebebiyle Babıali ile arasını daima iyi tutma gayretinde olmuştur. Bununla birlikte Baron Rothschild'in koloni serüveni, bir Yahudi devleti kurma

²⁸² Isaac Naiditch, *Edmond de Rothschild*, çev. M. Z. Frank, Zionist Organization of America, Washington D.C., 1945, s. 22-23.

²⁸³ Yahudilerin anavatan vurgusuyla Filistin'e dönmesi gerekliliğini savunan bir yapıt olan *La Femme Claude*, bir insanın vatana sahip olup olmamasını Yahudiler üzerinden açıklamıştır. Dumas'ın Yahudileri aşağılamadan ve alaya almadan bir oyun yazması ve Yahudi karakterini onurlu bir şekilde tasvir etmesi nedeniyle döneminde antisemit eleştirilere maruz kalmıştır. Herzl ve Rothschild'i etkileyen bu eser, siyonist idealin gerçekleştirilmesinin edebi tasviri olması bakımından önemlidir. Sidney D. Braun, "Forerunner of Zionism", *Nineteenth-Century French Studies*, 1985, Cilt: 13, Sayı: 2/3 (Kış-İlkbahar 1985), s. 105-112.

²⁸⁴ Schama, *a.g.e.*, s. 100.

²⁸⁵ S. Landman, *History of Zionism*, The Zionist, London, 1915, s. 3

²⁸⁶ Schama, *a.g.e.*, s. 87.

tasarısından uzaktı, hatta Osmanlı vatandaşlığı almayı yerleşimcilere telkin etmişti.²⁸⁷ Rothschild bu dönemde adının duyulmasını istemediğinden dolayı *Ha-nadiv ha yadu*’a ve *Ha-baron ha-ne’elam* (tanınmış hayırsever) lakabını kullanarak Siyon Aşıkları’na ve yerleşimlere yardımlarda bulundu.²⁸⁸ Rothschild’in bu isimsiz yardımları, yerini ismi ön plana çıkan bir hayırsever olarak alacaktı. Başta Mohilever, Pinsker ve Liliemblum gibi diğer proto siyonistlerin nihai hedefi Filistin’e Yahudi göçünü gerçekleştirmek ve bunu için de destek bulabilmektir. Tüm Rothschild ailesi arasında Filistin’e destek sağlama heveslisi sadece Edmond Rothschild olmuştur.²⁸⁹ Yardımlarıyla kendi kendine yetebilen, üreten Yahudi yerleşimleri kurma arzusunda olan Rothschild, kapital sistemi etnik plantasyon (zirai Yahudi yerleşimleri) süreciyle beraber kolonilerde hayata geçirdi. Etnik yerleşim ve işçilerden oluşan bu plantasyon, tarihsel açıdan sömürgeleştirme faaliyetlerine yenisini ekleyerek özel bir şekil vermiştir.²⁹⁰ Bu etnik plantasyon sistemi, gelecekte Yahudilerin milliyetçi tutumlarını güçlendiren ve dolayısıyla siyonizm ideallerinin müşahhas kılınmasına etki eden faktörlerden birisi olmuştur. Bunun yanı sıra Filistin’e yapılacak göç, Yahudi’yi uluslar seviyesine yükseltecekti. Böylece canlı bir insan haline dönüştürerek yeni bir insan oluşturacak ve aidiyetle birlikte özdeşleşme gerçekleştirerek Yahudi olmakla bir anlam kazandıracaktı.²⁹¹ Baron Rothschild, Yahudi-toprak birlikteliğini koloniler aracılığıyla ortaya çıkarmış, kolektif bilinç noktasında farkındalık oluşturmıştır. Bununla birlikte tarihsel süreci incelediğimizde Filistin’e göç ne Siyon Aşıkları ne de Rothschild’in destekleri ve himayesiyle başlamıştı. 17. ve 19. yüzyılda bireysel Yahudi göçleri olmuşsa da şahsi çabalardan ileri gitmemiştir. Montefiore’nin 1860’ta Filistin’den aldığı arazilerle başlayan koloni çalışmaları, sayıları her geçen gün artan ancak sefil halde devam eden bir yokluğun ve yoksulluğun dimağları hapsettiği bir Yahudi varlığından ibaretti.²⁹² Ayrıca Mohilever’in Siyon Aşıkları’nın kurduğu ve gelecekte kuracağı koloniler için Rothschild’in ilgisini ve desteğini çekmek için attığı adım sadece bir başlangıç olmuştur. Josef Feinberg’in (1855-1902) Rishon LeZion yerleşkesinde kuyu açması için Baron Edmond Rothschild’den 25

²⁸⁷ Ferguson, *a.g.e.*, s. 361.

²⁸⁸ Ran Aaronsohn, *Rothschild and Early Jewish Colonization in Palestine*, Rowman & Littlefield Publishers Inc, Lanham, 2000, s. 59-60.

²⁸⁹ Schama, *a.g.e.*, s. 101.

²⁹⁰ Piterberg, *a.g.e.*, s. 126.

²⁹¹ Gilad Atzmon, *Göçebe Kimlik Yahudi Kimlik Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, çev. Duran Temel ve Fatih Peyma, İlimYurdu Yayıncılık, 2. Baskı, 2014, s. 80.

²⁹² Schama, *a.g.e.*, s. 93.

bin frank destek alması üzerine Zikhron Ya'akov, Samarin bölgelerindeki Yahudiler de Rothschild'den sadece para değil, önderlik yapmasını istemişlerdi.²⁹³ Rothschild'in yerleşimciler arasında popülaritesi artmıştı. Kolonilerdeki yerleşimcilerin yanı sıra Siyon Aşıkları'nın da talebi Rothschild'den sadece maddi anlamda destek değil, Filistin'e Yahudilerin yerleştirilmesinin liderliğini üstlenmesiydi.²⁹⁴ Rothschild, tarım arazilerinin iktisadi olarak güçlendirilmesine, üretime dönük işlere öncelik verdi. Arazi satın almayı bir müddet durdurarak 1884-85 yılları arasında Zikhron Ya'akov, Rishon le Zion, Ekron ve Rosh Pinna yerleşimlerine ek yeni araziler satın alarak kolonileri genişletti. Bundaki amaç, yeni gelen yerleşimcilere alan açmak, çalışan işçi nüfusunu artırmak, arazi kotalarını geliştirmek ve küçük arazide çiftçilik yapanlara destek olarak daha fazla üretime katkı sunmasını sağlamaktı.²⁹⁵ Siyon Aşıkları'nın aynı dönemde Kattowitz Konferansı'nı gerçekleştirmesi sonrası merkezi komitenin Rothschild ve kolonilerdeki varlığı üzerine kararı belli oldu. Siyon Aşıkları, kolonilerde kullanılmak üzere toplanan tüm fonların Rothschild yönetiminde kullanılmasına karar verdi.²⁹⁶ Rothschild'in koloniler üzerindeki maddi manevi kontrolü gün geçtikçe arttı. Yeni arazi alımları, tarım uzmanlarından oluşan heyetler göndermesi, rezerv yönetimi, sübvansiyonlu ödemeler, pazarlama ağı vb. birçok faaliyete öncü oldu. Bunun yanında kolonilere çok ciddi paralar harcadı. Siyon Aşıkları'nın topladığı fonlar ile Baron'un kolonilere yaptığı yardımları karşılaştırdığımızdaysa farkın devasa boyutlara ulaştığı görülmektedir. Zira 1883-1899 yılları arasında Siyon Aşıkları'nın kamuoyundan topladığı destek 87 bin sterlin iken Baron Rothschild'in bu tarihler arasında sağladığı destek 1,5 milyon sterlinden fazladır.²⁹⁷ Baron Rothschild'in koloniler için verdiği yardımlar olmasaydı, Siyon Aşıkları Hareketi'nin Filistin'deki kolonizasyon faaliyetlerinin bitme noktasına gelmesi kaçınılmaz olurdu.²⁹⁸ Bu zirai koloniler sayesinde Yahudiler, Filistin'de gelecek kaygısını aşmayı hedeflemiştir. Ayrıca

²⁹³ Niall Ferguson, *Rothschild Hanedanı: Dünyanın Bankacıları, 1849-1899*, çev. Cem Demirkan, Kronik Kitap, İstanbul, 2023, s. 360.

²⁹⁴ Schama, *a.g.e.*, s.118.

²⁹⁵ Aaronsohn, *Rothschild and Early Jewish*, s. 77.

²⁹⁶ Aaronsohn, *Rothschild and Early Jewish*, s. 86.

²⁹⁷ Öke, *a.g.e.*, s. 39.

²⁹⁸ Ha'am, *Ten Essays on Zionism and Judaism*, s. IX.

kolonilerde yeni fenni ve zirai okullar kurulması, Yahudi teşkilatlanmalarına ön ayak olması bakımından önemli bir rol oynamıştır.²⁹⁹

1887 yılında Filistin kolonizasyonunun geleceği hususunda üç önemli olay gerçekleşti: Bunlardan ilki Rishon le Zion'da bulunan çiftçilerin koloni yöneticisi Ossowetzky'ye karşı ayaklanması ve isyanın Rusya'daki İbrani basınında yer almasıdır. Diğeriyse Siyon Aşıkları'nın Druskininkai Konferansı sonrasında Pinsker-Rothschild görüşmesi ve 22 Nisan 1887'de Rothschild'in ilk kez Filistin topraklarına ziyaret etmesidir.³⁰⁰ Rishon le Zion'da çıkan ayaklanma çiftçilerin emir altında çalışmak istememesi ve yöneticilerin çiftçilere olan baskılarından kaynaklanmıştı. Baron'un Filistin ziyareti sonrası bu sorun çözüme kavuştu. Baron, kolonilerden tam ve kesin bir itaat bekliyordu, bürokratik kararlar dolayısıyla kolonilerde tarımsal bir yönetim şekli meydana getirildi, bazı araziler işçilere tahsis edildi ancak yine de sübvansiyonlu ödemeler dolayısıyla bu araziler bağımlı olarak devam etti.³⁰¹ Bu ziyaretle birlikte kolonilerdeki sorunlara bizzat tanık olan Rothschild, bazı tedbirler ile yönetim sistematüğini değiştirmek durumunda kaldı. Merkezi bir yapılanmanın gerekliliği görülerek yerleşimcilerin örgütlenmeleri, yabancıların evlerinde misafir etmeleri ve koloni yöneticisinin izni olmadan işçi çalıştırmaları yasaklandı.³⁰² Yereldeki yönetim kademesinin sorumluluklarını artırarak başıbozukluktan uzak bir çalışma ortamı yaratmak istendi. Kolonilerde oldu-bittiye izin vermeyen bir denetim mekanizması kurulması amaçlandı. Pinsker ve Rothschild Paris'te görüşerek Petah Tikva'daki arazi sorunlarına dair müzakerelerde bulundu ve Rothschild, Siyon Aşıkları ile işbirliğinde bulunmayı, arazileri küçük olan yerleşimcilere daha fazla toprak vermeyi kabul etti.³⁰³ Rothschild'in var olan arazilerde dönüşümü sağlamak, üretimi tesis etmek ve imkanlarını genişletmek öncelikli hedefi olmuştu. Kolonileri geleceğe taşımak için ilk olarak var olan arazilerin etrafından toprak satın alımı yaparak kolonilerin çevresel büyümesi amaçlanmış böylece bağlantıyı koparmadan yerleşimlerin büyümesini ve ürün çeşitlendirmesini artıracak arazi politikası benimsenmiştir.³⁰⁴ Bu arazi politikası, devam ettirilerek kademeli bir toprak

²⁹⁹ Friedenwald, *Lovers of Zion*, s. 8-9.

³⁰⁰ Aaronsohn, *Rothschild And Early Jewish*, s. 89.

³⁰¹ Anne Ussishkin, "The Jewish Colonisation Association and a Rothschild in Palestine", *Middle Eastern Studies*, 1973, Cilt: 9, Sayı: 3, (Ekim, 1973), sayfa 347.

³⁰² Aaronsohn, *Rothschild and Early Jewish*, s. 90.

³⁰³ Aaronsohn, *Rothschild and Early Jewish*, s. 91-92.

³⁰⁴ Schama, *a.g.e*, s. 163.

satın alımı gerçekleştirildi. Rothschild'in nihai hedefi, altyapısı tamamlanmış ve üretimi hedeflerini gerçekleştirmiş koloniler kurmaktır. Arazi satın alımları, altyapı ve üretimlerin devamı için bir genişletme çabasıydı. Rothschild'in destekleri sayesinde küçük ölçekli tarım arazilerinden büyük ölçekli tarım arazilerine geçiş sağlanmıştır.³⁰⁵ Bu sistematik çabalar, Rothschild'in Filistin'deki koloniler üzerindeki ekonomik ve idari yönetimini pekiştirmiştir. Dolayısıyla kolonizasyon faaliyetleri üzerinden de Siyon Aşıkları üzerinde bir egemenlik kurdu ve bu durum boğucu bir etkiye sahipti.³⁰⁶ Ayrıca Baron Rothschild'in Yahudi kolonilerindeki Yahudi işçilere destekler vermesi kıskançlığa sebep olmuştur. Zira Rothschild, Fransız uzmanların desteğiyle birlikte Filistin'e göçen ve koloniler oluşturan Yahudileri yeniden örgütleyerek kalabalık ve vasıfsız ucuz Arap gücüne karşı etnik plantasyonlar kurmuş, üretim ve emeğin dönüştürülmesi anlamında da destek vermiştir.³⁰⁷ Filistin'de gerçekleşen kolonizasyon emek ve işgücü piyasasında ciddi rekabetleri de beraberinde getirmiştir. Bu piyasada Arapların sayıca fazla olması, siyonist fikrin uygulayıcısı durumundaki Yahudileri harekete geçirmiş ve *avoda aravit* (Arap emeği) yerine *avoda ivrit* (İbrani emeği) anlayışının yerleşmesi düşüncesinde olmuşlardır.³⁰⁸ Filistin'e ilk göçen Yahudilerin günlüklerine baktığımızda aktardıkları anekdotlar şu şekildedir: Yerli halk, Yahudilere iyi davranmış ancak Yahudilerin komşu olarak değil de onların evinde yaşamak ve işgücünü ele alıp kendilerini rekabetten dışlamak olduğunu anladıklarında öfkeyle tepki göstermişlerdir. Bu durum, sonraki yıllarda başlayacak çatışmanın ilk kıvılcımı olmuştur.³⁰⁹ Rothschild'in hayırseverliği, Filistin topraklarında Yahudi milliyetçiliğinin filizlenmesini sağlayan faktörlerden biri olmuştur. Genişleyen ve büyüyen arazilerle birlikte ulusal bilinç de büyümüş, özgüvenden yoksun olarak Filistin'e adım atan Yahudiler, toprakla birlikte özgüvenlerini yeniden tesis etmişlerdir. Fakat Rothschild'in destekleri kolonilerde bir bağımlılık kültürü ortaya çıkardı ve 1899'da yerel yönetim idaresinin gerekliliğini görerek kolonilerin yönetimini Baron Maurice de Hirsch'in kurduğu Yahudi Kolonizasyon Derneği'nin (JCA) Filistin şubesine devretti.³¹⁰

³⁰⁵ Aaronsohn, "The Beginnings of Modern Jewish", s. 440.

³⁰⁶ Aaronsohn, *Rothschild and Early Jewish*, s. 269.

³⁰⁷ Gabriel Piterberg, *Siyonizmin Dönüşleri*, çev. Aysun Babacan, İstanbul: İthaki, 2015, s. 127.

³⁰⁸ Pappe, *İsrail Hakkında On Mit*, s. 68.

³⁰⁹ Ilan Pappe, *a.g.e.*, s. 67-68.

³¹⁰ <https://guide-to-the-archive.rothschildarchive.org/rothschild-family-collection/depts/french-family-papers/edmond-james-de-rothschild-1845-1934>. (E.T.: 05.12.2023)

Baron Edmond de Rothschild, rasyonel ve yapıcı bir yaklaşımla Filistin'e milyonlarca para harcadı. Tarım kolonileri kurarak kendi kendine yetebilen bir koloni oluşturmayı başardı.³¹¹ Rothschild'in bu başarısı, Filistin'deki Yahudi varlığının ve geleceğinin teminat altına alınmasına yol açtı. Siyon Aşıkları'nın başlattığı göç ile kolonilerde gelişme ve üretme çabalarında durgunluk söz konusuysen Rothschild ile bu durum aşılmış, hatta hükümet kurumlarının yaptığı çalışmalara benzer bir kalkınmayı devreye sokmuştur.³¹² Ticari plantasyonlar ekonomik gelişmeyi, altyapı ve eğitim olanaklarını ve şehirleşme ve kültürleşmeyi tetiklemiştir. Bir devlet kadar yatırım yapan, yönetim araçlarıyla siyasi bir parti gibi oluşum içerisinde bulunan Rothschild gerek konjonktür gerekse diplomatik meseleler nedeniyle politik bir yola girmekten çekiniyordu. *Neue Freie Presse*'nin Paris muhabiri Theodor Herzl, Rothschild'e gelip Yahudi devleti fikrini söyleyince, bu fikir Rothschild'i korkutmuştur. Çünkü Türk hükümetinin tepkisinden çekindiğini ve dünyadaki diğer Yahudi topluluklarının refahına zarar gelmesinden endişeli olduğunu zira böyle bir devlet kurulduğu takdirde antisemitizmin doruğa ulaşip Yahudilerin gitmesi gerekliliği ortaya çıkacağını söylemiştir.³¹³ Rothschild şöyle demişti:

*“Uzun bir süre Filistin'in bir Yahudi merkezi olarak taraftarıydım, tıpkı Ahad Ha'am'ın yazılarında belirttiği gibi. Filistin'i bir Yahudi devleti olarak düşünemedim. Yahudi topluluğu meselesini, bugün bizim tarafımızdan herhangi bir ön çaba sarf edilmeksizin nihai bir zamanda gerçekleştirilecek bir hedef olarak çok daha sonraki bir tarihe bıraktım.”*³¹⁴

Herzl de 1899 yılında günlüklerinde Baron Edmond Rothshild hakkında şunu yazmıştı:

*“Baron Rothschild, bütün Yahudileri gittikçe artan bir sayıda, orada yeni bir hayat kursunlar ve nutuklarından birisinde söylediği gibi, “kendilerini ahlaken ve iktisaden yenilesinler” diye, atalarının yurduna toplamak gibi bir yüksek fikirle hareket etmektedir.”*³¹⁵

³¹¹ Prothero (ed.), *a.g.e.*, s. 23.

³¹² Aaronsohn, *Rothschild and Early Jewish*, s. 91-92.

³¹³ Naiditch, *a.g.e.*, s. 25-26.

³¹⁴ Naiditch, *a.g.e.*, s. 24-25.

³¹⁵ *Siyonizm'in Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, çev. Ergun Göze, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2017, s.194.

Siyon Aşıkları'nın başlattığı Filistin'deki kolonizasyon çalışmaları, Rothschild sayesinde olabilecek en iyi seviyelere gelmiştir. Finansal destek, zirai teknik bilgi ve koloni yönetim becerisi bakımından fakir durumdaki Siyon Aşıkları'nın imdadına yetişen Rothschild, siyonizmin arka plandaki hem itici hem de geliştirici güç olmuştur. Hakeza Rothschild bu durumu şu sözleriyle itiraf etmişti:

*“Ben olmasaydım siyonistler hiçbir şey yapamazdı: ama siyonistler olmasaydı çalışmalarım ölmüş olurdu.”*³¹⁶ diyerek siyonizmin varoluşundaki konumuna ilişkin tarihsel rolünü gerçekçi bir tavırla beyan etti. Rothschild, vaad edilen topraklar mitinin duygusal ve romantik bir dini fantezi olmaktan çıkarıp pratik bir hal almasında etkili olmuştur. Görünen göçün görünmeyen pratik gücünü oluşturmuş ve hiç şüphesiz Yahudi göçlerinde Siyon Aşıkları'nı da aşan rolüyle etkili bir isim olmuştur.

3.5. SİYON AŞIKLARI HAREKETİ'NDEN DÜNYA SİYONİST ÖRGÜTÜ'NE (1897)

Yahudilerin Doğu Avrupa'da ve Filistin'de siyon idealleri uğruna mücadeleleri sürerken batılı Yahudiler genel olarak Filistin göçüne ilgisiz kalmışlardır. Ekonomik anlamda ve statü olarak iyi bir konumda bulunan bu Yahudiler, bu çalışmaların antisemitizmi hortlatacağı endişesiyle karşı çıkmıştır. Ayrıca siyon idealini duygusal bir bağ diye niteleyerek gereksiz görmüşlerdir. Siyonizm fikrini bir bütün olarak ele aldığımızda Pinsker ilham veren bir öncü, Siyon Aşıkları harekete geçiren bir katalizör, Rothshild göçün maddi gücü, Herzl ise tüm bunlara son şeklini veren isim olmuştur. Doğulu ve Batılı Yahudilerin aynı dava uğruna birleşmesi, siyonizmin nihai sonucunu doğurmuştur. Zira siyonizm fikrinin pragmatik olarak başlangıcı Rus Yahudileri'nin eliyle olmuş olsa da hareketin müşahhas kılınıp bir hedef doğrultusunda adımların atılması Theodor Herzl gibi batılı bir Yahudinin eliyle ve elbette batılı Yahudilerin politik desteğiyle gerçekleşmiştir. Unutulmamalıdır ki politik siyonizmin altyapısını 19. yüzyılda haskala ile özgürleşme adımları atan Avrupalı maskilim oluşturmuş, Doğu Avrupalı Yahudiler ise siyonizmin demografik açıdan çoğunluğunu ve davalarına sadık olanlarını oluşturmuştur.³¹⁷ Ancak hiç kimse Orta Avrupa'da doğup büyümüş bir Yahudi gazetecinin Yahudileri bir araya getirip siyon idealini sistemli bir şekilde olarak politize

³¹⁶ Robert St. John, *They Came From Everywhere: Twelve Who Helped Mold Modern Israel*, Coward-McCann, New York, 1962, s. 178.

³¹⁷ Boyer, *a.g.e.*, s. 27.

edeceğini ve Yahudi sorununun geleceği hususunda bir aktör olarak tarihsel sürece yön vereceğini düşünemezdi.

Viyana Üniversitesi'nde hukuk doktorasını tamamlayan ve Macar-Yahudi bir ailede büyüyen Theodor Herzl, Orta Avrupa basının önemli *feuilletonist*³¹⁸ gazetecilerinden biri olarak şöhret kazandı.³¹⁹ Yahudi olması sebebiyle hem üniversite hayatında hem de iş hayatında antisemitizmle sıklıkla yüzleşen Herzl, 1894'te gerçekleşen *Dreyfus davası*³²⁰ ile kariyerini, bakış açısını tamamen değiştirdi. Bir muhabir olarak takip ettiği bu dava, asimilasyon ve entegrasyon çabalarıyla Yahudilerin Avrupa toplumuyla beraber bir gelecek umudunun var olamayacağına tıpkı Pinsker gibi, yaşayarak ve görerek kanaat getirdi. Pinsker'in 1881-82 Rus pogromu ile Herzl'in Dreyfus davası, her iki Yahudinin harekete geçmesini sağlayan ve onları sarsarak Yahudilik kimliğini siyon idealine çeviren olaylar manzumesidir. Her iki kişinin farkındalığı sonrasında yükselen ve gelişen iki farklı Yahudi organizasyonu meydana gelmiştir: Siyon Aşıkları ve Dünya Siyonist Örgütü. Herzl, antisemitizmin nedenlerinin ortadan kaldırılmadığı sürece her zaman devam edeceğini söylemiş ve antisemitizmin nedenlerini de şu şekilde açıklamıştır: Yahudilerin asla asimile edilemeyeceği, başarıya ve başarısızlığa alışılmış bir şekilde ulaşamayacak bir durumda olduklarının farkında olmaları gerektiğini belirtmiştir. Çözüm noktasında ise Yahudilerin arz-ı mev'udunun kendi beyinlerinde,

³¹⁸ Fransızca bir terim olan *feuilleton*, *feuilleton*'in yaprak veya sayfa küçültülmüş halidir ve küçük yaprak anlamına gelmektedir. Kısa makaleler ve duyuruların yer aldığı bu bölüm, Fransa'da yaygınlaşan basın dünyasının önemli bir enstrümanı haline geldi. 19. yüzyılda Yahudi kamusal alanının gelişmesine imkân sağlayarak edebi, siyasi, kültürel nitelikteki yazıların ve makalelerin yer aldığı gazete bölümü haline geldi. Yahudi taraftarı ve Yahudi karşıtların kesistği bir yer olarak Yahudi türü olarak adlandırılarak Yahudilerin basını tanımasına ve tanışmasına vesile oldu. Geniş bilgi için bkz. <https://feuilleton.judaic.lsa.umich.edu/s/below-the-line/page/introduction> (E.T.: 09.12.2023)

³¹⁹ Sachar, *a.g.e.*, s. 269-270.

³²⁰ 1894 senesinde Yarbay Jean Conrad Sandherr yönetimindeki Fransız Haber Alma Servisi, Alman Askeri Ateşesi Yarbay Maximilien von Schwartzkoppen'in çöp kutusunda yırtılmış bir mektup bulan Alman Büyükelçiliğinde hizmetli olarak görev yapan ancak aslında Fransız Haber Alma Servisinde çalışan Bayan Bastian'dan bir mektup alır. Mektubun içeriği aslında bir çizelgeden ibarettir ve bu çizelge, üç belgeden oluşmaktadır. Bunlar; biri topçu kuvvetleriyle ilgili, diğeri örtme birlikleriyle ve son çizelge ise Madagaskar hakkında bilgi barındırmaktadır. Yapılan soruşturma neticesinde çizelgenin ve belgenin el yazısıyla yazıldığı saptanır ve bu el yazısının Yüzbaşı Alfred Dreyfus'a ait olduğu iddia edilir ve Yüzbaşı Dreyfus tutuklanarak Cherche-Midi Ceza Evine gönderilir. Paris Birinci Savaş Konseyi'nde davası görülen Dreyfus'a karşı *La Libre Parole* (Özgür Söz) ve *Le Soir* (Akşam) gibi Yahudi aleyhtarlı basın davanın akabinde antisemitik yayınlarla iyice körüklemiş, küçük düşürücü, aşağılayıcı sözler söyleyerek Dreyfus üzerinden düzenbaz, hain Yahudi imajı oluşturmuştur. Yedi yargıcın oy birliğiyle suçlu bulunan Dreyfus, rütbeleri sökülerek hapis cezasına çarptırılmıştır. Dreyfus Davası üzerinden Yahudileri olayların içine katmaya çalışan Fransa'daki siyasiler, bu olayı siyasal bir çerçeve oturtarak ve toplumsal rahatsızlığı da paydaş görerek bir karmaşa ortamı yaratmıştır. Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları – 1 Antisemitizm*, çev.: Bahadır Sina Şener, 8. Baskı, İletişim Yayınları, 2021, s. 163-173.

kaslarında ve sahip oldukları eşyalarda olduğunu ifade etmiştir.³²¹ Herzl, Yahudilere kendi kaderini tayin etme hakkını hatırlatarak çözümün sadece kendi ellerinde olduğunu vurgulamıştır. 1895'te Yahudi sorununu konuşmak üzere Baron Hirsch'i Paris'te malikanesinde ziyaret eden Herzl, Baron'un Arjantin'deki kolonilerine ve orada bir Yahudi yerleşimi hakkında “*dilenci yetiştiriyorsunuz ve bu halkımızı küçük düşürüyor*” diyerek sitem etti.³²² Herzl'in aklında bir Yahudi devleti tasarısı ve Yahudi soylularından oluşan bir kongre hazırlayarak Yahudi göçünün olanaklarının konuşulması vardı. Herzl, 1896'da *Yahudi Devleti* adlı kitabı yazarak zihnindeki bu tasarıyı yazıya döktü. Kitabın temas ettiği konular ve dayandığı olgular Pinsker'in manifestosunun çekiciliğiyle eş değerdirdi ve içeriksel olarak da Yahudilerin ayrı bir bölgede yaşama isteğini yineledi.³²³ Herzl'in eseri, Doğu Avrupa Yahudiler üzerinde etkili olmuş ve siyasal bir hedefe bağlılık noktasında onları cesaretlendirmiştir.³²⁴ Herzl'in eserinde ortaya koyduğu tasarı, teoriden pratiğe geçmesi bakımından Pinsker'in manifestosundan farklıydı. Çünkü Herzl eserinde siyasal ve ekonomik bir örgütlenmeden söz etmiş, Yahudilere taleplerinin karşılanması için özel temsilciler oluşturularak hükümetlerle müzakerelerin yürütülmesi ve uluslararası kamuoyu desteğini sağlanması hususlarına değinmiştir. Bu durum, Siyon Aşıkları'nın sönmek üzere olan umutlarını siyasal bir anlam kazandırarak canlandırmıştır.³²⁵ Pinsker ve Siyon Aşıkları, Rus Yahudileri nezdinde karşılık bularak karşılaştıkları baskı ve zulümlere karşı harekete geçme eylemini ortaya çıkarmıştır. Ancak hareketin yerel boyutta devam etmesi, fikri, siyasal ve yöntemsel bir bütünlükte hareket etmenin âtıl bırakılması dolayısıyla Herzl'in ortaya koyduğu uluslararası hareket yapısı ile ideolojik bir bütünlük içerisindeki eyleme dönüşmemiştir. Pinsker'in Filistin'deki göçe bakışı, laik Yahudileri geçmişin bağlarıyla tanıştırp Filistin'e yönlendirmek, dindar Yahudileri kutsal topraklara yönlendirerek dini duyguları üzerinden bir amaca sevk etmektir. Pinsker, Yahudilerin tarihsel ve dinsel bağlarına vurgu yaparak harekete amaçlamıştır. Ancak Pinsker'in ilk isteği, özgürlüğün ve huzurun yaşandığı bir Yahudi toprağı

³²¹ Theodor Herzl, *Günlükler 1. Cilt*, çev. Ali Fahri Doğan, Runik Kitap, 1. Basım, 2023, s. 194-195.

³²² Sachar, *a.g.e.*, s. 269.

³²³ S. M. Dubnow, *History of The Jews in Russia And Poland From the Earliest Times Until the Present Day*, Rusçadan çeviren: I. Friedlaender, The Jewish Publication Society of America, Cilt: 3, Philadelphia, 1920, s. 43.

³²⁴ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmanacı, Agora Kitaplığı, 2008. s. 269.

³²⁵ Dubnow, *History of The Jews in Russia*, Cilt: 3, s. 43-44.

oluşturmaktı. Herzl, bu düşüncenin ötesine geçerek çokyönlü bir bakış açısıyla, dönemin konjonktürünü de hesap edip siyasi, ekonomik ve sosyal hedefler planlamıştır. Herzl'in zihninde Arjantin ya da Filistin'in vatanlaştırılması meselesi Yahudi Devleti kitabında yer bulmaktadır. Eserinde Arjantin'in verimli bir toprak parçası olduğundan bahsedip makul görmesi, Filistin'i ise tarihi ve dini bağlar neticesinde asırlardır hasret çekilen bir ev olarak konumlandırması, çözüm konusunda farklı görüşlere açık olduğunu göstermektedir.³²⁶ Herzl da Pinsker gibi Yahudi sorununun çözümü hususunda kesin bir toprak belirleyememişti. Ancak Herzl, 14 yıllık bir Siyon Aşıkları mücadelesinin sonucunda doğan, Filistin'de 20 Yahudi yerleşimi ve Yafa'da 14 bin Yahudi varlığı söz konusuyken bunu yazmıştı.³²⁷ Pinsker ve Herzl'in kesişen ve ayrılan taraflarının olması, siyonist fikrin kusurlarının ve noksanlarının giderilmesi noktasında önemli bir işlev görmüştür. Arjantin mi Filistin mi sorunsalı her iki liderin de kafasını kurcalayan sorulardan biri olmuştur. *Autoemancipation* ve *Der Judenstaat* Almanca yazılmıştı. Almanca maskilimin diliydi ve bu eserler, Yahudilerin özgürleşmesi ile yurt edinmesi fikrinden yola çıkılarak yazılmıştı. Her ikisi de antisemitizmin tetiklediği ulusal bilinç tavrıyla hareket etmiş ve bir toprağın vatanlaştırılması meselesini nihai hedef koymuştu. Koşullar ve şartlar bakımından Pinsker daha kısır bir konjonktüre sahipti. Manifestosunun kusurlu tarafı, tarihsel vurgusu ve ulus kavramının kullanımı bakımından noksanlıklar barındırıyor ve bölgesel bir anlayışla sorunları ele almasından ileri geliyordu. Dolayısıyla da planları kapsamlı olmaktan uzaktı.³²⁸ Pinsker'in siyon sevdasını pratiğe dökcek kurumsal araçlarının ve etki sahasının olmaması bir eksiklikti. Ekonomik sebepler nedeniyle Rothschild'in hem kolonilerde hem Siyon Aşıkları içerisindeki ağırlığı, Ortodoks-maskilim gerilimlerinin hareket içerisinde insicamı bozması gibi sorunlar da süregelen problemleri teşkil etmişti. Ancak Herzl'in Yahudi milletin ortaya çıkması için milliyetçi bir bakış açısıyla siyasi haklara sahip olunan, ezilen Yahudilere diplomatik ve aktif bir güç siyaseti ile sahip çıkacak bir Yahudi Devleti tasarısı, Pinsker'in eserinde bahsettiği kendi kendini özgürleştirme fikrinin de bir uzantısıydı.³²⁹ Ancak ne gariptir ki Herzl, eserinin yayınlanmasından

³²⁶ Herzl, *a.g.e*, s. 45.

³²⁷ Gur Alroey, ““Zionism without Zion”? Territorialist Ideology and the Zionist Movement, 1882–1956”, *Jewish Social Studies*, Cilt: 18, Sayı: 1 (Sonbahar 2011), s. 5.

³²⁸ Dubnow, *History of The Jews in Russia*, Cilt: 2, s. 332.

³²⁹ Morris Jastrow Jr, *Zionism and The Future of Palestine*, The Macmillian Company, New York, 1919, s. 10.

sonra Pinsker'in manifestosundan haberi olmadığını, dolayısıyla okumadığını itiraf etmiştir.³³⁰ Herzl, ilk kez 1895'te Narcisse Leven'den (1833-1915) Pinsker'in adını duymuştu.³³¹ Siyon Aşıkları mensubu ve Dünya Siyonist Örgütü'nün 1905-1911 yılları arasında başkanlığını yapan David Wolffsohn (1855-1914), 1896'da Herzl'i Viyana'daki evinde ziyaret ettiğinde eserinin birçok siyon aşığı mensubunun heyecanlandığını söylemiştir. Ancak seleflerini (Pinsker ve Hess) geçiştirmesinden üzüntü duyduğunu söylemesi üzerine Herzl'in, "Pinsker'in eserini bilseydim muhtemelen bu kitabı yazmazdım" diyerek fikrini beyan etmiştir.³³² Yine de Herzl, Pinsker'in teorisini somutlaştırmış, yeni politikalar geliştirerek yöntemleriyle siyonizmin esaslarını belirlemede etkin rol oynamıştır. Tanınırlığı ve planları, antisemitizmden çıkış arayan ve siyona özlem duyan tüm Yahudiler tarafından ilgiyle karşılanmıştı. Siyon Aşıkları'na mensup Yahudi çevrelerde özellikle öğrenci grupları arasında Herzl'e gösterilen ilgi ve alaka da artmıştı. Şubat 1897'de Kudüs'teki Rothschild hastanesinin müdürü Dr. d'Arbela, Herzl'e şunu bildirdi: "*Tüm Filistin bizim milliyetçi planımızdan bahsediyor.*"³³³ Herzl'in ortaya attığı koyduğu devlet tasarısı ve öncülüğünü yaptığı Dünya Siyonist Örgütü, Yahudi ruhunu uyandıran bir siyonist çabaydı. Bununla birlikte Doğu Avrupa Yahudileri tarafından oluşturulan ülkünün batıdaki Yahudilere temas etmesiyle onları özgürleşme vaadine ikna etme gayretleri önemliydi.³³⁴ Bu durum, Yahudilik ve siyonizm kavramını birleştirerek öngörülen gelecek beklentilerini aynı kader denklemi üzerinde şekillendiren tarihsel bir olguyu doğurmuştur. Dubnow, Herzl'i *Exodus*'un müjdesini veren Musa'ya, Siyon Aşıkları'nı ise Mısır'da bulunan Yahudi halkına benzeterek tarihsel bir gönderme yapmıştır.³³⁵ Herzl ve fikirleri, Siyon Aşıkları'nın başlattığı zinciri tamamlayan son halka olarak siyonizmin yapısal ve kurumsal halini belirgin kılmıştır. Siyon Aşıklarının sistematığı ve yöntemi net olarak belirlenmeyen göç faaliyetleri, Herzl'in başını geçtiği siyonist davaya iki büyük dezavantajı da beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki Avrupalı ve

³³⁰ Dubnow, *History of The Jews in Russia*, Cilt: 3, s. 43.

³³¹ Alex Bein, *Theodore Herzl: A Biography*, Almandan çeviren: Maurice Samuel, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1940, s. 182.

³³² Philip Earl Steele, *on Theodor Herzl's Encounters with Zionist Thought and Efforts Prior to His Conversion in the Spring of 1895*, Polonya Bilimler Akademisi, Berlin Tarihsel Araştırma Merkezi, Berlin-Varşova, Cilt: 1, 2023, s. 41. Norman H. Finkelstein, *Theodor Herzl: Architect of A Nation*, Lerner Publications Company, Minneapolis, 1991, s. 64.

³³³ Mandel, "Ottoman Policy and Restrictions" s. 318.

³³⁴ Sokolow, *a.g.e.*, s. 282.

³³⁵ Dubnow, *History of The Jews in Russia*, Cilt: 3, s. 43-44.

Amerikalı Yahudilerin siyonist davaya destek olmaları nedeniyle Yahudilik vurgusunun oluşturacağı dezavantajın antisemitizme kapı aralayabileceği korkusu, bir diğeryse Osmanlı Devleti'nin toplu bir Yahudi göçüne karşı çıkması nedeniyle Avrupalı devletlerin diplomatik avantajı olmayan bu durumu destekleme niyetinde olmamasıydı.³³⁶ Herzl'e en büyük destek, uzun yıllardır siyon davası için mücadele eden, en kötü zamanlarda dahi vazgeçmeyen Filistin'e dönme özlemini diri tutan Rus Yahudilerinden gelmişti. Herzl'in Yahudi Devleti kitabında belirttiği Yahudi yurdu anlayışını Filistin'e kaydırarak bir Yahudi yerleşimi haline getirmesi Siyon Aşıkları Hareketi'nin desteğini kazanmasına yol açmış ve dini geleneğe sahip olan Yahudilerin de beğenisini kazanmıştır.³³⁷ Herzl her ne kadar Siyon Aşıkları'na ve Rus Yahudilerine dair bilgisiz olsa da davasının destekçisi ve kararlı siyonistler olarak onları görmüştü.³³⁸ Ayrıca Herzl'in Filistin için düşündükleri Filistin'deki Yahudi kolonilerinin finansörü durumundaki Rothschild için bir tehdit olarak algılanmıştı.³³⁹ Zira kolonilerinin siyasi bir boyuta evrilmesini istememiş, hem Avrupa konjonktürünü etkilenmesinden hem de Osmanlı Devleti'nin tepkisinden çekinmiştir. Hem Rothschild hem Hirsch hem de İngiltere'nin zengin Yahudileri Herzl'i desteklemekten kaçındı ancak Herzl yukarıdan (zengin ve elit) olmazsa alttan (halk) çalışırım anlayışıyla vazgeçmedi ve destek veren herkesi organize olmaya davet etti.³⁴⁰ Herzl'in tüm çabalarının sonucu olarak 29 Ağustos 1897'de Basel'de gerçekleştirdiği kongreye 24 ülkeden 208 delege iştirak etti ve Rusya'dan 80 delege katılarak kongrenin en kalabalık kitlesini oluşturdu.³⁴¹ Rusya'dan katılan delegelerin çoğunluğu Siyon Aşıkları'na mensup ya da destek veren isimlerdi. Üç gün süren kongrede Yahudi halkının geleceği konu edinilerek hedefler belirlendi.³⁴² Kongre, siyonist fikrin yerel ve ulusal olmaktan çıkıp küresel bir aktör olmasının ilk adımını sağlamış, Filistin'e kavuşma adına yapılan çalışmaları toplayarak siyonist çalışmaları merkezileştirmiştir. Bu kongre, siyonist hareketin canlılığını en üst perdeden dillendirdi: “*Kudüs, yaşlıların öleceği değil, gençlerin yaşayacağı bir yer; hayırseverlik değil, kendi kendine destek, onların hedefi!*”³⁴³ Basel Kongresi'nde

³³⁶ Cleveland, *a.g.e.*, s. 269.

³³⁷ Roger Garaudy, *Siyonizm Dosyası*, çev. Nezih Uzel, Pınar Yayınları, 1. Baskı, 2021, s. 22.

³³⁸ Finkelstein, *a.g.e.*, s. 65.

³³⁹ Engel, *a.g.e.*, s. 54.

³⁴⁰ Miriam Gurko, *Theodor Herzl: The Road to Israel*, The Jewish Publication Society, 1988, s. 50.

³⁴¹ Gurko, *a.g.e.*, s. 55.

³⁴² Ha'am, *Ten Essays on Zionism and Judaism*, s. 25.

³⁴³ Maurice H., Harris, *Modern Jewish History*, Bloch Publishing Co., New York, 1922, s. 198.

“Yahudi ulusal duygusunun ve özsaygının güçlendirilmesi” ihtiyacı dile getirilmiş, konferansta batılı siyonistler diplomatik ve siyasi müzakereleri vurgularken, doğulu siyonistler ulusal şahlanışın gerçekleşmesi için Yahudilik bilincinin gelişimini vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirmişlerdi.³⁴⁴ Kongrede batılı ve doğulu tüm Yahudiler aynı amaç için bir araya geldi. “Gelecek yıl Kudüs’te!” özlemini hep bir ağızdan dile getirdiler. Birçok bağımsız ve yalnız gruplar için yol gösteren, ilkeleriyle ve resmi eylem planıyla hareket eden bir organizasyon kurarak siyon ideali üzerinde birleştiler.³⁴⁵ “Yahudiler Filistin’e!” diyen birçok insanda heyecan yaratan bu kongreye Siyon Aşıkları’ndan farklı sesler yükselmisti. Siyasi konuşmalar ve planlar nedeniyle Rothschild’in ve Osmanlı hükümetinin tepkisinden çekinenler olduğu gibi destek verenler de mevcuttu.

Eylül 1897’de İngiltere’de bulunan Siyon Aşıkları’nın yayın organı *Palestina* adlı dergideki habere göre, “İyisiyle kötüsüyle, Basel’deki Siyonist Kongresi başarılı bir gerçektir” diyerek kongre onaylanmış, İngiltere’de Siyon Aşıkları şubelerinden katılan delegelerin isimlerine de yer verilmiştir.³⁴⁶ Muhafif seslerin tepkileri statükonun korunması ve dini sebeplerden ileri gelmekteydi. Siyonizm, laik Yahudiler için fazla Ortodoks iken Ortodokslar için yeterince dindar değildi. 1897’de Almanya Hahamlar Derneği, “Filistin’de bir Yahudi ulusal devleti kurma girişimlerinin Mesih’in vaadine aykırı olduğunu” ilan etmişti.³⁴⁷ Ancak Herzl dindar yahudilerden de destek geldi. Siyon Aşıkları içerisindeki Ortodoks kesimin lideri Mohilever, Basel’deki Kongreye katılamamış ancak torunu vasıtasıyla bir mektup göndererek şu hususlara değinmişti:

“Bu meclisin temel amacı, halkımızın arazi satın almasına ve izinsiz, engelsiz evler inşa etmesine izin vermek için Türk hükümeti ile en güçlü ve en enerjik bir şekilde aracılık etmek olmalıdır... Siyon’un Evlatları’nı tam bir uyum ve kardeşlik içinde çalışmak için birleştirmesi esastır... Tüm Siyon Evlatları, tamamen ikna olmalı ve ülkemizin yeniden yerleştirilmesinin, arazinin ve evlerin inşa edilmesinin, bahçelerin dikilmesinin ve toprağın yetiştirilmesinin Tevrat’ımızın temel emirlerinden biri olduğuna mükemmel

³⁴⁴ Dubnow, *History of The Jews in Russia*, Cilt: 3, s. 44.

³⁴⁵ Finkelstein, *a.g.e.*, s. 84.

³⁴⁶ <https://jewishmiscellanies.com/2020/03/03/palestina-the-chovevei-zion-quarterly-september-1897/> (E.T.: 11.12.2023)

³⁴⁷ R. Gottheil, “The History of Zionism”, s. 125.

bir inançla inanmalıdır... Gerçek bir Siyon Aşığı, buna tüm kalbiyle ve ruhuyla inanan bir adamdır.”³⁴⁸

Mohilever, *Siyon'un Evlatları* diyerek ayrımları ortadan kaldırmış, birlikteliğe vurgun yapan cümleleriyle farklı kesimlere hitap ederek Siyon Aşığı olmayı formülize etmiştir. Kongreye katılan doğulu-batılı Yahudiler arasında eğitim, kültür, ekonomik ve sınıfsal farklar, en keskin uçları oluşturan bazı konulardı. Aslında doğulu-batılı ayrımı siyonizmin ideolojik tartışmalarına yön veren tarafları tanımlamak için kullanılmıştır. Doğulu Yahudilerden kasıt, dindar ve geleneksel Aşkenaz Yahudileri olurken batılı Yahudiler daha çok seküler ve reformist bir dünya görüşüne sahip İngiltere, Fransa ve ABD'deki Yahudiler olmuştur. Ahad Ha'am, doğulu Yahudilerin bir bakıma Siyon Aşıkları'na mensup kişilerin manevi trajedisini yüreğinde taşıdıklarını belirterek ayrımı şu şekilde yapmıştır:

“Batı'da Yahudilerin sorunu, Doğu'da ise Yahudiliğin sorunu. Biri bireyin, diğeri milletin ağırlığını taşıyor. Biri Avrupa eğitimi almış Yahudiler tarafından hissediliyor, diğeri ise Yahudi eğitimi almış Yahudiler tarafından hissediliyor.”³⁴⁹

Siyon Aşıkları'na da benzer eleştirileri kolonilerdeki ekonomik rant ve kültürel eksiklikler üzerinden yapan Ha'am, insan Yahudiden Yahudi insana (Yahudiliğin ön planda olduğu, bir din olmanın ötesinde kimlik olarak var olduğu gerçeği) dönüşümüne dair tenkitlerini siyonist perspektif üzerinden hem Siyon Aşıkları'na hem de batılı Yahudilere yapmıştır. Bu dönüşüm, Yahudi kimliğinde ve Filistin topraklarında cereyan etmesi gerekenleri de gösteriyordu. Filistin'de Yahudi nüfus transferinin gerçekleştirilmesi, ekonomi özgürlüğün sağlanması, altyapı gelişimi ve Yahudi kurumlarının kurulması Filistin'in bir Yahudi vatani olabilmesinin ön koşullarından bazılarıydı. Filistin'de Yahudi olabilmenin ön koşuluysa İbranice'nin öğretimi ve kullanımı, dini ve kültürel eğitim olanaklarının geliştirilmesi, göçmen ruhu yerine ulus-toprak bilincinin yerleştirilmesiydi. Hakeza nüfus transferi, kolonilerde dil ve eğitimin sağlanması, altyapı olanaklarının tamamlanması Siyon Aşıkları ve Rothschild'in destekleri sayesinde oluşturulmuştu. Bunun yanı sıra Herzl, Filistin'e Yahudi göçünün eksikliklerini ve kusurlarını da biliyor, adımlarını ona göre dizayn ediyordu. Çünkü

³⁴⁸ Hertzberg, *a.g.e.*, s. 402.

³⁴⁹ Ha'am, *Ten Essays on Zionism and Judaism*, s. 42.

Herzl, “siyonizm, yürüyüşteki Yahudi halkıdır” diyerek bir siyonist perspektif çiziyordu.³⁵⁰

İsraili tarihçi Margalit Shilo, Siyon Aşıkları’nın ufkunun son noktasını *moshavot* olarak değerlendirir. Bu değerlendirme, Siyon Aşıkları’nın ufkunun kolonizasyon faaliyetlerinin yürütülmesi ve geliştirilmesinden öteye olmadığını bildirmektedir. Kolonicilikten devletleşmeye geçiş, hayal dahi değildir. Göçteki başarı kriterleri, Filistin’de Yahudileri yerleştirmek ve orada tutundurmaktır. Bunun için de hareketin parasız bir şekilde kitlesel göç ettirmek isteyenlere kucak açması, kolonilerdeki maddi finansal zorluklarının temelini oluşturmuştur. Bu zorluklar Rothschild’in destekleri sayesinde aşılmıştır. Bu göç anlayışı, Herzl’in vizyonunun da tam tersiydi. Zira Herzl, Filistin’e göçü gerçekleştirmek için maddi ve manevi yeterliliğe sahip olunmasının gerekliliğini savundu, aksi takdirde göçün bekletilmesi gerektiğini savunacak kadar rasyonel düşünceye sahip birisiydi.³⁵¹ Dünya Siyonist Örgütü, Romalıların Yahudileri Filistin’den kovduğu günden bu yana küresel olarak Yahudilerin bir araya geldiği ilk resmi birliği olmuştur.³⁵² Avrupa merkezli Siyon Aşıkları örgütlenmesi, kolonizasyon faaliyetleriyle siyon sevdasını hem Yahudilere hem de Filistin’e taşımıştır. Herzl ile küreselleşerek siyon sevdasına diğer adıyla siyonizme evrilmiş ve bir siyonist örgüte dönüşmüştür. Bu dönüşüm dört farklı şekilde gerçekleşmiştir:

- Siyon Aşıkları müntesiplerinin Dünya Siyonist Örgütü’ne intisap etmesi,
- Filistin’de Yahudi göçünün ve kültürel eğitim faaliyetlerinin devam ettirilmesi böylece kültürel ve demografik olarak Filistin’de Yahudi yükselişinin meydana getirilmesi,
- Siyonist kurumların kurulması ve bunlar aracılığıyla diplomasi faaliyetlerinin yürütülerek küresel siyasi desteğin sağlanması
- Siyonist kuramın tüm Yahudiler arasında teşviki ve içselleştirilmesi

Bu durum, hem Siyon Aşıkları’nın Dünya Siyonist Örgütü’ne dönüşümünü hem de siyon sevdasının siyonizme dönüşümünü sağlamıştır. Her iki oluşumun yapısı ve çalışma tarzları, kurucu liderinin karakter özelliklerini de yansıtmaktadır. Pinsker pratik ancak mütereddit bir kişilikti. Herzl ise hem cesaretli hem de hedeflerine ulaşma

³⁵⁰ Gurko, *a.g.e.*, s. 52.

³⁵¹ Shilo, “Immigration Policy” s. 604-605.

³⁵² Gurko, *a.g.e.*, s. 60.

noktasında cevval ve mahirdi.³⁵³ Siyon Aşıkları, çalışma esasları bakımından dağınık ve hedeflerine ulaşmada başarı odaklı değildi. Öngörülen hedef, yapılan çalışmaların aksak da olsa devam etmesi yönündeydi. Birincil öncelikleri, tepkileri ve konjonktürü rahatsız etmeden faaliyetlerini sürdürmektir. Noksanlıkları ve kusurları vardı fakat siyonizmin yolunu açanlar ve yol gösterenler yine de onlar olmuştu. Pinsker ve Mohilever'in başlattığı ve gayret gösterdiği Filistin'in yurtlaştırılması, bir siyon teşkilatının ilk adımını başlatmıştır. Bunu siyasi ve ideolojik temeller üzerine oturtan Herzl ve sunduğu fikirlerdi. Siyon Aşıkları, siyonizmin ham haline tekabül ederken, siyonist anlayışın olgunlaşması Dünya Siyonist Örgütü'nün vücuda getirilmesiyle meydana gelmiştir. Bununla birlikte Siyon Aşıkları'nın varlığı, Dünya Siyonist Örgütü'ne çalışmalarına katma değer sağlamıştır. İhtiyaç duyduğu zemini temin etmesi ve göçün sürekliliğini sağlamada tecrübeli kadroya haiz olması, bir zenginlik oluşturmuştur. Siyon Aşıkları kadrolarının Dünya Siyonist Örgütü'nün şekillenmesinde ve siyonizmin geleceğinde mühim rol oynadığı bir gerçektir. İsrail Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı Chaim Weizman'ın (1874-1952) gençliğinde Siyon Aşıkları mensubu olması³⁵⁴ ve sonrasında Dünya Siyonist Örgütü'nde iki kez başkanlık yapması birçok örnekler arasında en çarpıcı olanlardan birisidir. Bu evrimleşme sadece kişiler üzerinden değil, kurumlar üzerinden de devam etmiştir. Siyon Aşıkları Heidelberg Şubesi başkanı Schapira, 1897 Basel Kongresi'nde Filistin'de arazi satın alım işlemlerini gerçekleştirmek ve dünya genelinde Yahudilerin ilgisini çekip mali yardım finanse etmek amacıyla Yahudi Ulusal Fonu (JNF) kurulması teklifinde bulunmuştur.³⁵⁵ Rothschild ve Hirsch gibi Yahudi zenginlerin yardımlarının etkili şekilde kullanılması amacıyla 1901'de kurulan bu Yahudi Ulusal Fonu, Filistin'de arazi satın alımları yapmak ve tarımsal yerleşimleri kurmak görevine kurumsal bir kimlik kazandırmıştır. Bu evrimleşme ve gelişme, günümüze değin gelen siyonizmin hem karakter olarak hem de kurumsal olarak DNA'sını oluşturmuştur.

Herzl'in yakın arkadaşı aktivist Israel Zangwill (1864-1926), Basel Konferansı sonrası şöyle demişti: *“Babil'in nehirleri kıyısında oturduk ve siyonu anarken ağladık. Basel nehri kenarında oturduk ve artık ağlamamaya karar verdik!”*³⁵⁶

³⁵³ Emanuel Neumann, “The Decline and Rise of Herzlian Zionism”, *Herzl Year Book*, Cilt: 3, ed. Raphael Patai, Herzl Press, 1960, s. 17.

³⁵⁴ Vital, *a.g.e.*, s. 225.

³⁵⁵ Corry, Schappacher, “Zionist Internationalism” s. 442.

³⁵⁶ Gurko, *a.g.e.*, s. 61.

Bu kararı ilk Siyon Aşıkları almıştı. Yahudilerin geçmişte ve dönemlerindeki problemlerini kayıtsız kalamayarak ellerini taşın altına koydular. Yahudilerin hem arz-ı mev'ud'a dönüşünün hem Yahudiliğe dönüşünün fiili ve fikri yüklenicisi oldular.



SONUÇ

19. yüzyılda gelişen milliyetçilik fikri, antisemitizmi asimilasyon ve uyum ile aşmak isteyen ancak hüsrana uğrayan Yahudilere yeni bir yol sunmuştur. Maskilimin Yahudi halkına liderlik edebilecek bir entelektüel kapasiteye sahip olması ve dini otorite sayılan hahamların Yahudiler üzerindeki etkisi, Avrupa Yahudilerinin istikametini belirleyen etkenlerdi. Şayet Pinsker ve Mohilever ikilisini, 19. yüzyılda Yahudi dünyasının seküler ve dini kimliğe sahip bir nüvesi olarak adlandıırırsak siyonizm fikrinin çıkış noktasındaki teolojik ve sosyolojik konjonktürü anlamlandırabiliriz demektir. Siyonizmin Herzl ile başlamadığı ancak Herzl ile sistematikleştirilip bütünleştirildiği sonucu, bu konuda araştırma yapanlar tarafından bilinen bir gerçektir. 1897 Basel Konferansı öncesi yapılan eylemler, siyonizmin inşa sürecidir. Bu inşanın temelinde, Alkalai ve Kalischer'in fikirleri, Montefiore'nin Filistin'deki ilk yerleşim arazisi ve Pinsker'in özgürlük çağrısı vardı. Elbette Siyon Aşıkları'nın pragmatik göç çabaları, Mohilever ve Ahad Ha'am'in Yahudi-toprak ilişkisinin yekvücutluğuna dikkat çeken dini-kültürel dinamikleri ve *Seneye Yeruşalayim*'de özleminin kutsiyeti de mevcuttu. Siyonizm fikri bu özlemin sona erdirilmesi ve Yahudi-toprak ilişkisinin nihayet bulmasından ibaretti. İşte Siyon Aşıkları, bu siyonizm fikrinin kuramsallaştırılmasının ve kurumsal bir hale bürünmesinin pratik zeminini oluşturan temel harekettir. Bir bakıma 19. yüzyıldaki siyon sevdasıyla 20. yüzyıl siyonizmini birbirine bağlayan yapının adı olmuştur. Kuramsal katkısını ele aldığımızda, Pinsker'in yazmış olduğu *Auto-Emancipation* adlı eser, bir siyonist manifestonun olgunlaşmamış halidir. Siyon Aşıkları'nın örgütlü bir biçimde Filistin topraklarına göç etme hareketi, Siyonizm fikrinin olgunlaştırılıp kuramsallaştırılmasının ilk adımıdır. Siyonizm fikrinin tam manasıyla kuramsallaşması, Herzl'in öncülüğünde Dünya Siyonist Örgütü'nün kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Siyon Aşıkları'nın siyonizm fikrine katkısı ise iki noktada olmuştur. Bunlardan ilki, Filistin'e göçün fiili olarak gerçekleştirilmesi hususunda Siyon Aşıkları ilk adımı atarak Yahudi varlığını tesis etme gayretinde bulunmuş, Yahudi kimliğinin Filistin'deki zeminini oluşturmuştur. Diğeriyse Yahudiler nezdinde Filistin'e kitlesel göç fikrinin altyapısını oluşturmuştur. Zira Filistin olmadan siyonizm olmayacaktır. Öyleyse Yahudi-Filistin bileşenleri siyonizme giden temel iki özne ise Siyon Aşıkları siyonizme giden Yahudiyi olgunlaştırmakla kalmamış, Filistin-toprak

ilişkisini araçsallaştırıp nihai bir hedef belirlemiştir. Ancak bu amaç, siyasi bir hedeften uzaktır. Bugünkü anlamıyla siyonizmin ideolojik nüanslarını içinde bulundursa da politik bir yaklaşım sergilememektedir. Siyon Aşıkları'nın göç anlayışı devlet kurma arayışı değildir. Filistin'de tutunmak istemeleri, hayatlarını idame ettirmek için gerekli güvenli bir ev olmasından ileri gelmektedir. Geleceklerini inşa edecekleri bu toprakların, hatıralarından, kaderlerinden ve dini inançlarından uzak olmaması motivasyonlarının temelidir. Siyon Aşıkları'nın kuruluşunun Doğu Avrupa Yahudileri arasından çıkması da bir tesadüf değildir. Çünkü Doğu Avrupa, seküler ve dini bir Yahudi anlayışın yan yana yaşadığı, toplumsal ve siyasi baskıların en şiddetli biçimiyle müşahade edildiği bir coğrafyadır. Fakat ekonomik, sosyolojik ve psikolojik olarak yaşadıkları sıkıntılar, Avrupa'nın diğer kesimlerine kıyasla daha vahimdir. Güçlü ilişkilerinin olması ve dini ve kültürel bütünlüğün olması dolayısıyla kozmopolit olmaktan uzaktılar. Dolayısıyla Siyon Aşıkları'nı oluşturacak insanların temel argümanı, etnik-din temelli bir halkın sorunlarına kalıcı çözüm bulunmasıydı.

Yahudiler yüzyıllardır göç ediyorlardı lakin sorunlar peşlerini bırakmıyordu. Antisemitizm bir hayalet gibi onları takip ediyor ya da Yahudiler diğer milletler tarafından daima hayalet olarak görülüp şeytanlaştırılıyordu. Antisemitizm ve Haskala, bu şeytan metaforunda sebep-sonuç ilişkisiydi ancak Doğu Avrupalı Yahudiler için bir başarı söz konusu değildi. Siyon Aşıkları da tam olarak bu ikilinin sonucunda doğan bir diğer sonuçtu. Sekülerizmin ve asimilasyonun maskilimi Avrupalılaştırması sayesinde özgüven eksikliğinden sıyrılarak aksiyoner bir tutumda bulunabildiler. Ayrıca Doğu Avrupalı Yahudileri harekete geçirecek enerjiyi dini otoritelerin de desteklemesi, bir avantaj sağlamıştır. Yurt kavramı, onlar için güvenli bir evi işaret ediyordu. Siyasi bir manevra kabiliyetinden uzak olmakla beraber beklentileri bir devletten ziyade sürgünün bitmesi ve hayatlarının teminat altına alınmasıydı. Filistin, bu sürgünün biteceği, kutsiyetiyle tüm Yahudilerin ilgisine mazhar olan yerdı. Ancak Siyon Aşıkları'nın çalışmaları toprak edinimiyle bir devlet sürecini değil, göçle birlikte toprağa bağlı Yahudinin yaratılmasını amaçlamıştı. Siyon Aşıkları'nın başarısı, göçün ve Yahudi organizasyonunun yürütülmesi değil, Filistin'e göçün başlatılması ve Avrupa Yahudilerini harekete geçirecek adımlarını atılmasını sağlamasıdır. Ancak Pinsker'in düşüncesinde Filistin bir zorunluluk bile değildi. Çünkü Pinsker için Filistin bir kible değil, adrestir. Pinsker, siyasal ve toplumsal manada yokluğun; ırksal ve coğrafi olarak

zorluğun olduğu bir konjonktürde çaba göstermiş, siyonist düşünce içerisinde bir manifesto hazırlayarak bir “tabela” asmıştır. İşaret ettiği Filistin’de kesinkes bir kararlılık gösteremediği için hem döneminde hem de bugün siyonist düşünce içerisinde bir eleştiri konusu olarak halen tartışılmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki Pinsker’in önem verdiği şey Yahudinin ayaklarının bastığı yer değil, Yahudinin ta kendisidir. Siyon Aşıkları da bu önemi öncelemiştir. Yaşadıkları pogromlar dolayısıyla Yahudilerin öteki insan ve bir hayalet gibi göründüğünü kavrayarak antisemitist olaylardan kaçmak ya da bir çıkış yakalamak istemişlerdir. Ekonomik sebepler ve toplumsal hayatın idame ettirilmesi başlıca motivasyonlarıydı. Dolayısıyla Siyon Aşıkları siyasi faaliyetten uzak bir sivil toplum kuruluşu edasıyla hareket etmiştir. 19. ve 20. Yüzyıl Yahudi tarihinin seyrine baktığımızda Siyon Aşıkları’nın Filistin’e gerçekleştirdiği Yahudi göçü, bir yurt edinmek için yeterli değildir. Ancak burada eleştirilen nokta gösterilen çaba ve uygulamalardır. Filistin’de Yahudi varlığını müşahhas kılacak adımlarda noksanlık göstermesi ve siyasal bir etkinlikten uzak kalması, baskın ve hırslı bir yapıda olmaması hem döneminde hem de sonrasında eleştiri konularından biri olmuştur. Siyon Aşıkları’nın bu karakteri bir nevi Pinsker’in karakteriyle de benzerlik gösterir. Pinsker’in siyonist düşünce içerisindeki kişiliği, siyasi ve öncü bir lider olmaktan ziyade öğretmen ve yol gösterici şeklindedir. Tarihçilerin Pinsker’i Herzl ile kıyaslaması hiç adil değildir. Çünkü Herzl, Siyon Aşıkları’nın büyüttüğü bir siyon sevdasını devralmıştır. Herzl’in başarısı siyon sevdasını siyonizme dönüştürmesinde hem ideolojik hem de politik çabalarıdır. Herzl’in politik beklentileri oluşturan aksiyoner tutumu, gelecekte siyasetin Yahudiler lehine adımlar atmasına yol açacak çabalar ve Yahudi sorununun küresel olarak dikkat çekmesiyle siyonist hareket olgunlaşma evresine geçiş sağlamıştır. Herzl bu zorlukları aşarak toprak-Yahudi paradigmasını bütünleştirmiş ve tüm kamuoyuna ilan etmiştir. Bunu hem dini söylemlerle gerçekçi kılmış hem de küreselleşen siyonist örgütün çabalarıyla rasyonel zemine oturtmuştur. Pinsker’in pratik siyonizmi, Rusya’da başlayan ve Avrupa’da devam eden korkunç pogromların psikolojik ve sosyolojik çöküntülerinden kurtulmayı amaçlamıştır. Yahudilerin antisemitizmden uzak özgür yaşama ve bir toprak sahibi olup yerleşik hayata haiz olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Herzl’in politik siyonizmi özgür yaşam ve toprak sahibi Yahudiler düşünüyü daha da genişletmiş ve sahibi olduklarını düşündükleri Arz-ı Mev’ud’da bir egemenlik arzusunu dile getirmiştir. Herzl’in

“tabelası”, Pinsker’in varlık manifestosunun ötesine geçerek devlet manifestosuna dönüşmüştür. İsrail devletinin kuruluşunu bir ağaca benzetecek olsaydık Yahudi göçleri bu devletin ilk toprağı, Siyon Aşıkları ise ilk küreğı olurdu.

Siyon Aşıkları yaptıkları çalışmalar ile proto-siyonist dönemin önemli gelişmelerinden birini oluşturmuştur. Yahudi göçlerini organize ederek Filistin’i ulaşılması gereken bir hedef olarak tayin etmişlerdir. Herzl öncesi siyonist fikrin ideası, devletle şekillenmemiş ancak başta Herzl’in çalışmaları ve tarihsel süreç içerisinde gelişen siyonist atılımlar sayesinde netlik kazanmıştır. Siyon Aşıkları, yaptıkları göç ve koloni faaliyetleri ile Yahudi halkının dini, demografik ve kültürel anlamda Filistin topraklarında yükselmesinin atılımını ve adımını atmıştır. Dolayısıyla Yahudi devletine giden sürecin zeminini oluşturmada önemli rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH.MKT, 1762/31.

BOA, DH. MKT, 1908/19.

BOA, ŞD, 2269/24.

BOA, ŞD, 2275/34.

BOA, ŞD, 2280/26.

BOA, Y. A. RES, 5/58.

BOA, Y. PRK. AZJ, 30/37.

BOA, Y.PRK.EŞA 13/67.

BOA, Y.PRK.UM 23/66.

BOA, Y. PRK. TKM, 38/51.

Yayınlanmış Birincil Kaynaklar

Cohen, Israel, *A Short History of Zionism*, Frederick Muller Ltd., London, 1951.

Dubnow, S. M., *Die Neueste Geschichte Des Judischen Volkes 1789/1914*, Almancaya çeviren: Elias Hurwicz, Jüdischer Verlag, Cilt: 3, Berlin, 1923.

_____, S. M., *History of The Jews in Russia and Poland From the Earliest Times Until the Present Day*, Rusçadan çeviren: I. Friedlaender, The Jewish Publication Society of America, Cilt: 2, Philadelphia, 1918.

_____, S. M., *History of The Jews in Russia and Poland From the Earliest Times Until the Present Day*, Rusçadan çeviren: I. Friedlaender, The Jewish Publication Society of America, Cilt: 3, Philadelphia, 1920.

_____, Simon, *Nationalism and History*, ed. Koppel S. Pinson, Meridian Books, 1961.

Finkelstein, Albert A. L., (çev.), *Self Emancipation! The Only Solution of The Jewish Question*, Rabbinowicz, London, 1891.

Friedenwald, Aaron, *Life, Letters and Adresses*, The Lord Baltimore Press, 1906.

Friedenwald, Aaron, *Lovers of Zion*, The Zion Association of Baltimore, 1894.

Glücksohn, M., “The Work of The Chovevei Zion: A Contribution to the History of Palestinian Colonization” *Zionist Work in Palestine*, ed. Isral Cohen, Zionist Central Office, 1911, s. 157-171.

Gottheil, R., “The History of Zionism”, *Zionism and The Jewish Future*, ed. H. Sacher, The Macmillan Company, New York, 1916, s. 117-137.

Gottheil, Richard J. H., *Zionism: Movement in Judaism*, The Jewish Publication Society of America, 1914.

Prothero, G.W. (ed.), *Zionism*, Historical Section of The Foreign Office, H.M. Stationery Office, London, 1920.

Ha'am, Achad, *Pinsker and Political Zionism*, çev. Leon Simon, The Zionist, London, 1916.

____ Achad, *Ten Essays on Zionism and Judaism*, İbraniceden çeviren: Leon Simon, George Routledge & Sons Ltd., London, 1922.

____ Achad, *The Spiritual Revival*, çev. Leon Simon, The Zionist, London, 1917.

Harris, Maurice H., *Modern Jewish History*, Bloch Publishing Co., New York, 1922.

Herzl, Theodor, *Yahudi Devleti*, çev. Yeşim Meriç, 1. Baskı, Milenyum Yayınları, 2018.

____, Theodor, *Günlükler I. Cilt*, çev. Ali Fahri Doğan, 1. Basım, Runik Kitap, 2023.

Hess, Moses, *Rome and Jerusalem*, Almancadan çeviren: Meyer Waxman, New York: Bloch Publishing Company, 1918.

Jastrow Jr, Morris, *Zionism and The Future of Palestine*, The Macmillian Company, New York, 1919.

Kessler, L., *History & Development Jewish Colonisation in Palestine*, English Zionist Federation, 1918.

Landman, S., *History of Zionism*, The Zionist, London, 1915.

Marx, Karl, *Yahudi Sorunu*, çev. Sol Yayınları Yayın Kurulu, Ankara: Sol Yayınları, 1997.

Naiditch, Isaac, *Edmond de Rothschild*, çev. M. Z. Frank, Zionist Organization of America, Washington D.C., 1945.

Sampter, Jessie E., *Guide to Zionism*, Zionist Organization of Amerika, New York, 1920.

Simon, Leon, *Studies in Jewish Nationalism*, Lognmans, Green And Co., London, 1920.

_____, Leon, *Moses Leib Lilienblum*, Cambridge University Press, 1912.

Sokolow, Nahum, *History of Zionism 1600-1918*, Cilt: 1, Longmans, Green and Co., London, 1919.

The Maccabaeae Magazine, “News and Views”, Cilt: XXIII. Sayı: 3, Mart 1913.

Weizmann Chaim, Gottheil Richard, “What Is Zionism?”, *Zionism and The Jewish Future*, The Zionist Organisation, London, 1918.

Zionist Central Bureau, *Ten Years of Zionism*, Almancadan çeviren ve yayınlayan: Zionist Central Bureau, Cologne, 1907.

İkincil Kaynaklar

Aaronsohn, Ran, *Rothschild and Early Jewish Colonization In Palestine*, Rowman & Littlefield Publishers Inc, Lanham, 2000.

_____, Ran, “The Beginnings of Modern Jewish Agriculture in Palestine: "Indigenous" versus "Imported", *Agricultural History*, 1995, Cilt: 69, Sayı: 3 (Yaz, 1995), s. 438-453.

Alroey, Gur, “”Zionism without Zion”? Territorialist Ideology and the Zionist Movement, 1882–1956”, *Jewish Social Studies*, Cilt: 18, Sayı: 1 (Sonbahar 2011), s. 1-32.

Arendt, Hannah, *Totalitarizmin Kaynakları – 1 Antisemitizm*, çev. Bahadır Sina Şener, 8. Baskı, İletişim Yayınları, 2021.

Armaoğlu, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Kronik Kitap, 5. Baskı, 2019.

Arslan, Ali, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, İstanbul: İdil Yayıncılık, 2014.

Attali, Jacques, *Yahudiler, Dünya ve Para Yahudi Halkının Ekonomik Tarihi*, çev. Berna Günen, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2009.

Atzmon, Gilad, *Göçebe Kimlik*, çev. Duran Temel ve Fatih Peyma, Mana Yayınları, 2014.

Avineri, Shlomo, *The Making of Modern Zionism*, Basic Books, New York, 2017.

Badiou, Alain, Hazan, Eric ve Zizek, Slavoj, *Anti-Semitizm Üzerine*, çev. Oylum Bülbül, Erkal Ünal, Encore Yayınları, 2014.

Balcıoğlu, Mustafa, Balcı, Sezai, *Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu*, Erguvani Yayınevi, Ankara, 2017.

Bein, Alex, *Theodore Herzl: A Biography*, Almancadan çeviren: Maurice Samuel, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1940.

Blech, Rabi Benjamin, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, çev. Estreya Seval Vali, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2004.

Boyer, Alain, *Siyonizmin Kökenleri*, çev. Volkan Aytar, İletişim Yayınları, 1995.

Bora, H. Siren, “Alliance Israelite Universelle'in Osmanlı Yahudi Cemaatini, Tarım Sektöründe Kalkındırma Çalışmaları ve İzmir Yakınlarında Kurulan Bir Çiftlik Okul: “Or Yehuda”,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, İzmir, Yıl: 1993, Cilt: 1 Sayı: 3, s. 387-400.

Braun, Sidney D., “Forerunner of Zionism”, *Nineteenth-Century French Studies*, 1985, Cilt: 13, Sayı: 2/3 (Kış-İlkbahar 1985), s. 105-112.

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, 2008.

Cohen, Mark R., *Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Köprü Kitapları, 2013.

Corry, Leo, Norbert Schappacher, “Zionist Internationalism through Number Theory: Edmund Landau at the Opening of the Hebrew University in 1925”, *Science in Context*, Cilt: 23, Özel Sayı 4: *Science in an Israeli Context: Case Studies*, Aralık 2010, s. 427 – 471.

Çakmak, Diren, Yakup'tan Binyamin'e: *Antik Siyonizm'den Modern Siyonizm'e Antisemitizm*, Libra Kitap, 2021.

Çiğdem, Ahmet, *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Dimitry Shumsky, "Leon Pinsker and 'Autoemancipation!': A Reevaluation," *Jewish Social Studies: History, Culture, Society*, Cilt: 18, Sayı: 1 (Sonbahar 2011): 33-62.

Dualı, Şir Muhammed, *Çarlık Rusyasında Yahudiler*, 1. Baskı, İstanbul: Divan Kitap, 2016.

Dubin, Louis C., "Toplumsal ve Kültürel Bağlam: On Sekizinci Yüzyıl Aydınlanması", *Yahudi Felsefesi Tarihi*, ed. Daniel H. Frank ve Oliver Leaman, çev. Abdullah Şevki, Hece Yayınları, 2018. s. 647-669.

Engel, David, *Zionism*, Pearson Education Limited, Harlow, 2009.

Erdemir, Hatice P., Erdemir, Halil, "Kudüs'te Yahudi İsyanı ve Yahudiler", *History Studies International Journal of History*, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s. 119-136.

Ertürk, Emin, "Kilise, Faiz, Kapitalizm: Günahtan Meşruiyete Sancılı Bir Geçişin Anatomisi", *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 8, Yıl: 8, Sayı: 20 (2019/1), s. 108-134.

Feiner, Shmuel, "The Pseudo-Enlightenment and the Question of Jewish Modernization", *Jewish Social Studies*, Autumn, 1996, New Series, Cilt: 3, Sayı: 1 (Sonbahar, 1996), S. 62-88.

Ferguson, Niall, *Rothschild Hanedanı: Dünyanın Bankacıları, 1849-1999*, çev. Cem Demirkan, Kronik Kitap, İstanbul, 2023.

Finkelstein, Norman H., *Theodor Herzl: Architect of A Nation*, Lerner Publications Company, Minneapolis, 1991.

Firestone, Reuven, *Yahudiliği Anlamak İbrahim'in / Avraam'ın Çocukları*, çev.

Çağlayan Erendag, Levent Kartal, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2004.

Edel, Peter, *Siyonizm'in Tarihi Yıldızın Gölgesi*, çev. Burak Sengir, Ceylan Yayınları, 2008.

Ettinger, Shmuel "Zionism", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 21, 2007, s. 539-627.

Garaudy, Roger, *Siyonizm Dosyası*, çev. Nezh Uzel, Pınar Yayınları, 1. Baskı, 2021.

Gersh, Irving, *Moshe Leib Lilienblum: An Intellectual Biography*, Brandeis Üniversitesi Fen-Edebiyat Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1967.

Goldstein, Yossi, "The Beginnings of Hibbat Zion: A Different Perspective" *AJS Review*, Cilt: 40, Sayı: 1 (Nisan 2016), s. 33-55.

_____, Yossi, "Reflections on The Failure of The Lovers of Zion", *Journal of Modern Jewish Studies*, Cilt: 14, Sayı: 2, 2015, s. 229-245.

Goldston, Robert, *Next Year in Jerusalem: A Short History of Zionism*, An Atlantic Monthly Press Book, 1978.

Greilsammer, Ilan, *Siyonizm*, çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi, 2021.

Greenberg, Moshe Sperling, S. David, "Exodus, Book of", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 6, 2007, s. 612-623.

Groepler, Eva, *Anti-Semitizm: Antik Çağdan Günümüze Yahudi Düşmanlığı Tarihi*, çev. S. Kaya, Belge Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Gurko, Miriam, *Theodor Herzl: The Road to Israel*, The Jewish Publication Society, 1988.

Henze, Matthias, *The Madness of King Nebuchadnezzar/The Ancient Near Eastern Origins and Early History of Interpretation of Daniel 4*, Brill, Leiden, Boston, Köln, 1999.

Hertzberg, Arthur, *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, Meridian Books, New York, 1960.

John, Robert St., *They Came From Everywhere: Twelve Who Helped Mold Modern Israel*, Coward-McCann, New York, 1962.

Johnson, Paul, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman, İstanbul: Pozitif Yayınları.

Kaleli, Emrullah, “Ortaçağ Avrupa'sında Yahudilerin Genel Durumu ve Las Siete Partidas'a (1265) Göre Yasal Statüleri”, *Turkish Studies Historical Analysis*, Cilt: 14, Sayı: 3, 2019, s. 577-592.

Kaynar, Nilgün, *Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Kerstein, Itzhak, “The Conflict Between National and International Ideas in The Kibbutz Movement”, University of Ottawa, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ottawa, 1967.

Kressel, Getzel “Alkalai, Judah Ben Solomon Hai”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 1, 2007, s. 663-664.

_____, Getzel, “Reines, Isaac Jacob”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 17, 2007, s. 207-208.

_____, Getzel, “Rothschild, Baron Edmond James De”, *Encyclopaedia Judaica* ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 17, 2007, s. 491-492.

_____, Getzel, “Wissotzky, Kalonymus Ze’ev”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 21, 2007, s. 114.

Kobrin, Rebecca Amy, *Conflicting Diasporas, Shifting Centers: Migration and Identity in a Transnational Polish Jewish Community, 1878–1952*, Pennsylvania Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002.

Kodaman, Bayram, İpek, Nedim, “Yahudilerin Filistin’e Yerleştirilmeleriyle İlgili Olarak II. Abdülhamid’e 1879’da Sunulan Lâyiha”, *Belleten*, Cilt: 57, Sayı: 219, s. 565-580.

Kurt, Ali Osman, “Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala”, *Milel ve Nihal*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2010, s. 33-59.

Küçük, Abdurrahman, “Arz-ı Mev’ud”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 3, İstanbul 1991, s. 442-444.

Laqueur, Walter, *History of Zionism*, Schocken Books, New York, 2003.

Levy, Ze’ev, “Siyonizm”, *Yahudi Felsefesi Tarihi*, ed. Daniel H. Frank ve Oliver Leaman, çev. Abdullah Şevki, Hece Yayınları, 2018. s. 783-791.

Macdonald, Kevin, *Eleştiri Kültürü 20. Yy. Entelektüel ve Siyasi Akımlarında Yahudi Etkisi, Evrimsel Bir Analiz*, çev. Gül Aktaş, Kaknüs Yayınları, 2022.

Mandel, Neville J., “Ottoman Policy and Restrictions on Jewish Settlement in Palestine: 1881-1908: Part I”, *Middle Eastern Studies*, Cilt:10, Sayı: 3 (Ekim 1974), s. 312- 332.

Medoff, Rafael, Waxman, Chaim I., *The A to Z of Zionism*, The Scarecrow Press, Inc, 2009.

Meisl, Joseph, Ben-Sasson, Haim Hillel, “Dubnow, Simon”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2007, 2. Baskı, Cilt: 6, s. 34-37.

- Myers, Jody, *Seeking Zion: Modernity and Messianic Activism in the Writings of Tsevi Hirsch Kalischer*, The Littman Library of Jewish Civilization, Portland, 2012.
- Neumann, Emanuel, “The Decline and Rise of Herzlian Zionism”, *Herzl Year Book*, Cilt: 3, ed. Raphael Patai, Herzl Press, 1960.
- Oren, Shimon, “Lilienblum, Moses Leib”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 13, 2007, s. 14-16.
- Öke, Mim Kemal, *Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Üçdal Neşriyat, 1982.
- Özmen, Seda, *18. Yüzyıl Yahudi Aydınlanma Hareketi Haskala ve Moses Mendelssohn*, Ayışığıkitapları, 2022.
- Öztürk, Özhan, *Dünya Mitolojisi*, Nika Yayınları, Ankara, 2016.
- Pappe, Ilan, *İsrail Hakkında On Mit*, çev. S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, 2018.
- Pappe, Ilan, *Modern Filistin Tarihi*, çev. Nuri Plümer, Phoenix, 2007.
- Perlman, Mark, “Levanda, Lev Osipovich”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 12, 2007, s. 676-677.
- Peter Edel, *Siyonizm’in Tarihi Yıldızın Gölgesi*, çev. Burak Sengir, Ceylan Yayınları, 2008.
- Pierre Andre, Taguieff, *Antisemitizm*, çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, 2017.
- Piterberg, Gabriel, *Siyonizmin Dönüşleri Mitler Siyaset ve İsrail’de Araştırmacılık*, çev. Aysun Babacan, İthaki, 2015.
- Roth, Joseph, *Yahudiler Yollarda*, çev. Ahmet Arpad, Kırmızı Kedi Yayınları, 2019.
- Ruderman, David B., *Erken Modern Dönem Yahudi Tarihi*, çev. Lizet Deadato, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2022.

- Sachar, Howard Marley, *The Course of Modern Jewish History*, A Delta Book, New York, 1958.
- Sand, Şlomo, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi? Kitabı Mukaddes'ten Siyonizme*, çev. I. Ergüden, Doğan Kitap, 2011.
- Sartre, Jean Paul, *Yahudi Düşmanı: Antisemitin Portresi*, çev. Emin Türk Eliçin, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008.
- Schama, Simon, *İki Rothschild İsrail Devletinin Kuruluşu*, çev. Belkıs Çorak Dişbudak, Alfa Basım Yayın, 2016.
- Schechtman, Joseph B., "Razsvet", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, 2007, Cilt: 17, s. 131-133.
- Schoeps, Julius H., *Pioneers of Zionism: Hess, Pinsker, Rülff*, çev. Margaret-Ann Schellenberg, De Gruyter, Göttingen 2013.
- Scholem, Gershom, Lamed, Meir, "Jellinek Adolf (Aaron; 1820/21–1893)", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 11, 2007, s. 119- 120.
- Schubert, Kurt, *Yahudi Tarihi*, çev. E. Derya Yamaner, Runik Kitap, 2021.
- Shilo, Margalit, "The Immigration Policy of the Zionist Institutions 1882-1914", *Middle Eastern Studies*, Cilt: 30, Sayı: 3 (Temmuz 1994), s. 597-617.
- _____, Margalit, "The Transformation of the Role of Women in the First Aliyah, 1882-1903", *Jewish Social Studies*, Cilt: 2, Sayı: 2 (Kış 1996), s. 64-86.
- Sivrioğlu, Ulaş Töre, "Bizans İmparatorluğu'nda Yahudiler (M.S.330-1453)", *History Studies International Journal of History*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2015, s. 99-132.
- Slutsky, Yehuda, "Fuenn, Samuel Joseph", *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 7, 2007, s. 305-306.

_____, Yehuda, “Gruberg (Grinberg), Abraham”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 8, 2007, s. 111.

_____, Yehuda, “Mohilewer, Samuel”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 14, 2007, s. 418-419.

_____, Yehuda, “Scheid, Elie”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, 2. Baskı, Cilt: 18, 2007, s. 117-118.

Sombart, Werner, *Yahudiler ve Modern Kapitalizm*, çev. Sabri Gürses, İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

Sonuç, Yusuf Süha, *Başlangıcından Günümüze Dini Siyonizm*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2017.

Steele, Philip Earl, *On Theodor Herzl's Encounters with Zionist Thought and Efforts Prior to His Conversion in the Spring of 1895*, Polonya Bilimler Akademisi, Berlin Tarihsele Araştırma Merkezi, Berlin-Varşova, Cilt: 1, 2023.

Traverso, Enzo, *Yahudi Modernitesinin Sonu*, çev. Zeynep Bursa, Ayrıntı Yayınları, 2016.

Ussishkin, Anne, “The Jewish Colonisation Association and a Rothschild in Palestine”, *Middle Eastern Studies*, 1973, Cilt: 9, Sayı: 3, (Ekim, 1973), sayfa 347-357.

Vital, David, *The Origins of Zionism*, Oxford University Press, Oxford, 1980.

Volovici Marc, “Leon Pinsker's "Autoemancipation!" and the Emergence of German as a Language of Jewish Nationalism”, *Central European History*, Cilt: 50, Sayı: 1 (Mart 2017), s. 35-36.

Wallach, Yair, “Rethinking theyishuv: late-Ottoman Palestine's Jewishcommunities revisited”, *Journal of Modern Jewish Studies*, Cilt: 16, Sayı: 2, 2017, s. 275-294.

Weintraub, D. Lissak, M., ve Azmon, Y., *Moshava, Kibbutz, And Moshav: Patterns of Jewish rural settlement and development in Palestine*, Cornell University Press, 1969.

Winer, Gershon, *The Founding Fathers of Israel*, Bloch Publishing Company, New York, 1971.

Wolbe, Eugen, *Dünyanın En Ünlü Yahudisi Sör Moses Montefiore*, çev. Esat Mermi Erendor, Aksoy Yayıncılık, 2000.

Zeitlin, Solomon, "Judaism as a Religion: An Historical Study. XI. Modern Jewish Nationalism and Anti-Semitism", *The Jewish Quarterly Review*, Cilt: 35, Sayı: 3, (Ocak 1945), s. 303-349.

Web Kaynakça

Adler, Cyrus, Friedenwald, Harry, “Friedenwald”, *Jewish Encyclopedia*,
<https://www.jewishencyclopedia.com/articles/6366-friedenwald>.

(E.T.: 12.11.2023).

Bartal, Israel, "Lilienblum, Mosheh Leib", *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, İbraniceden çeviren: Jeffrey Green,

https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/lilienblum_mosheh_leib

(E.T.: 28.12.2023).

Etkes, Immanuel, “Haskalah”, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*,

<https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/haskalah>. (E.T. 01.10.2023).

Executive Committee of the Editorial Board and de Haas, J., “Chovevei Zion (Lovers of Zion)”, *Jewish Encyclopedia*,

<https://www.jewishencyclopedia.com/articles/4358-chovevei-zion>.

(E.T.: 10.11.2023).

Friesel, Evyatar, “Pinsker, Simhah and Lev”, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Pinsker_Simhah_and_Lev.

(E.T. 10.01.2023).

Frotz, Josef, “Fifty Years after the Katowice Conference”, *In Commemoration of the 50th Anniversary of the Katowice Conference*, Lehçeden İngilizceye çeviren

Leon Chameides, <https://www.jewishgen.org/yizkor/katowice/kat020.html>.

(E.T.: 9.11.2023).

Gottheil, Richard, Seligsohn, M., “Ha-Shahar”, *Jewish Encyclopedia*,

<https://jewishencyclopedia.com/articles/7309-ha-shahar>, (E.T.: 11.11.2023).

Holtzman, Avner, “Melits, Ha-“, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*,
https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Melits_Ha-. (E.T.: 11.11.2023).

Klier, John, “Pale Of Settlement”, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*,
https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/pale_of_settlement. (E.T.: 12.11.2023).

Kreis, Simeon, "Naiditsch, Yitshak Asher", *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*,
https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Naiditsch_Yitshak_Asher.
 (E.T.: 04.12.2023).

Menda-Levy, Oded, “Shahar-Ha”, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*,
https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Shahar_Ha-. (E.T.: 11.11.2023).

Rosenthal, Herman, “Pale of Settlement”, *Jewish Encyclopedia*,
<https://www.jewishencyclopedia.com/articles/11862-pale-of-%09settlement>.
 (E.T.: 12.11.2023).

_____ Herman, Waldstein, A. S. “Pinsker, Simhah”, *Jewish Encyclopedia*,
<https://jewishencyclopedia.com/articles/12176-pinsker-simhah>.
 (E.T. 10.01.2023).

Singer, Isidore, Schloessinger, Max, “Kalischer Zebi Hirsch” *Jewish Encyclopedia*,
<https://www.jewishencyclopedia.com/articles/9159-kalischer-zebi-hirsch> (E.T.:
 20.12.2023).

Somonu, Yosef, “Mohilewer, Shemu’el”, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*,
https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Mohilewer_Shemuel (E.T.:
 22.12.2023).

<http://www.aapjstudies.org/index.php?id=141>. (E. T.: 22.10.2023)

<https://www.britannica.com/biography/Zerubbabel>. (E.T.: 27.10.2023).

<https://www.britannica.com/topic/wandering-Jew>. (E. T.: 20.10.2023).

<https://feuilleton.judaic.lsa.umich.edu/s/below-the-line/page/introduction>.

(E.T.: 09.12.2023)

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/ha-meliz>, (E.T.: 11.11.2023).

<https://www.encyclo.co.uk/meaning-of-demonopathy>. (E.T.: 24.11.2023).

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/jellinek-adolf>. (E.T.: 22.10.2023).

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/pikuach-nefesh> (E.T.: 23.12.2023).

<https://guide-to-the-archive.rothschildarchive.org/rothschild-family->

[collection/depts/french-family-papers/edmond-james-de-rothschild-1845-1934](https://guide-to-the-archive.rothschildarchive.org/rothschild-family-collection/depts/french-family-papers/edmond-james-de-rothschild-1845-1934).

(E.T.: 05.12.2023).

https://personal.stevens.edu/~llevine/aaron_friedenwald_jp2.pdf. (E.T.: 12.11.2023)

<https://mizrachi.org/biography/rav-samuel-mohliwer-1824-1898/> (E.T.: 23.12.2023).

<https://www.nli.org.il/en/newspapers/mgd?> (E.T.: 11.11.2023).

<http://www.zionistarchives.org.il/en/AttheCZA/Pages/Wissotzky.aspx?k=%20Zeev%20Kalonymus%20Wissotzky%20>. (E.T.: 12.11.2023).

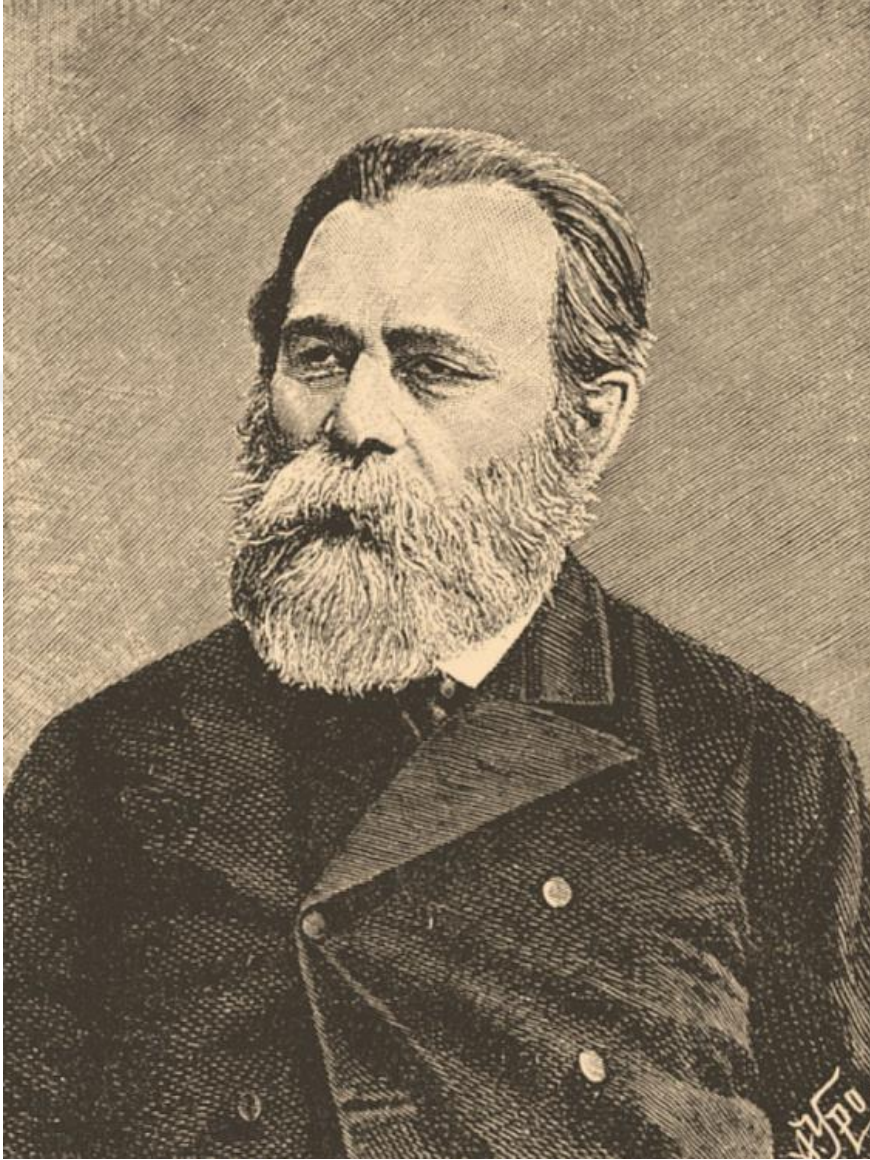
<https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/mandelstamm-max-emmanuel>. (E. T.: 22. 10.2023).

https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Pinsker_Simhah_and_Lev. (E.T. 10.01.2023)

<https://jewishencyclopedia.com/articles/12176-pinsker-simhah>. (E.T.: 10.01.2023).

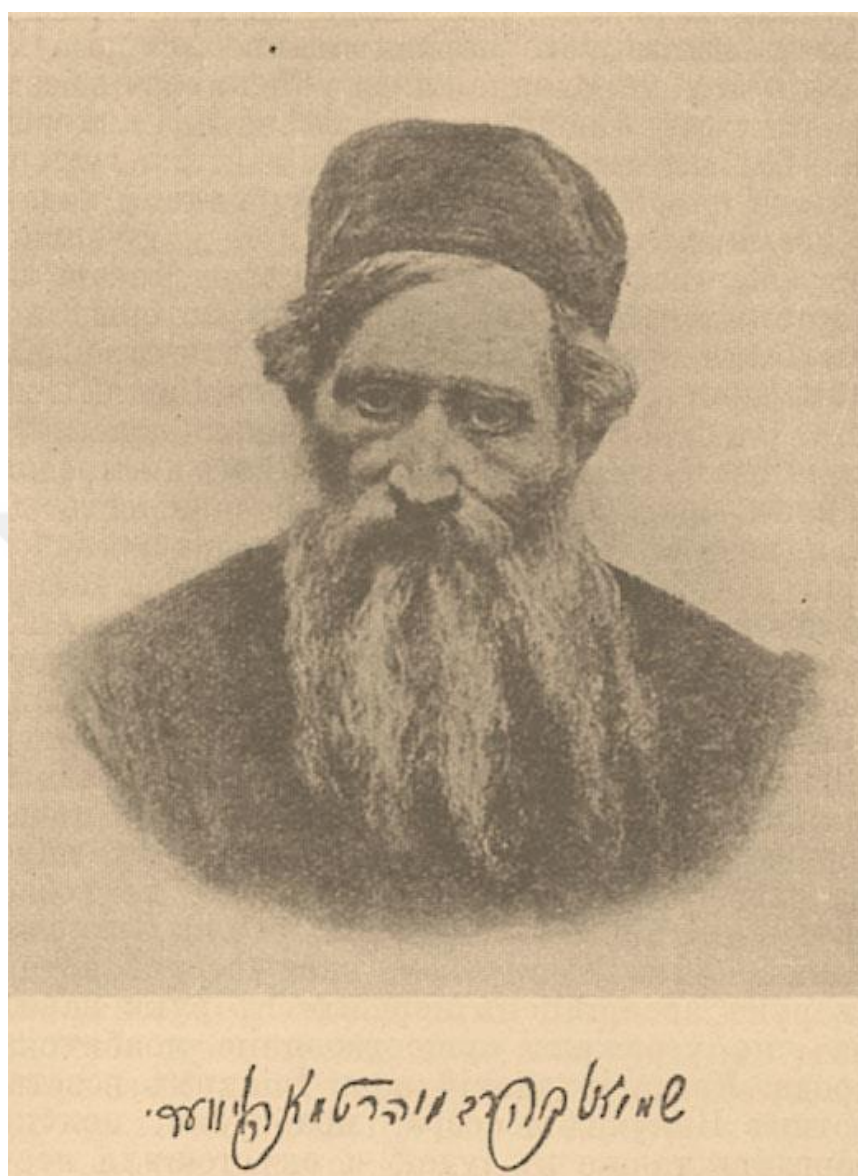
EKLER

Ek 1: Siyon Aşıkları lideri Leon Pinsker.³⁵⁷



³⁵⁷ <https://israeled.org/leon-pinsker-1821-1891/> (E.T.: 2.12.2023)

Ek 2: Ortodoks Yahudi lideri Haham Samuel Mohilever.³⁵⁸



³⁵⁸ <https://israeled.org/rabbi-samuel-mohilever-1824-1898/> (E.T.: 2.12.2023)

Ek 3: Siyon Aşıkları Hareketi'nin ilk sekreteri Moshe Leib Lilienblum.³⁵⁹



³⁵⁹ <https://israeled.org/rabbi-moshe-leib-lilienblum-1843-1910/> (E.T.: 2.12.2023)

Ek 4: 1884 yılında Kattowitz Konferansı'na katılan Siyon Aşıkları delegeleri.³⁶⁰



³⁶⁰ <https://mizrachi.org/hamizrachi/trailblazers-of-partnership/>. (E.T.: 2.12.2023)

Ek 5: 2004 yılında Kattowitz Konferansı'nın 120. yıl anısına konferansın gerçekleştiği Młyńska 13'teki binaya asılan plakette. Plakette hem İbranice hem de Lehçe olarak şöyle yazmaktadır: *"Burada, 6-11 Kasım 1884'te Katowice'de Siyon Aşıkları Hareketi'nin (Hovevej Syjon) bir toplantısı yapıldı. Bu olay tarihe Katowice Konferansı olarak geçti ve sonuç olarak 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasına yol açtı."*³⁶¹



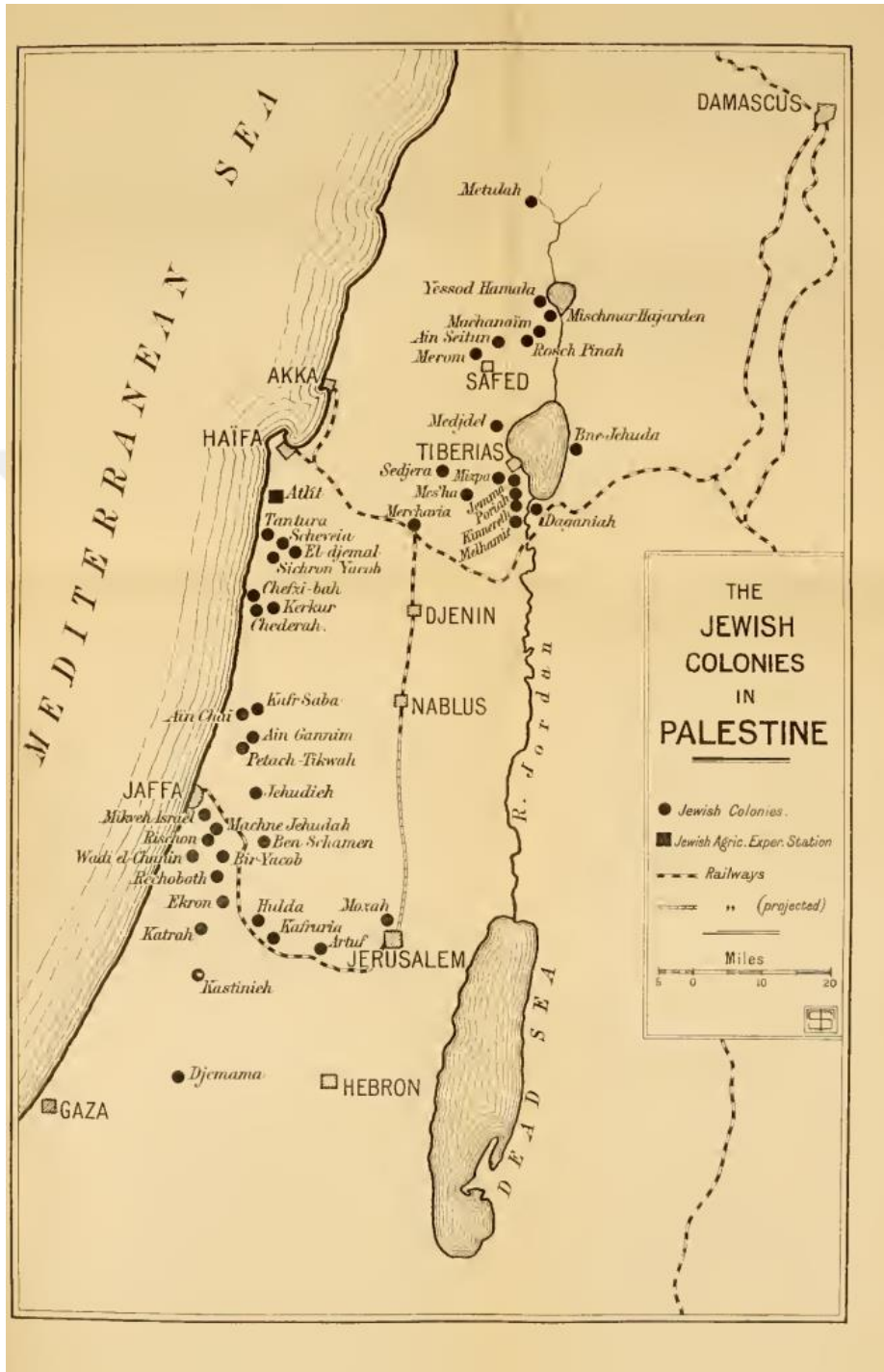
³⁶¹ <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/k/398-katowice/113-zabytki-kultury-materialnej/139499-budynek-w-ktorym-odbyla-sie-konferencja-w-katowicach-ul-mlynska-13#:~:text=na%20%C5%9Bcianie%20budynku%20przy%20ul.6%E2%80%9311%20listopada%201884%20r.> (E.T.: 02.12.2023)

Ek 6: Odessa Komitesi'nin ilk genel toplantısı, 6 Mayıs 1890. Sandalyede oturanlar arasında sağdan dördüncü sırada Leon Pinsker hemen yanında Samuel Mohilever.³⁶²



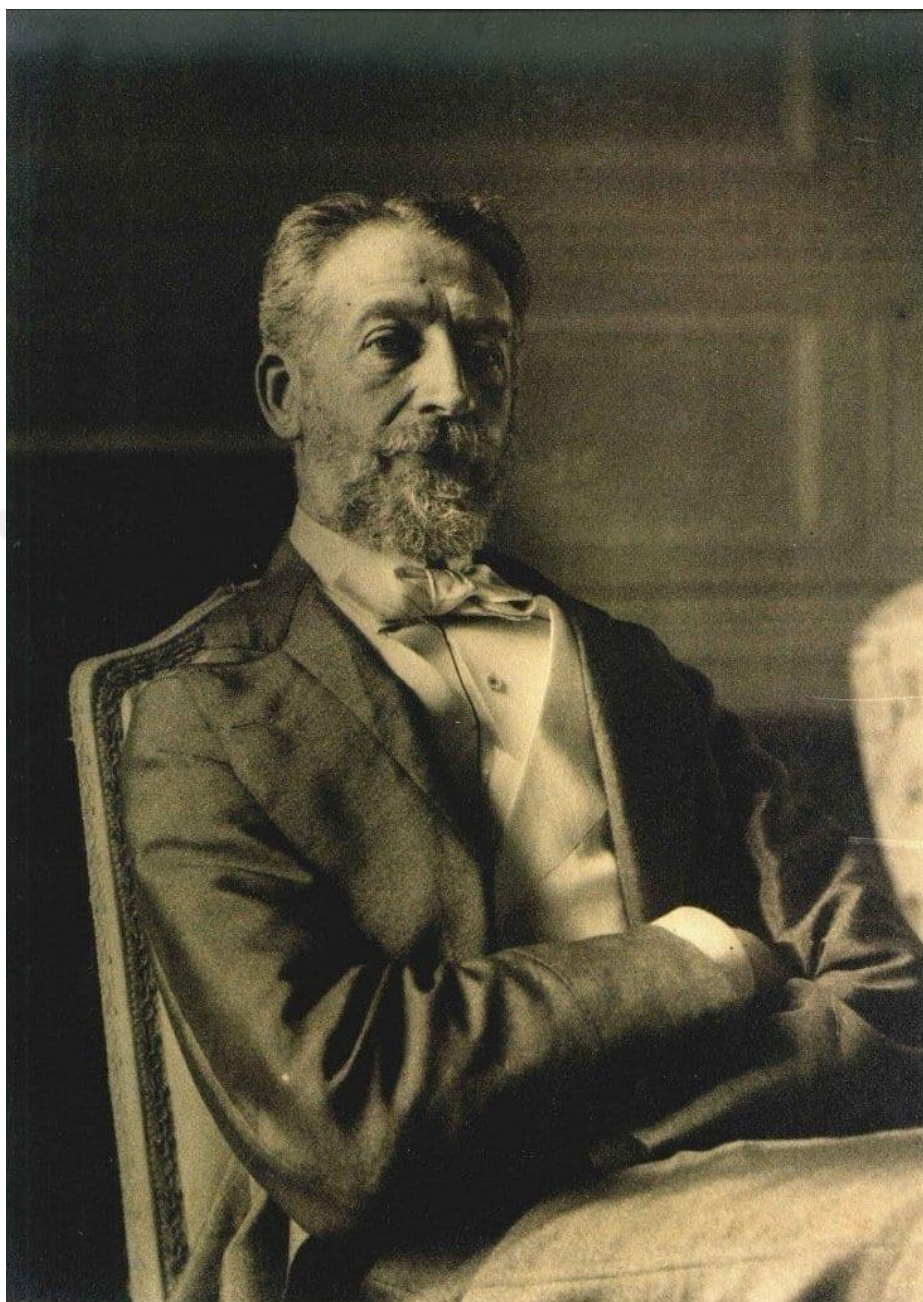
³⁶²<https://www.kedem-auctions.com/en/content/group-photograph-%E2%80%93-first-meeting-odessa-committee-1890>. (E.T.: 04.12.2023)

Ek 7: Filistin’de Siyon Aşıkları’nın kurduğu Yahudi kolonilerini gösteren harita.³⁶³



³⁶³ H. Sacher (ed.), *Zionism And The Jewish Future*, The Macmillan Company, New York, 1916, s. 139.

Ek 8: Baron Edmond James de Rothschild'e ait bir fotoğraf.³⁶⁴



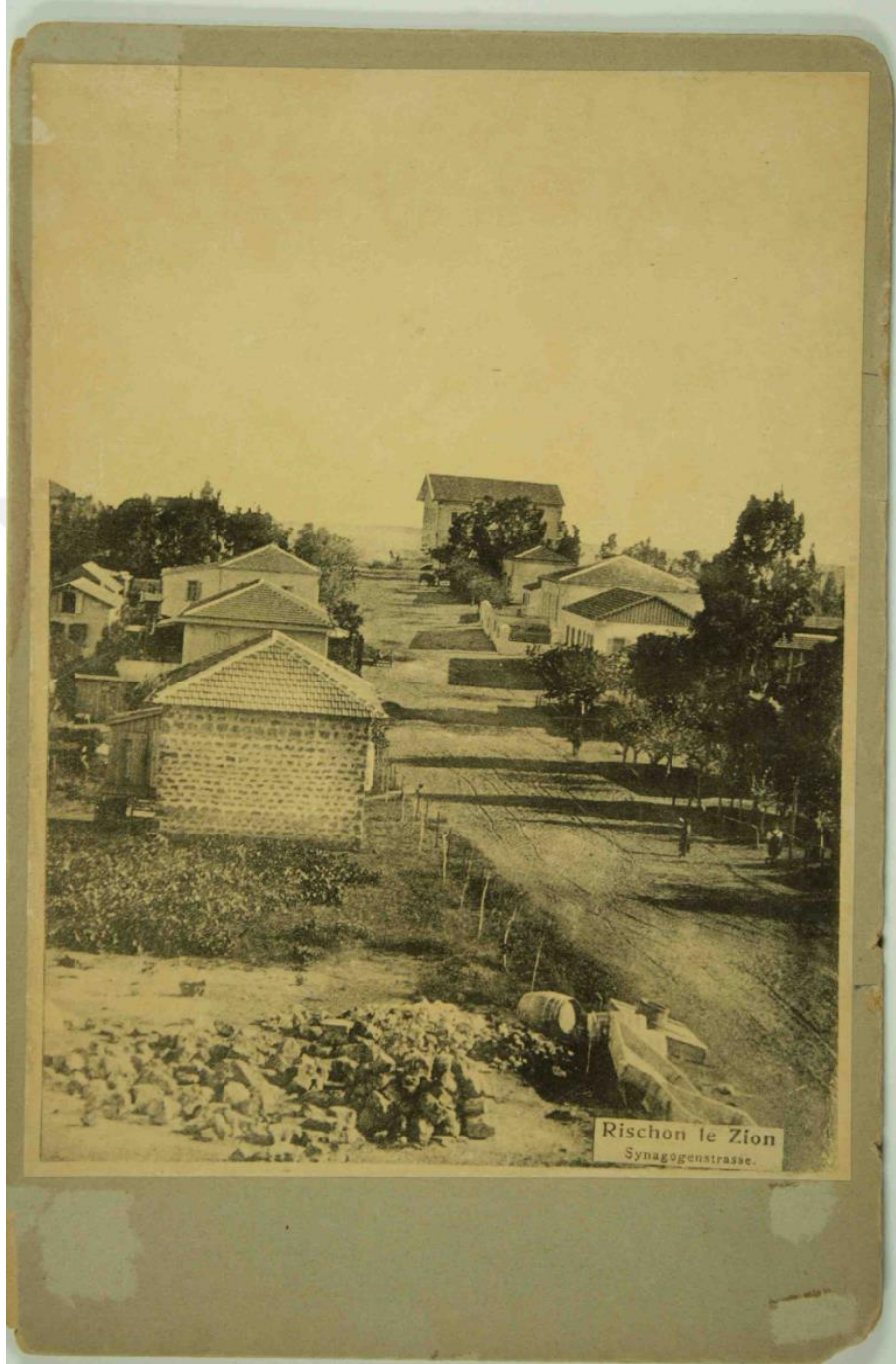
³⁶⁴ <https://www.ramat-hanadiv.org.il/en/rothschilds-legacy/the-rothschild-legacy/who-is-the-baron/baron-edmond-de-rothschild/> (E.T.: 02.12.2023)

Ek 9: Jacob Caddesi, Rehovot Kolonisi, 1893.³⁶⁵



³⁶⁵https://web.nli.org.il/sites/NLI/English/digitallibrary/pages/viewer.aspx?presentorid=EDU_XML_ENG&docid=EDU_XML_ENGSP463&gl=1*wvraxp*ga*MjQ3NDYzMjkwLjE2NTYxNTM3ODk.*ga_8P5PPG5E6Z*MTcwMTYwNjY3MS45LjEuMTcwMTYwNjcyMy44LjAuMA..*ga_4207HLQSF*MTcwMTYwNjY3MS45LjEuMTcwMTYwNjcyMy44LjAuMA..*ga_8PQRSYT854*MTcwMTYwNjY3MS45LjEuMTcwMTYwNjcyMy44LjAuMA. (E.T.: 02.12.2023)

Ek 10: Rishon le Zion kolonisinden bir görüntü, Sinanog Caddesi, 1893.³⁶⁶



³⁶⁶https://web.nli.org.il/sites/NLI/English/digitallibrary/pages/viewer.aspx?presentorid=EDU_XML_ENG&docid=EDU_XML_ENGSP461&gl=1*2vw3hn*_ga*MjQ3NDYzMjkwLjE2NTYxNTM3ODk.*_ga_8P5PPG5E6Z*MTcwMTcyMTQ4Ni4xMC4xLjE3MDE3MjE3NDYuNjAuMC4w*_ga_4207HLQSXF*MTcwMTcyMTQ4Ni4xMC4xLjE3MDE3MjE3NDYuNjAuMC4w*_ga_8PQRSYT854*MTcwMTcyMTQ4Ni4xMC4xLjE3MDE3MjE3NDcuNjAuMC4w (E.T.: 02.12.2023)



HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FRM-YL-15
Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu
Master's Thesis Dissertation Originality Report

Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
Revizyon No Rev. No.	02
Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 29/1/2024

Tez Başlığı: SİYON AŞIKLARI HAREKETİ (1884-1897)
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:

Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 122 sayfalık kısmına ilişkin, 29/1/2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 0'dır.

Uygulanan filtrelemeler*:

- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- ☒ Kaynakça hariç
- ☒ Alıntılar hariç
- ☐ Alıntılar dâhil
- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Halil Çakmaktaş

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Halil Çakmaktaş
	Öğrenci No	20239888
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
	Programı	Tarih

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç. Dr. Selda Güner Özden

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı Tez Yazım Dilinde yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

Date: 29/1/2024

Thesis Title (In English): THE LOVERS OF ZION MOVEMENT (1884-1897)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 29/1/2024 for the total of 122 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 0 %.

Filtering options applied**:

- ☒ Approval and Declaration sections excluded
- ☒ References cited excluded
- ☒ Quotes excluded
- ☐ Quotes included
- ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Halil Çakmaktaş

Student Information	Name-Surname	Halil Çakmaktaş
	Student Number	20239888
	Department	History
	Programme	History

SUPERVISOR'S APPROVAL


APPROVED
Doç. Dr. Selda Güner Özden

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 29/1/2024

Tez Başlığı (Türkçe): SİYON AŞIKLARI HAREKETİ (1884-1897)

Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Halil Çakmaktaş

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Halil Çakmaktaş
	Öğrenci No	20239888
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
	Programı	Tarih

DANIŞMAN ONAYI


Doç. Dr. Selda Güner Özden

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı Tez Yazım Dilinde yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

Date: 29/1/2024

ThesisTitle (In English): THE LOVERS OF ZION MOVEMENT (1884-1897)

My thesis work with the title given above:

1. Does not perform experimentation on people or animals.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Halil Çakmaktaş

Student Information	Name-Surname	Halil Çakmaktaş
	Student Number	20239888
	Department	History
	Programme	History

SUPERVISOR'S APPROVAL

✓ APPROVED
Doç. Dr. Selda Güner Özden

